

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE GRUBU ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

GEORGE ORWELL'DE ÜTOPYA VE YABANCILAŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Özlem YILDIZ

Ankara
Ağustos, 2011

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
FELSEFE GRUBU ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

GEORGE ORWELL'DE ÜTOPYA VE YABANCILAŞMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özlem YILDIZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR

Ankara
Ağustos, 2011

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

.....'ın.....
.....
.....başlıklı tezi
.....tarihinde, jürimiz tarafından.....
.....Ana Bilim / Ana Sanat Dalında
Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlik Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan:

Üye (Tez Danışmanı):

Üye:

Üye:

Üye:

ÖNSÖZ

Sorgulama yetisine sahip bir varlık olan insanın yaptığı araştırmalar bir dizi emeğin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda tezimi hazırlarken benimle birlikte emek verenlere teşekkürü bir borç bilirim.

Öncelikle maddi ve manevi anlamda yanımda olan anne ve babama, çalışmalarım sırasında danıştığım kız kardeşime, her anlamda desteğini esirgemeyen eşime ve literatür taramasında ulaşamadığım kaynaklar için yardım eden arkadaşlarım Gökhan Ergan ve İsmail Karatekin'e teşekkür ediyorum. Çalışmam süresince fikir alışverişinde bulunduğum değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Fulya Bayraktar'a, araştırmamı bağımsız bir şekilde yapmama olanak sunması, kaynaklarıma ulaşmam konusunda yardım etmesi ve sistemli ve etkili bir çalışma süreci geçirmemi sağlaması açısından sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca lisans ve yüksek lisans dönemlerim boyunca gelişimime katkı da bulunan bütün hocalarıma da teşekkür ediyorum.

Özlem YILDIZ

ÖZET

GEORGE ORWELL'DE ÜTOPYA VE YABANCILAŞMA

YILDIZ, Özlem

Yüksek Lisans, Felsefe Grubu Öğretmenliği Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR

Ağustos 2011, 122 sayfa

Araştırmada George Orwell'in ütopyası ve bu ütopyada yabancılaşmanın nasıl ortaya çıktığı irdelenmektedir. Orwell'in başta 1984 ve Hayvan Çiftliği adlı eserleri olmak üzere tüm eserleri incelenmiş ve konuya ilişkin literatür taraması yapılarak kaynaklar analiz edilmiştir.

Orwell'in ütopya tarihindeki yerini belirlemek amacıyla ütopyanın tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Bu sebeple ütopyacılı düşünürler ve eserleri değerlendirilmiştir. Bir sonraki bölümde ise yabancılaşma problemi incelenmiştir. Düşünürlerin yabancılaşma sorununa yönelik tanımlamaları ve çözüm önerileri verilmiştir. Araştırmanın son bölümünde ise Orwell'in karşı ütopyası irdelenmiş ve onu oluşturan unsurlar tek tek ele alınmıştır. Yine aynı bölümde, Orwell'in karşı ütopyasında yabancılaşmanın ne gibi durumlarda ortaya çıkabileceğine ilişkin bulgular tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonuç kısmında Orwell'de ütopyanın nasıl şekillendiği ve bunun da yabancılaşmaya nasıl etki ettiği ortaya konmuştur. Bunların yanı sıra Orwell'in yabancılaşma sorununa sunduğu çözümler göz önünde bulundurularak bunların geçerliliği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: George Orwell, ütopya, karşı ütopya, yabancılaşma.

ABSTRACT

Utopia and Alienation in George Orwell

YILDIZ, Özlem

Master Degree, Department of Philosophy and Related Fields Teaching Programme

Advisor: Asst. Assoc. Dr. Fulya BAYRAKTAR

August-2011, 115 pages

In this study, utopia of George Orwell and how alienation occurs in this utopia are discussed. All works of Orwell, especially 1984 and Animal Farm, are studied and sources are analysed by survey of literature related to topic.

To state position of Orwell in history of utopia, historical development of utopia is also examined. For this purpose, utopian philosophers and their works are also considered. In the next part, alienation question is discussed. Definitions and solution offers of philosophers about alienation question are given. At the final part of the study, counter utopia of Orwell is examined and its components are studied one by one. In the same part, again, evidences about that in which cases alienation occurs in counter utopia of Orwell are detected.

In the conclusion of the research, how utopia is shaped in Orwell and how this affects alienation are stated. Moreover, regarding to solution offers for alienation question of Orwell, validity of them are discussed.

Key Words: George Orwell, utopia, counter utopia, alienation

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

ÖNSÖZ

ÖZET

ABSTRACT

1.BÖLÜM:

1.1. GİRİŞ.....	1
1.2. PROBLEM DURUMU.....	2
1.3. AMAÇ.....	2
1.4. ÖNEM.....	2
1.5. SINIRLILIKLAR.....	3
1.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	3
1.7. YÖNTEM.....	4

2. BÖLÜM: ÜTOPYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Antik Çağ'da Ütopya.....	6
2.2. Orta Çağ'da Ütopya.....	9
2.3. Modern Ütopya.....	15
2.4. Aydınlanma Çağı ve Ütopya.....	17
2.5. 19. Yüzyıl'da Ütopya.....	19
2.6. Karşı Ütopyanın Doğuşu.....	24
2.7. 20. Yüzyılda Ütopya.....	26

3. BÖLÜM: YABANCILAŞMA PROBLEMİ

3.1. G.W. Friedrich Hegel'de Yabancılaşma.....	31
3.2. Karl Marx'da Yabancılaşma.....	33

3.3. Søren Kierkegaard'da Yabancılaşma.....	35
3.4. Fyodor Dostoyevski'de Yabancılaşma.....	36
3.5. Friedrich Nietzsche'de Yabancılaşma.....	38
3.6. Franz Kafka'da Yabancılaşma.....	39
3.7. Gabriel Marcel'de Yabancılaşma.....	40
3.8. Martin Hiedegger'de Yabancılaşma.....	43
3.9. Erich Fromm'da Yabancılaşma.....	46
3.10. Jean Paul Sartre'da Yabancılaşma.....	49
3.11. Albert Camus'de Yabancılaşma.....	51

4. BÖLÜM: GEORGE ORWELL'DE ÜTOPYA VE YABANCILAŞMA

4.1. George Orwell'in Ütopya Tarihindeki Yeri.....	54
4.1.1. Burma Günleri.....	55
4.1.2. Paris ve Londra'da Beş Parasız.....	57
4.1.3. Papazın Kızı.....	59
4.1.4. Aspidistra.....	60
4.1.5. Wigan İskelesi Yolu.....	62
4.1.6. 1984.....	64
4.1.7. Hayvan Çiftliği.....	66
4.1.8. Soluksuz Zaman.....	68
4.2. George Orwell'de Ütopya.....	70
4.2. 1. Totalitarizm.....	70
4.2.2. Parti Üyeleri ve Proller.....	73
4.2.3. Eğitim ve Dil-Tarih Bilinci.....	74
4.2.4. Yoksulluk ve Çaresizlik.....	77
4.2.5. Basın, Slogan ve Propaganda.....	78
4.2.6. Özgürlük ve Düşünme Eylemi.....	81

4.2.7. Bilim, Sanat ve Teknoloji.....	84
4.2.8. Pasifizm.....	86
4.2.9. Savaş ve Güç.....	89
4.2.10. Değişen Dünya ve Sosyalizm.....	91
4.3. George Orwell'in Ütopyasında Yabancılaşma.....	95
4.3.1. Bir Makine Olarak İnsan.....	95
4.3.2. Düşünsel Altyapının Çöküşü.....	97
4.3.3. İş ve Emegın Yabancılaşması.....	99
4.3.4. Teknoloji ve Yalnızlık.....	101
4.3.5. Tek Yaşam Ülkesi Okyanusya.....	103
SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA.....	112

1. BÖLÜM

1.1.GİRİŞ

İnsanı, geleceği düşünmeye yönlendiren birçok tetikleyici söz konusudur ve bunların en çok etkilediği alanlardan biri de toplumsal yaşamdır. Toplumdaki siyasal düzeni ve onun uygulamalarını şekillendiren bir yapı olarak ütopya, geçmişten bugüne etkisini sürdürmüştür. Son dönemde bu etki karşı ütopya ile devam etmiştir.

Ütopya tarihinde bir dönüm noktası olan modernleşmenin hızla değişen biçimi, karşı ütopyanın doğuşunu ve kendisini yeni bir tür olarak ortaya koyuşunu sağlamıştır. George Orwell, bu yeni tür içindeki önemli isimlerden biri olarak karşımıza çıkar. Ütopyayı geleceğin mutlu ve huzurlu tasarıları olmaktan çıkaran, insanı her yönüyle kuşatan bir dünyaya doğru hızla gidişi temel alan bu karşı duruş, Orwell'in 1984 adlı eserinde doruk noktasına ulaşmıştır. 1984, kişiselliği yadsıyan siyasal dayatmaların şekillendirdiği bir toplumun her geçen gün daha da yozlaşan insanlarını ve onların mekanize edilmiş yaşamlarını gözler önüne serer. Bu yapı içerisinde insanın kendine ve kendi dışındaki varlıklara yönelik algılarında ortaya çıkan dejenerasyon, nihayetinde insanı kendisine, dünyaya ve diğer insanlara yabancı kılan bir sistem içerisine sokar.

1984'e baktığımızda geleceğin karanlık yüzünü görürüz. Orwell bizim için adeta özgürlük ve bireysellikten yoksun ve insan olmağın dışında duran bir hale bürünmüş insanların oluşturduğu solgun, ruhsuz ve yıkık bir gelecek tasarlamıştır. Ütopyalar insanlık için iyi olanı isteme noktasında daha hayalperest bir yapı sunarken karşı ütopya özellikle Orwell'in bilimden ziyade siyasi otoritenin baskısı altında sunduğu tasarılar ise hayalden çok insanlığın gidişatının olumsuz sonuçlarına hem başkaldırı anlamında bir tepki hem de öngörü anlamında bir uyarı niteliğindedir. Karşı ütopyanın bu geleceğe yönelik bakış açısının temelinde yatan birçok sebep mevcuttur. Bu anlamda Orwell'in 1984 adlı eserine bakacak olursak hakim olan totaliter yapının insanlığa yönelik birçok tehlike taşıdığını görürüz.

İnsanı her anlamda kuşatan bu siyasi otorite, Orwell'in özgürlük ve eşitlik vadeden siyasal sistemlere bir eleştirisidir. Baskıcı bir sistem elbette totaliter olacaktır ancak tehlikeli ve korkutucu olan bundan ziyade baskı karşısında direnen ve özgürlük adına mücadele eden sistemlerin zamanla totaliter bir yapıya bürünmesidir. Bu konu

özellikle Hayvan Çiftliği adlı eserinde derinlemesine işlenmiştir. İnsanların baskı ve zulmü altında çalışan bir grup hayvanın, örgütlenip başkaldırması sonucunda özgürlüklerini elde etmelerini konu edinir. Ancak bu mücadele, insandan sonra hayvanların içinden bir grubun yönetime hakim olup zamanla baskıcı ve sömürücü bir yapı oluşturmaları ile sonuçlanır. Böylece baskıya karşı verilen mücadelenin bilinçsizlik sonucunda yerle bir olduğu görülür. Orwell bu durumu oligarşik kolektivizm olarak adlandırmış ve sonuçlarını eleştirmiştir.

Felsefe literatürüne ilk olarak Hegel ile giren yabancılaşma, birçok düşünürün ele aldığı bir problemdir. Orwell'in ütopyasında yabancılaşmayı incelemeyi önce bunu bir problem olarak ortaya koyan diğer düşünürleri de ele almak gerekir. Böyle bir inceleme, bu problemin türlerini ve geldiği son noktayı görmek adına önemlidir.

George Orwell, modern dünya kışkacında insanı kendinden uzaklaştıran ve yalnızlaştıran etkenlerin yanı sıra geleceği, bir imkân olmaktan öte savaşın kucağında bir imkânsızlık olarak sunmuştur. Onun bu öngörülerini doğru bir temelde şekillendirmek ve ele almak gerekir.

1.2. PROBLEM DURUMU

Araştırma, “George Orwell’de ütopya ve yabancılaşma nasıl şekillenmiştir” sorusunu temel almıştır. Bu problem çerçevesinde alt problemlere de cevap aranmıştır. Araştırmanın alt problemleri şunlardır:

- 1.George Orwell’in ütopya tarihindeki yeri nedir?
- 2.George Orwell’in ütopyasını şekillendiren temel etkiler nelerdir?
- 3.George Orwell’in ütopyasındaki temel sorunlar nelerdir ve bunların yabancılaşmaya ne gibi etkileri olmuştur?
- 4.George Orwell’in yabancılaşma sorununa yönelik çözüm önerileri nelerdir?

1.3. AMAÇ

Araşmanın temel amacı, George Orwell'in gelecek dünya tasarısı olarak sunduğu yapının yabancılaşmayı nasıl ele aldığını incelemektir. Bunun yanı sıra George Orwell'in ütopyasını ortaya koyma sebebinin açığa çıkararak ve ütopyasında ele aldığı temel sorunları saptayarak yabancılaşmanın nasıl bir şekil aldığını belirlemek amaçlanmıştır.

1.4. ÖNEM

George Orwell bu araştırma ile ilk defa felsefi açıdan ele alınmış ve onun incelediği problemler felsefe literatüründeki karşılıkları ile birlikte değerlendirilmiştir. Daha önce İngiliz ve Türk Edebiyatı açısından ele alınan ve daha çok eserlerinin Türkçeye çevirileri üzerinden konu edilen Orwell, bu çalışma ile toplumsal ve siyasal yönlerin yanında, 20. yüzyılda önemli bir felsefe problemi olan yabancılaşma açısından da ele alınmıştır.

1.5. SINIRLILIKLAR

Araştırmanın çerçevesini George Orwell'in ütopyası ve buradaki temel sorunlar, bu sorunların yabancılaşmaya ile ilişkisi ve yabancılaşmanın ortaya çıkış koşulları ile Orwell'in bu soruna yönelik çözüm önerileri oluşturmaktadır. Bu kapsam içerisinde hem ütopya tarihi hem yabancılaşma tarihi hem de George Orwell'in eserleri incelenmiştir.

1.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

George Orwell' in eserleri ve fikirleri konusunda yapılan çalışmaların hemen hemen hepsi lisan ve edebiyat disiplinleri çerçevesinde olmuştur. Bu konudaki çalışmaları İngiliz ve Türk Dili Edebiyatı alanları oluşturmaktadır. Araştırmalar daha çok, Orwell' in romanları üzerinden götürülen tercüme ya da metin çalışmalarından oluşmaktadır.

Araştırmayı ilgilendirecek olduğu düşünülen iki çalışma bulunmaktadır. Bunların ilki, İbrahim Ok tarafından 1990 yılında yapılan, “George Orwell’ de Toplum Eleştirisi” adlı doktora tezidir. Bu tez, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda yapılmış bir çalışmadır. Tezin danışmanı ise Prof. Dr. M. Reşit Küçükboyacı’ dır. Diğer çalışma ise Emine Diker tarafından 1999 yılında hazırlanan, “The Development of George Orwell’ s Political Consciousness” adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda yapılmıştır. Tez danışmanı, Dr. Laurence Raw’ dir.

1.7. YÖNTEM

Kuramsal bir nitelik taşıyan araştırma, literatür taraması ile elde edilen verilerin incelenmesi sonucunda oluşturulmuştur. Ana problem göz önünde tutularak alt problemleri de kapsayan incelemeler sonucunda elde edilen kaynaklardan yararlanılmıştır.

2 BÖLÜM: ÜTOPYANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hayaller, hayata dair beklentilerin oluşturduğu bir mekanizma olarak çıkar karşımıza. Bu mekanizma, insanoğlu var olduğundan bu yana söz konusu olmuş ve insan hayatının hem psikolojik hem de toplumsal anlamda ciddi bir desteği haline gelmiştir. İnsanların daha iyi, güzel, adil ve yaşanılabilir bir toplumsal-siyasal düzen hayalini ütopya olarak adlandırmak yanlış olmaz. Bu nedenle ütopyayı anlayabilmek, öncelikle insanların hayal dünyasını anlayabilmekten geçer. Günlük yaşamda, bilim, sanat ya da fikri âlemde insanın, olmayan ancak olmasını arzuladığı bir tasarıya neden ihtiyaç duyduğunu bilmek, oldukça derin bir soruşturma gerektirdiği gibi, sonuç da oldukça çeşitli sebeplere dayanacaktır. Üstelik bu çeşitlilik, bizler için bu konunun belli bir temelde yürütülüp, incelenmesini de zorlaştıracaktır. Bu nedenle bu konuda yapılacak araştırma, insanların içinde buldukları toplumsal ve siyasal yapı özelliklerini göz önünde bulundurmaya gerektirir. Böylece insanoğlunun hangi dönemde, hangi koşullar içerisinde bir başka dünya hayal etme ve bunu bir ürün olarak tasarlama davranışı gösterdiğini belirlemek, ütopyaları ve ütopyacı düşünürleri anlamayı mümkün kılacaktır.

Ütopyalar, hicvedici tavrı her ne kadar söz konusu oldukları ilk günden itibaren bünyelerinde taşımışlarsa da bu tavır zamanla alt bir türün doğmasına yol açmıştır. Bu yeni tür, karşı ütopyadır. Karşı ütopya da ütopya gibi, olmayan bir düzen tasarımıdır; ancak ütopyadan farklı olarak, zamanla dünyanın ve insanların kötü, bozulmuş ve birçok tehdit içeren bir yapıya bürüneceğini farz eder. Geleceğe yönelik bu iki zıt bakış açısı, tarihsel süreçte iç içe bir gelişme göstermiştir. Antik Çağ'dan günümüze kadar geçen sürede, bu konuda ortaya konan her üründe bunu görmek mümkündür. Bu nedenle her iki tavrı da anlamının yolu, ikisinin de tarih sahnesinde nasıl ele alındıklarını ve uğradıkları değişimleri tespit etmekten geçer.

2.1. Antik Çağ'da Ütopya

Ütopya, “yer” anlamına gelen “topos” sözcüğünün yoksunlayıcı “u” öneki ile birleşerek yeni bir anlama bürünmesiyle oluşmuştur. Bu yeni kelimenin, ütopyanın, anlamı “yer olmayan” dır; “hiçbir yer” dir. (Sarcey, Bouhçet ve Picon, 2003: 256) Daha doğru bir ifade ile “olmayan yer” dir.

Thomas More’ un felsefi literatüre kazandırdığı ütopya kelimesi, onun 1516’ da yayımlanan eseriyle aynı adı taşımaktadır. More’ un toplumsal tasarısını barındıran bu eserle birlikte ütopya kavramı da tarihsel sahada anlamını bulmuştur. Ütopya kavramı her ne kadar yeni olsa da içerdiği söylem yeni değildir. İnsanoğlu var olduğundan bu yana kendisi için en iyi, en güzel olanı isteme hali içerisinde olmuştur. Ancak bu isteklerin anlatıldığı ya da yazılı olarak ifade bulduğu kadarını incelemek durumundayız.

İnsanların başka bir ülke, devlet ya da toplumsal birlik oluşturma fikrinin tarihsel sürecini Antikçağ ile başlatmak yanlış olmaz. Ütopya kavramının içerik olarak şekil bulduğu ilk dönem Antikçağ’ dır diyebiliriz. Günümüzden beş bin yıl önce Sümerler, insanların günahkâr olmadıkları, bolluk ve huzur içinde yaşadıkları çok eski bir çağdan söz ederler:

“Ne korku vardı, ne dehşet

İnsanın rakibi yoktu...

Ama sonra geldi Efendi Baba, Prens Baba, Kral Baba...”(Usta, 2005: 7)

Bunun yanı sıra dört bin yıl önce Mısır’a baktığımızda da bir efsane ile karşılaşmamız mümkündür:

Tanrı kullarını aynı çamurdan yaratmıştır. Fakat zenginlik hırsı, doymak bilmeyen altın ve gümüş hırsı, insanı geleneksel ahlaktan ve göreneklerden uzaklaştırmıştır. Ama cennetle her şey yeniden düzelecektir. Toprak herkesin müşterek malı olacak, onu ne duvar ne de sınır bölecektir. İnsanlık bal gibi hurmaların yetiştiği, buğdayın kendiliğinden göverdiği, sütün ve balın ırmaklar gibi aktığı bir diyara ulaşacaktır. Herkes birlikte yaşayacak ve zenginlik bir

fayda sağlamayacaktır. O zaman ne fakir, ne zengin, ne zalim, ne köle, ne kral, ne senyör, ne büyük, ne küçük; herkes eşit olacaktır. (Usta, 2005: 7-8)

Görüldüğü gibi adil bir toplum özlemi çok eskilere dayanmaktadır. İnsan kötülük yapmaya başladığı anda bu özlem de ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kötülük ne kadar eski ise aslında ütopya da o kadar eskidir, diyebiliriz. Ancak bu isteklerin sistemli, düzenli bir biçimde sunulduğu, bir eser niteliğinde paylaşıldığı ilk dönem Antikçağ' dır.

Antikçağ' ın ilk ütopyacı filozofu Platon olarak bilinse de aslında ütopya, çok daha eskilere dayanmaktadır. Bu anlamda Antik Yunan şairi Hesiodos başta gelir. Hesiodos' un İşler ve Günler adlı eserinde anlattığı “Altın Çağ”, ütopya tarihinin temel taşıdır. Hesiodos, Altın Çağ mitosunu, ölümlü insanın tanrılarla aynı ırktan geldiğini söyleyerek başlatır. İlk ırk altın ırkıdır; tanrılar gibi yaşayan, acıdan, kaygıdan uzak ve asla yaşlanmayan bir ırktır bu. Bütün iyi şeylere sahip, her türlü bolluk içinde yaşayan bu ırk, yerini gümüş ırka bırakacaktır. Bu yeni ırk bir öncekine hiç benzemez. Ölçsüz yaşamlarından ve tanrıları tanımayan gururlarından ötürü yok edilmiş ve onun yerine bakır ırkı yaratılmıştır. Bakır ırkı daha öncekilerin aksine fiziksel olarak çok daha güçlü ve yırtıcı olacaktır. Yiyeceklerini, silahlarını ve evlerini kendileri yapacak, sonunda da birbirlerini öldürüp toprağa karışacaklardır. Bu şekilde bir bozulma ile demir ırkına gelen insan, yaşamını öncekilere göre daha farklı yürütecektir. Şair Hesiodos, kendisinin de bu ırktan olduğunu söyleyerek yakınacaktır. Çünkü demir ırkı kötülüğün baş gösterdiği, saygının yok olduğu ve haksızlığın her geçen gün arttığı bir ırk olacaktır. Hesiodos, Altın Çağ mitosuyla olmayan bir dünya hayalini sunmuştur. Bu açıdan ütopya tarihinde bir ilktir. (Cioran, 2010: 98-101)

Antik Çağ' ın söz edilmeye değer ütopyalarından biri de Aristophanes' in Kadınlar Halk Meclisi' dir. Bir tiyatro eseri olarak karşımıza çıkan Kadınlar Halk Meclisi, bir gece kadınların iktidarı ele geçirmesiyle başlar. Yönetime tamamen hâkim olan kadınların devleti değiştirme sürecini konu edinir. Toplumsal dengesizlikten, siyasal örgütlenmeye, eğitimden ekonomiye birçok alanda yapılması gerekenleri bir bir anlatır. Aristophanes bu eseriyle, düşündüğü toplum yapısını ifade etmiş ve diğerleri gibi insanlık için en iyi olanı kendi istekleri çerçevesinde sunmuştur. Aslen Jambulos' a ait olan Diodorus Sicilus' un sunduğu Güneş Adaları da bir diğer tasarıdır. Komünizmi şekillendiren bu adalar Platon' dan bu yana birçok düşünür ve siyaset bilimciye kaynak

olmuştur. Bu adalarda komünlerin ortak yaşamı söz konusudur. Üretim araçları, toprak, sermaye, atölyeler, ürünler, tüketilen her şey ortaktır. Köleliğin olmadığı adalarda kadın-erkek ilişkileri de farklıdır. Kadınlar, erkekler, çocuklar ortaktır; yani herkes herkesindir.

Hesiodos' un Altın Çağ' ı ile Jambulos' un Güneş Adaları' ndan izler taşıyan Platon' un Devlet' i ütopya tarihinin en temel eseridir. Platon bu eserinde ideal devletini sunmuş ve her özelliğini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Altın Çağ' daki gibi altın, gümüş ve demir soyundan gelen insanların kabul ettikleri “Güzel Yalan” üzerine kurulu bir yapı olan Devlet' te komünal yaşam söz konusudur. Yöneticiler, koruyucular ve üreticiler olmak üzere üç gruptan oluşan devlette herkesin bir görevi vardır. Bu üçlü grubun dışında kalan halk ise komünal yaşama dâhil değildir. Platon' un tasarısı devleti oluşturan bu üç grup için geçerlidir. Altın soyundan gelen yöneticiler, filozoflardır ve devleti yönetmek sadece onların işidir. Yönetici filozofların sahip oldukları erdem akıldır. Koruyucular ise gümüş ırkıdan gelmedir ve cesaret erdemine sahiptirler. Bu nedenle onların yapması gereken tek şey devleti korumaktır. Diğer grup ise demir soyundan gelme üreticilerdir. Onların erdemi ise iştihadır ve yapmaları gereken şey üretimle ilgilenmektir. Her grup, erdeminin ve soyunun gereklerini yerine getirdiğinde devlet mükemmel bir yapıya ulaşacaktır. Bunu sağlamak için herkesin geldiği soyu ve sahip olduğu erdemi bilmesi ve buna inanarak gereğini yapması gerekecektir. İşte Platon' un “Güzel Yalan” ı budur; devletini de bunun üzerine inşa etmiştir. Bu devlet tasarısında devleti oluşturan sınıflar arasında her şey ortaktır, toplumsal yapı belli kurallar çerçevesinde oluşturulmuş ve her şeyin belli bir düzen içerisinde yapılması planlanmıştır.

Platon, Devlet adlı eserinde ideal toplum yapısını oluşturmuştur. Kendinden sonraki birçok düşünür temel olacak bu yapı, ilk sistematik ütopya olarak da bilinmektedir. Platon' un Devlet' i bir özlemden öte, her şeyiyle nasıl oluşturulacağını gösteren bir ütopya kılavuzu niteliğindedir. Platon her ne kadar yaşlılık döneminde bu tasarısının bir ütopya olmaktan öteye geçemeyeceği kanaatine varmış ve alternatif olarak “Yasalar” ı sunmuş olsa da onun Devlet' i, sonraki dönem için her anlamda kaynak olma özelliğini yitirmemiştir.

Platon' un öğrencisi Aristoteles' in Politika adlı eserinde sunduğu toplum tasarılarından biri olan Kadıköylü Phaleas' ın Eşitlikçi Devlet Tasarısı da Antikçağ

ütopyaları içerisinde. Bu tasarıda mülkiyet ilişkilerini düzenleyen Phaleas, tüm yurttaşların mülkiyetinin eşit olması gerektiğini savunmuştur. Eşitlikçi devletini de bu sav üzerine inşa etmiştir. Yine Aristoteles' in eserinde bahsettiği bir diğer ütopya da Miletli Hippodamos' un Komünal Kenti' dir. Bu tasarı da insanların, toprakların, yasaların üçlü grup halinde düzenlendiği bir sisteme sahiptir. Antikçağ' a dair söyleneceklerin içerisinde son olarak Lukianos vardır. Lukianos hem edebi, hem toplumsal hem de siyasi boyutları bir arada sunmuş ve Thomas More, Jules Verne, Cyrano de Bergerac gibi yazarlara ve düşünörlere esin kaynağı olmuştur. Kendisini hiçbir akıma dâhil etmeyen ve her söyleme ilişkin eleştiride bulunan Lukianos, Ütopyalar Diyarına Yolculuk ile modern çağın fantastik, gezi ve hayal ürünlerine kaynaklık etmiştir.

Sonraki yüzyılların toplum eleştirilerine ve düzenlemelerine temel oluşturan bu tasarılar, ütopya tarihini anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle temeli eşitliğe dayanan sosyalizmi ve komünizmi, More' un Ütopya' sının kaynağını, Campanella' nın Güneş Ülkesi' ni hatta karşı ütopyaları bile anlamının ve bu tasarıların dayanaklarına ulaşmanın yolu, Antik Çağ ütopyalarını analiz etmekten geçmektedir. Söz konusu tasarıların önemi hem bu gereklilikten hem de henüz oluşmamış fikirlere esin kaynağı olacak bir yapıda olmalarından kaynaklanmaktadır. İlk Çağ, düşünce ve eylem anlamında sahip olduğu çeşitlilik ile modern dünyaya hala kılavuzluk edebilecek bir niteliktedir. Dönemin ütopyacı düşünörleri, ele aldıkları konular ve bunlara yönelik uygulama planlarıyla sistematik anlamda ütopya tarihinde ilkleri oluşturmuş ve bu yönüyle de ütopyanın sınırlarını çizme işlevi görmüştür. Bu çağdan sonraki birçok düşünür ütopyalarında ya da karşı ütopyalarında İlk Çağ'dan bu yana süregelen problemleri ele almış ve bunlara çözüm önerileri sunmuştur. Bu sebeple İlk Çağ' ı anlamak, sonraki çağları doğru değerlendirebilmek adına oluşturulacak temel için gerekli bir sorgulama olacaktır.

2.2. Ortaçağ'da Ütopya

Antik Çağ' ın ütopyacı motifleri elbette o çağla sınırlı kalmamıştır. Hesiodos' un Altın Çağ' ı ya da Platon' un Devlet' i ütopya tarihindeki etkisini her zaman

sürdürmüştür. Bu anlamda modern ütopyanın başlangıcını, Thomas More' un eserinin ortaya çıkışı ile bir tutsak bile, söz konusu etki 20. yüzyıla kadar ulaşmıştır. Modern ütopyanın temeli, bir şekilde Altın Çağ mitosuna ya da Arkadyacı geleneğe dayanmaktadır. Bunların yanı sıra ideal Helen şehri, Cokaygne Ülkesi, binyılcılık gibi etkiler de mevcuttur.

Avrupalı düşünörlere baktığımızda, önlerinde ciddi biçimde zıtlaşan iki ütopya görürüz: Bir taraf da Atina, diğör taraf da Sparta. Atina hedonizmin kucağında, taşkın ancak bir o kadar da zarif, hoşgörölü ve demokratiktir. Sparta ise komöunal düzen içerisinde otoriter ve aileci bir yapıdadır. Avrupalı ütopyacı yazarların diğör türlerle birlikte, eski dünyanın bu iki büyük örneğinin sunduğö yaşam tarzlarından da oldukça etkilendikleri ortadadır. Öyle ki, Fransız Devrimi'ne kadar ve devrim sonrasında da ütopyaları sınıflandırmanın bir yolu, onları "Atinacı" ya da "Spartacı" olarak ayırmaktı. Bu iki görüşten Spartacı olanın daha fazla rağbet görmüş olması, onun ciddi bir komöunal düzen sergilemiş olmasının yanı sıra, Platon'un Devlet'inin de yakın bir örneğö olmasından kaynaklanmaktadır. (Kumar, 2006: 17-18)

Ortaçağ'ı düşünsel anlamda etkileyen bir filozof olan Aziz Augustinus ütopya tarihinde, Tanrı Devlet'i tasarısı ile yer almaktadır. Dünyevi devletle tinsel devlet arasındaki ilk ciddi ayrımı gözler önüne sermiştir. 354-430 yılları arasında yaşamış bir düşünür olan Augustinus'a göre, insan doğası gereğö toplumsal bir yaşam sürmektedir. Bu sebeple oluşturulan yapılar, Gökyüzü ve Yeryüzü Devleti olmak üzere iki çeşit toplumsal sistemde karşılık bulmuştur. Yeryüzü Devlet'i ölümlü dünyanın sunduğö olanaklar için savaşan insanların devleti iken, Gökyüzü Devleti olarak adlandırılan Tanrı Devleti ise İsa'nın krallığında ölümsüzlüğe kavuşmuş iyi insanların barış içinde sonsuza dek yaşayacağı ezeli bir devlettir. (Öner,2008: 93) Augustinus eserinin temasını şu şekilde ifade etmiştir:

İki aşk, iki şehri kurdu: Tanrı'yı saymamaya dek varan ben sevgisi, dünyevi devleti, kendini önemsizleştirirken Tanrı'yı yücelten sevgi ise göksel devleti kurdu. Biri kendi varlığı ile gururlandı, diğeri ise gururu Tanrı'nın varlığına aidiyette duydu. Biri şanını diğör insanların nezdinde bulmak için can atarken, diğeri ise en büyük şanı bilincinin şahidi Tanrı'da arar, biri şan'a sahip olmanın verdiği gururla başı dik yürür, diğeri ise Tanrı'sına: "Benim şanım sizsiniz, başımı siz göğö erdiriyorsunuz" der. (Öner,2008: 98)

Platon'dan etkilerle şekillenen Helen ideal şehri de ütopya tarihinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki kendini mimari yapılar üzerinde de göstermiştir. Mademki ütopya her anlamda kusursuz olanın inşası üzerine bir düşünme, tasarlama idi o halde fiziksel koşullar da bu tasarımlara ulaşma yolunda kusursuz olmalıydı. Açıkça görülüyor ki düşünürlerin bu tasarımları, yani ütopyaları, insanlık için yalnızca bir hayal ürünü olarak kalmamış, teorik anlamda gelecek nesillere aktarıldığı gibi, pratik anlamda da uygulanmaya çalışılmıştır. Siyaset sahasında birçok modeli uygulanmış, ekonomik ya da toplumsal sahada da örnekleri sergilenmek istenmiştir. Mimari anlamda şehri kusursuzlaştırma isteği, modern ütopycacı düşünürlerden Campanella'nın Güneş Ülkesi'nde de açıkça görülmektedir. Bu anlamda ideal Helen şehri, Platon'un toplumsal ve siyasi alanda değişmez bir yapı olarak tasarladığı Devlet'in fiziksel boyutunu tamamlamaktaydı.

Klasik dünyanın ütopycacı geleneğe bıraktığı önemli öğelerden bir diğeri Cokaygne Ülkesi'dir. Cokaygne, popüler ütopya ya da halk ütopyası anlamına gelir. Bu bolluk, avarelik ve sınırsız haz ülkesi hemen hemen bütün halk kültürlerinde mevcuttur. Cokaygne, ütopyanın en güçlü öğelerinden sınırsız düş gücü ve dilek belirtmeyi içerir. Altın Çağ ve Arkadya ile az çok örtüşse de bir alçakgönüllülük ve ölçülülük tasarısından çok aşırılık ve fazla bolluk ütopyası olması ile Arkadyacı görüşten ayrılır. Virgil'in Mora yarımadasında bir kırsal mutluluk bölgesi olan Arkadya, doğa tarafından içlerine konmuş alçakgönüllü ihtiyaçlar ile yönlendirilen sakinlere sahiptir. Cokaygne ise bundan çok daha fazlasının vaat eder; bununla da popüler kültürün devam eden etkisini gösterir. Klasik Cokaygne'nin yankıları modern ütopycada belirebilir ancak onun ütopycacı gelenekte yer etmesini sağlayan şey, dünyevi temaların daha sonraki popüler kaynaklarda sık sık ele alınmasıdır. İnsanların dilediklerini yaptıkları bir ütopya tasarımı, Cokaygne ile doruk noktasına ulaşmıştır. Cokaygne ütopyası, 15. yüzyılda eserler aracılığıyla tanıtıldığında, Erasmus ve More gibi birçok düşünürü etkilemiştir.

Ütopya, her dönem farklı etkiler altında kalmış olsa da temelde insanlık için iyi olanı isteme güdüsüyle oluşturulmuştur. Klasik dönemde ya da onun öncesinde olduğu gibi, modern dünyaya geçişte de her türlü etkiye açık bir yapıdadır. Bu anlamda Hesiodos'tan aldıklarını Platon'da şekillendirmiş, bazen Arkadya gibi kendine yetecek kadarını isteme davranışında bulunurken, bazen de Cokaygne gibi hazzın doruklarında dolaşmayı seçmiştir. Ütopycacı gelenekteki bu değişimler elbette insanın düşünce

dünyasındaki birikimlerinin yanı sıra, hayata bakış açısı ve evreni kavrayışı ile de yakından ilgilidir. Bu nedenle dünyevi etkilerin yanında dini etkilerden de söz etmek mümkündür.

Dünyadaki toplumların birçoğu, sahip oldukları mitler ya da dinler çerçevesinde bir cennet inancına yönelmişlerdir. İşte sahip olunan bu inanç, kusursuz olanı dünyada aramanın beyhudeliğine inanmayı gerektirdiği gibi, aksi girişimleri de sertçe eleştirmiş ve reddetmiştir.

“Eğer bu dünya sonraki dünyanın büyük girişine açılan karanlık bir dehlizden başka bir şey değilse, burada, dünyanın üzerinde kusursuz bir topluma yönelik tasarılar küstahlık değil de nedir?” (Kumar, 2006: 27)

Dünya üzerinde kusursuz bir toplum yaratma uğraşını bu şekilde reddeden tutumların yanı sıra bu dünyayı, ilahi varlığa ulaşma yolunda bir araç olarak gören ve dünyadaki yaşamın kusursuzluğunun insanı yaratıcıya daha yakın kılacağına inanan görüşler de mevcuttur. 870-950 yılları arasında yaşamış İslam filozoflarından Farabi de bu görüşü kabul etmiştir. Onun İdeal Şehir’i(El-Medinetü’l Fazıla), erdemli toplumun ulaşabileceği nihai yapıdır ve insanlar bu yapı içerisinde mutluluk ve huzuru yaşarlar.

Farabi, kendi siyasi ve toplumsal çevresinin etkisiyle toplumun ihtiyaçlarını teorik olarak araştırmış bir düşünürdür. Bu çerçevede oluşturduğu İdeal Şehir tasarısı, birlik arz eden parçalardan oluşan ve vücudun organlarına benzer bir bütünlük ile hareket eden bir yapı olarak tasarlanmıştır. Bu parçalardan birinin arızalanması, bütün diğer parçaları da etkileyecektir. Bu toplumsal tasarıda her bireye bir iş verilir ve bu vazife onun kabiliyetine tam olarak uygundur. Toplumdaki faaliyetler amaçlarına göre farklıdır, bu faaliyetlerin en soylusu ise devlet reisine tahsis edilen kısımdır. Çünkü onun şehirdeki konumu, bedendeki kalbin konumu ile eş değerdedir. Bütün faaliyetlerin kaynağı, ahenk ve düzenin menşei odur. Bu nedenle reisin taşınması gereken nitelikler vardır. Bunlar fiziksel olarak mükemmel, keskin bir zekâ ve anlayış sahibi, ilimlere âşık, doğruluğu seven, zorluklar karşısında yılmayan ve bedeni hazlardan uzak duran gibi kişilik özellikleridir.(Şerif, 2000: 56-57)

Ortaçağ’da Hıristiyanlığın, St. Augustine’in etkisindeki Ortodoks anlayışın, ütopyacılığa karşı genel tavrı ise Farabi’ den farklı olarak ütopyayı reddedici olmuştur. Ortaçağ bu açıdan Batı için kısır bir dönemdir. Buna rağmen ütopya, Heterodoks

anlayış altında varlığını sürdürmüştür. Ayrıca cennetin bahçesinin dünyada bir yerde olduğuna dair ilk gerçek inanç da Ortaçağ boyunca Hıristiyan düşünürler tarafından paylaşılmıştır. Hıristiyanlıktaki bir başka görüş, Matta'da yer alan bir metinden kaynaklanır. Tanrının kusursuzluğu karşısında insanın da kusursuz olma istemi, her ne kadar Âdem'in düşüşü ile gereksiz olarak adlandırılrsa da Matta'da İsa, insanların kendini kusursuzlaştırması gerektiğini ortaya koymuştur. Böylece insanın mistik bir kavrayış ile Tanrı haline gelebileceği ve onunla bir birliği başarabileceği görüşü ortaya çıkmıştır. Bu görüş çerçevesinde oluşturulan eserler, insanın kendini, kusursuzlaştırmak adına en iyi şekilde kullanması anlayışını savunuyordu. (Kumar, 2006: 29)

İnsanın mükemmelleşme arzuları ile geçen bu dönem, Yahudiliğin etkisi altında Binyıl fikri ile ütopyacı geleneği etkilemiştir. Binyılcılık, mutluluğun, barışın ve ferahın anlamdaşı bin yıllık bir saltanat olarak, ütopya tarihinde önemli figürlerden biridir. Binyılcılık, Eski Ahit'teki Mesiyaniğin kehanetlerin bir devamı niteliğindedir; İsa'nın yeryüzüne dönüşünü çabuklaştırmayı hedefleyen deneyimler içermektedir. Binyıl fikri, insanın kusursuzlaşabilirliği anlayışının kalıcılığı konusunda ciddi etkilere sahiptir. (Sarcey, Bouchet ve Picon, 2003: 41)

Görüldüğü gibi dini motifler ütopya üzerinde ciddi bir etki yaratmıştır. Bu dünyanın geçici olması ve insanları gerçek mutluluğa götürecektir asıl âlemin bu dünya dışında olması görüşüne inananlar, ütopyacı geleneği hor görmüşlerdir. Ancak bunun yanı sıra insanın kendi varlığını, bağımsız bir şekilde ortaya koyabileceğine inandığı tek yerin dünya olmasından kaynaklı ütopyacı görüşler de mevcuttur. Dini inançlara göre Tanrı, insanı kusurlarından ötürü dünyaya göndermiş de olsa, insanın dünyada kusursuz bir yaşam sürerek Tanrı'ya ulaşma yolunu seçmesi gerektiğine inanan görüşler, ütopyanın din baskısı altında bile var olmasını sağlamıştır. Bunlar içerisinde en ciddi etkiye sahip figürlerden biri de binyılcılıktır.

Ortaçağ'da Hıristiyanlığın ütopyaya manastırlar etkisi ile de katkısı olmuştur. Ortaçağ manastırının yaşam biçimi, birçok düşünür için ideal bir topluma ulaşma yolunda önemli nitelikler taşımaktaydı. Kurullarla disipline edilmiş olmasına rağmen manastırdaki keşişler, bu sade ve çileci yaşam biçimini özgürce tercih etmişlerdir. Manastırın amacı elbette ibadet ve derin düşünceydi ancak bunların yanı sıra, kendine yeterliliğini kaybetmemesi için de dünyevi varlığına önem vermek zorundaydı. Bu nedenle gündelik hayatı etkili bir organizasyonla düzenlemişti. Günler ibadet, okuma,

dinlenme, çalışma ve uyuma eylemlerinin düzenli bir sıra ile yapıldığı periyotlara ayrılmıştı. Böylece çalışmak, Yunanlıların kötülemeden ve Tanrı'nın Âdem'e verdiği bir ceza olmaktan kurtarılmıştı. Dünyevi faaliyetlerin değerli sayılması Ortaçağ manastırcılığı ile sağlanmış ve çalışmanın ibadet etmeye denk gelişine olan inanç da kendini Lutherci sloganlarda göstermiştir. Bu ruhla yükseltilmiş manastır ve ibadethaneler, ilerleyen ekonomik faaliyet ve tekniklerin güç kaynağı haline gelmiştir. Ancak keşişlerin dünyevi işlere yönelmesinde ekonomik bir çıkar elde etme amacı yoktur. Keşişlerin tanıyabilecekleri ilerleme maddi olan değil, manevi kusursuzluğa ulaşmayı sağlayan ilerlemeydi. Bu, Hıristiyanlık açısından kusursuzluğu başarmak anlamına geldiğinden, dünyevi işlere maddi bir kaygı güderek yaklaşmıyor, bütün bunları ruhsal açıdan kusursuzlaşma yolunda bir araç olarak görüyorlardı. (Kumar, 2006: 37)

Ortaçağ manastırlarının gerekli kıldığı bu yaşam tarzı, kuşkusuz ütopyacı geleneğe kendini gösterecekti. Modern ütopyalara geçişte bu sade, düzenli ve disipline edilmiş yaşam, en başta ütopyacı yazarların kendi yaşamlarını etkilemiştir. More, Andreae ya da Campanella'ya baktığımızda hayatlarında manastırcı bir anlayışın hâkim olduğunu görürüz. Bu düşünürlerden More'un, dört sene gibi bir süre Charterhouse keşişleri ile birlikte yaşadığı ve Campanella'nın ise bir keşiş olarak eğitildiği bilinmektedir. Yaşamlarına bu derece etki etmiş bir motifin eserlerine de yansıma ihtimali oldukça yüksektir, nitekim öyle de olmuştur. Ütopyalıların organize edilmiş düzenleri, giysilerindeki sadelik, tek biçimlilik, okumaya ve ibadete olan düşkünlüklerinin yanı sıra mülkü ve yapıları ortak kullanmaları gibi birçok özellik bu anlayışın etkileri olarak görülebilir. (More, 2007: 79) Campanella'nın Güneş Ülkesi ya da Andreae'nin Christianapolis'i de Ütopya'ya benzer bir hayat tasarımı içermektedir. Manastırcılığın etkisi, 19. ve 20. yüzyıla kadar uzanmış, sosyalist ve bilimsel ütopyalarda da kendini göstermiştir.

More, Ütopya'yı oluştururken arkasında oldukça güçlü bir temel olduğunun farkındaydı. Antik Çağ'dan 16. yüzyıla uzanan zaman diliminde ütopyacı gelenek, birçok etkiye maruz kalmış ve her dönem varlığını sürdürmüştür. Ütopya, her geçen gün gerçekleşmesi daha da mümkün olan bir yapıya doğru hızla ilerlemiştir. Başlangıçta bir özlem olarak ortaya konan eserler, artık gerçek anlamda uygulanabilir olmanın yollarını arar olmuştur. Bu anlamda modern ütopya ile birlikte toplumlar, ütopyalara ulaşma amacını daha da ciddiye almış ve gerektiğinde bunun için mücadele etmiştir.

2.3. Modern Ütopya

Ütopyayı modern olarak adlandırmamızı sağlayan neydi? Ona ne eklenmişti de modern olmuştu? Ya da onu modern yapan, kendisinden ayıklanması gerekenler miydi? Bütün bu soruların kesin bir cevabına ulaşmak mümkün olmasa da aslında onu modernliğe taşıyan şeyin, kendisindeki değişikliklerden çok dünyadaki ve insandaki değişikliklerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Rönesans, reform ve aydınlanma çağında dünyayı modernliğe götüren şey ne ise, aslında ütopyayı modern kılan da oydu.

Fransızca kökenli “modern” kelimesi, “yeni, çağa uygun, çağdaş” gibi anlamlar içermektedir. (Hançerlioğlu, 1993: 215) Bilimsel ve teknik anlamda gelişen dünyanın bu gidişatına ayak uydurmak ve buna paralel bir çizgide gelişme göstermek, modernitenin koşulu olarak görülmektedir. Bu anlamda ütopyanın da bu gelişim ve değişimden payını alması, onu modernize etmiş ve modern dünyanın tasarımı haline getirmiştir.

Rönesans, reformasyon ve Avrupa’nın keşif seyahatleri, eski dünya ile modern dünya arasında geleneksel de olsa hala bir bölünme noktasıdır. Hıristiyanlık, manastırcı ya da binyılcı etkilerle ütopyacı geleneğin sürmesini sağlamış olsa da aslında genel anlamda onu kuşatmış durumdaydı. Dünyevi işlere dair yönelim, her ne kadar insan hayatını disipline etmiş olsa da, dünya üzerinde kusursuz bir toplum yaratma girişimi nihayetinde kutsal şeylere saygısızlık olarak görülmüştü. Piskopos Goodman’ın 17. yüzyılda söylediği gibi “Cennet dünya üzerinde yeniden yaratılacak olsaydı, Tanrı insanı cennetten hiç kovmazdı.” (Kumar, 2006: 44)

Reform sonrası ortaya çıkan Protestanlık, seküler olana yönelme noktasında ciddi bir kırılma idir. Manastırcı zihniyet her ne kadar dünyevi işlere yönelime katkıda bulunmuşsa da Ortaçağ boyunca kilisenin tutumu fazlaca baskıcı ve yasaklayıcı olmuştur. Bu nedenle dünyayı, gerçek anlamda, insan için yaşanılabilir bir yer olarak görüp, bunun için çabalama girişimleri reform sayesinde mümkün olmuştur. Reformasyonla birlikte Hıristiyan dünyasındaki birliğin bozulması, modern ütopyanın şekillenmesi ile eş zamanlıydı. More’un Ütopya’sı, Campanella’nın Güneş Ülkesi, Andreae’nın Christianapolis’i, Bacon’ın Yeni Atlantis’i 16. ve 17. yüzyılda

Avrupa'daki din savaşları ve çatışmalarından doğmuştur. Bu çatışmaların sonunda sekülerize bir dünya ile karşı karşıya kalan insanlık için yeni ufuklar kendini göstermiştir. Avrupa'dan yapılan keşiflerle dünya yeniden keşfedilmiş ve bu genel durum ütopyalara yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Ütopyacı yazar ve düşünürler gezginlerin keşif gezileri ile yeni yeni kültürlerin etkisinde kalmış ve bunu eserlerinde açıkça göstermişlerdir. Bu anlamda More'un köklü bir geçmişle gelen toplum tasarılarını ütopya olarak adlandırması, sonraki süreçte hem yeni bir edebi türün ortaya çıkmasını sağlayacak hem de insanlığa toplumları ve devlet yapılarını dönüştürmenin yeni olanaklarını sunacaktır. Böyle bir ortamda Amerika kıtasının keşfi de ütopyacı umutları doruk noktasına ulaştırmış ve bu yeni kıtanın istenilen dünyayı elde etme düşüncesinde, hayal edilen yer olduğuna dair fikirler oluşmuştur. More ve sonrasındaki ütopyacı yazar ve düşünürler, ütopyayı gerçekten başarılı bir şey gibi göstermişlerdir. Böylece ütopya basit bir toplum eleştirisi ya da iyi bir toplum özlemi olmanın ötesine geçmiştir.

Modern dünyayı geçmişinden farklı kılan özelliklerden bir diğeri de sosyal içeriğindeki farklılıktı. More'un Ütopya'sı da Devlet gibi komünal bir yaşama sahipti; paranın olmayışı, mülkiyetin ortaklığı, ortak eğitim, yerleşim, üretim ve tüketim olması konusunda da Platon'un Devlet'i ile uyuşuyordu. Ancak çok önemli bir fark vardı ki Devlet'te aristokrasi hâkimken, More'un Ütopya'sı tüm toplumun eşitlikçi bir yapı içerisinde yaşamasını temel alıyordu. More'daki bu eşitlikçi eğilimin en önemli etkileyicisi Bacon'dır diyebiliriz. Bacon'ın Yeni Atlantis'i ütopyacı gelenek içerisine bilimin ve teknik ilerlemenin yerleşmesine en büyük katkıyı yapmıştır. Söz konusu katkı, Campanella'nın Güneş Ülkesi'nin yarattığı etkiden daha kuvvetli olmuştur. (More, 2007: 73-75)

Bacon'ın 1627'de ortaya çıkan eseri Yeni Atlantis, bilim ve ütopya arasındaki bağın kurulmasında önemli etkiye sahiptir. Bu eser birçok yazar tarafından bilimsel ütopyaların en büyüğü olarak adlandırılmıştır. Modern dünya artık her yeni gün bir gelişmeye sahne oluyordu, böyle bir ortamda varlığını sürdürmek isteyen her şey gibi ütopya da bilime ayak uydurmak zorundaydı. Bunu yaparak da kendisini, gerçekleşmesi umut edilen olmanın ötesinde, gerçekleşebilir olmaya taşımıştır. More, Ütopya'sı için tam olarak bunun söyleyemezken, Bacon eserini sunduğunda, açık bir şekilde burada tasarlananın, insan gücünün sınırları içerisinde olduğu inancını taşıyordu. Bilimsel ütopya, laboratuvar ve araştırma kurumlarıyla baştan sona pratik ve faydacı bir anlayış

içerisine girmişti. Sahip olduğu bilim anlayışı, doğaya ancak ona itaatle hâkim olunabileceği ve uygulamada en yararlı olanın en doğru bilgi olduğu şeklindeki Baconcu görüşle şekillenmişti. Artık bilimsel ütopyanın amacı, insan yaşamının nasıl daha rahat, sağlıklı ve mutlu olabileceğini göstermekti. Bacon'a göre teknik ilerleme, toplumların yaşayışını etkileyen en önemli olaydı. Barut, pusula ya da matbaanın icadı, insanlık üzerinde diğer birçok toplumsal ve ekonomik gelişmeden daha ciddi bir etki sağlamıştı. Bu nedenle insan yaşamındaki güçlü ve kalıcı değişimi, yeniliği sağlayacak olan da ütopyaların gerçekleştirilebilir projeler haline gelmesine imkan verecek olan da bilimdi. Bu nedenle bilimsel ütopya, mümkün olan bir dünyanın sınırları ile ilgilenmiştir. (Kumar, 2006: 57-58)

Bilimsel gelişmeler ve teknik ilerlemelerin ütopyacı geleneğin içerisine girmiş olması, ütopyanın kaderini değiştirebilecek güçte bir etkiydi. Açıkça ortada olan bir şey vardı ki o da, tıpkı bilim gibi ütopyanın da ufku akıl almaz derecede genişlemişti. Bu yeni bakış açısı elbette birçok yenilik sağlayacaktı ancak; ütopyayı, karşı ütopyanın yerici ve eleştiren bakış açısının da ilgi odağı haline getirecekti.

2.4. Aydınlanma Çağı ve Ütopya

Modern ütopya bilimsel ilerlemenin etkisiyle kendine yeni bir şekil vermiştir. Bütün bu bilimsel ve teknik gelişmelerin sonucunda 19. yüzyıl, ütopya için en verimli dönem olmuştur. Bu dönemde ütopyacı geleneği derinden etkileyen yeni bir yapı baş göstermiştir. Etkisi uzun yılları devam edecek olan bu yenilik, sosyalizmdir.

Bilim ütopya için elbette ciddi bir yenilikti; bunun yanı sıra insan hayatını kolaylaştıran, hastalıklarla baş etmenin yollarını bulan bu bilme eylemi, gerçek anlamda bir noktaya kadar gerekliydi de. Ancak eski dünyanın ütopyacı düşünürleri, bilimin getirdiklerinden memnun oldukları kadar, getireceklerinden de tedirgindiler. Dengesi iyi ayarlanmadığında bu gücün insanlık için kötü şeyler getirebileceği ihtimalini göz önünde bulunduruyor ve haklı olarak da korkuya kapılıyorlardı. Çünkü klasik modern ütopyacı düşünürler, ütopyalarında da görüldüğü gibi, ciddi bir sadelik ve kendine yetecek kadarını isteme ahlakına sahiptiler. More'un Ütopya'sında herkese ihtiyacı olan şey, ihtiyacı olan kadar verilirdi. Ayrıca kimsenin daha fazlasını isteyeceğine dair bir

korkusu da yoktu. Çünkü More'a göre yalnızca güvensiz ve ahlaki açıdan sağlıksız bir çevrede insanlar gerekenden fazlasını isteme yoluna giderlerdi. Oysa Ütopya'da böyle bir çevre söz konusu değildir. Campanella'nın Güneş Ülkesi'nde de aynı yaşayış ve çalışma tarzı vardır. Eserde kaptan “Onlar, zengindirler çünkü hiçbir şey istemezler, fakirdirler çünkü hiçbir şeye sahip değildirler ve bunun sonucu olarak koşulların kölesi değildirler, koşullar onlara hizmet eder.” (Campanella, 2008: 83) der.

Görüldüğü gibi ölçülü olma, Platon'dan bu yana ütopyacı düşünürlerin ana düsturlarından biri olmuştur, ancak bilindiği üzere Cokaygne gibi istisnai durumlar da söz konusudur. İşte şimdi korkulan durumlardan biri de tıpkı Cokaygne ütopyasındaki aşırılık gibi bilimsel sahada da aynı tutumun söz konusu olmasıdır.

16. yüzyıldan 18.yüzyıla kadar ütopyaların modern olarak adlandırılmalarının esas nedeni seküler olmalarıydı ancak yeni yeni gelişen dünya karşısında elbette ütopya da yavaş ilerliyordu. Bu dönem ütopya, seküler olmanın gerekleri ile şekillenirken, bir yandan da kendi gelenekçi yapısını koruyarak bütünleşme çabası içerisindeydi. Bu nedenle 18. yüzyılda çağın düşünsel gelişmelerine biraz uzak kaldığını söylemek mümkündür. Bu dönemde özellikle İngiliz ütopyası ciddi bir düşünüş yaşamışken, Fransa ise daha etkili bir konumda olmuştur. Fransız ütopyası genel anlamda More'un taklitleridir ama ütopyacı geleneğe getirdiği birtakım yenilikler de mevcuttur. Özellikle cinsel ve dinsel özgürleşme konularının ütopyalarda işlenmesi, Fransız ütopyacı düşünürler aracılığıyla olmuştur. (Kumar, 2006: 72)

18. yüzyılda ütopyalarda genel bir düşünüş olmuşsa da bu yüzyılın sonlarına doğru ütopya yeniden canlanmıştı. Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle yeni oluşumlar sergileyerek, çağın düşünsel yaşamının merkezi olmaya devam etmiştir. Bu yeniden canlanmaya etki eden en önemli öge şüphesiz, aklın toplumsal, siyasi, ekonomik ve özellikle de bilim-teknik anlamında oldukça ön plana çıkmış olmasıdır. Bu dönemde kaydedilen ilerleme elbette aklın üstünlüğünün kabul edilmesi ve onun geliştirilmeye çalışılmasında yatıyordu. Aynı şekilde sosyalist ve komünist etkiler de ütopyalarda ciddi bir biçimde görülmeye başlamıştı. Bu yeni etkiler, ütopyacı gelenek üzerinde uzun bir süre hâkim olacaktı.

2.5. 19. Yüzyılda Ütopya

Yeni dünya artık hızla ilerliyor ve her anlamda değişime uğruyordu. Bu değişimden ütopyanın da payına düşeni alması kaçınılmazdı. İnsan zihni, hem kendisi hem de dünya adına birçok şeyi yeniden düzenleyebileceğine, değiştirip geliştirebileceğine dair kesin inancı taşıyordu. Bu inanç çok geçmeden kendisini her alanda gösterecekti ancak; bu inançla alınan yol, insanlığın gönenç zaferine mi yoksa korkulu sonuna mı gidiyordu? İşte bu soru da hep zihinleri kurcalayan bir çelişki olarak varlığını sürdürecekti.

19. yüzyılda düşünsel alanda birçok değişim ve gelişme olmuştur ancak, ütopyacı geleneğe en derin etkiyi yapan sistem sosyalizm olarak görülmüştür. Bunda sosyalist sistemin, ütopyanın tarihsel mirasını sürdürebilir bir yapıda olması kuşkusuz çok etkiliydi. Sosyalizmin eşitlikçi, komünal yaşamı, Platon ve More'un mirası ile bilimin iyilikçiliğine dair inancı ise Bacon'ın düşünme sistemi ile uyuşuyordu. Sonuç olarak sosyalizm etkiliydi ve onu hem mümkün hem de gerekli kılan şey, bilim ve endüstrideki ilerlemeydi. Bütün bunların yanında sosyalizm, akla olan güveni de ciddi bir biçimde bünyesinde barındırıyordu. 19. yüzyılda ciddi bir biçimde canlanan ütopya, sosyalizmin güçlü varlığını ve etkisini kabul etmiştir. Artık bundan sonra tartışılacak olan onun varlığı değil, uygulamalarının sonuçları olacaktır. Çünkü 19. ve 20. yüzyıl, ütopya kadar karşı ütopya için de önemli bir süreçtir. Bu yüzyıllarda karşı ütopyacı yazarlar, ciddi bir biçimde aydınlanma, sosyalizm, kapitalizm, akıl, bilim gibi birçok konu ile hesaplaşacaktır. (Kumar, 2006: 89)

Sosyalist toplum anlayışının düşünsel alt yapısı elbette Platon'a hatta daha da eskilere dayanmaktadır. Bu fikirsel zemin, kökleriyle birlikte günümüze kadar birçok filozof, siyaset ve bilim adamının hem eleştirilerine maruz kalmış hem de onlardan çeşitli katkılarla beslenerek günümüze gelmiştir. Sosyalizme katkı sunan birçok fikir adamı olmuştur ancak bunlar içerisinde hem sistem olarak sunduğu sosyalist-komünist yapının çerçevesi hem de toplum ve tarih anlayışının temelini oluşturan sınıf ayrımı göz önünde bulundurulduğunda, K. Marx'ın belirgin bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Tarihte birçok düşünür sosyalizmden izler taşıyordu ancak, bütün bu parçaları bir araya toplamak ve bunlardan gerçek anlamda siyasi, ekonomik ve toplumsal bir kurgu oluşturmak adına Marx, döneminin en etkili düşünürü olmuştur.

Ütopycıların sosyalizmi, adaletsizliğe karşı insanca bir duygu üzerine kurulmuştur. Marx ve Engels'in sosyalizmi ise, insanın tarihsel, ekonomik ve toplumsal gelişmesinin incelenmesi üzerine kurulmuştur. Karl Marx, hiçbir ütopya tasarlamamıştır. Geleceğin toplumunun nasıl işleyeceği konusunda hemen hemen hiçbir şey yazmamıştır. Geçmişin toplumunun, bugünkü topluma gelene kadar, nasıl doğduğu, geliştiği ve çürüdüğü konusuna büyük bir ilgi duymuştur. Bugünkü topluma büyük bir ilgi duymasının nedeni ise, bundan geleceğin toplumuna dönüşmeyi sağlayacak güçleri çıkarmak içindir. Ütopycılardan farklı olarak Marx, yarının ekonomik kurumları üzerinde zaman harcamamıştır. Zamanının hemen hemen hepsini, bugünün ekonomik kurumlarının incelemesine vermiştir. (Huberman, 2010: 171)

Marxist yazarların birçoğu, onun sisteminin bir ütopya olmadığı konusunda hemfikirdir. Ancak ütopyanın gelişim çizgisine baktığımızda, aslında onun da artık sadece idealde bir tasarı olmadığını ve uygulanmayı bekleme durumuna geldiğini söylemek mümkündür. 19. yüzyılda ortaya konan ürünlerin bilimsel bir temeli olmuş ve bu temel, gerçekleştirilebilir bir özellik taşımış ya da en azından bunu ümit etmiştir. Marx, (2009) ünlü on birinci tezinde "Filozoflar dünyayı yalnızca yorumladılar; oysa mesele onu değiştirmektedir." (s. 364) derken aslında kendi sisteminin bir ütopya olmadığını ifade etse de nihayetinde sunduğu, bir tasarıdır; ekonomik, siyasal ve toplumsal anlamda ciddi temeli olan bir tasarıdır. Üstelik kendinden sonraki birçok ütopycı düşünür ve yazarı da derinden etkilemiştir.

Marx'a göre insan bilincini belirleyen şey yaşamdır. Onun materyalist tarih anlayışına göre yaşamı, yani tarihsel gelişmeyi, belirleyen temel etken de ekonomik ilişkilerdir. Marx, ekonomik alt yapının kültürel üst yapıyı temellendirdiğini söylemektedir. Marx'ın bu toplum ve tarih anlayışında insanı ortaya koyan temel özellik, onun çalışan bir varlık olmasıdır. Çalışma dediğimiz etkinlik, insanın kendi kendini gerçekleştirdiği temel etkinliktir. Bu nedenle ekonomik ilişkiler, en başta da üretim biçimleri, insanın toplumsal varlığını hem belirler hem de değiştirir. (Velioğlu, 2000: 13)

İnsanın düşünme biçimini, yaşama biçimi belirler. Marx'ın sözleriyle: "Maddi yaşamdaki üretim biçimi, yaşamın toplumsal, siyasal ve düşünsel sürecinin genel niteliğine egemendir. İnsanların varlıklarını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilinçlerini, toplumsal varlıkları belirler."(Huberman, 2010: 174)

Toplumsal yapıyı ekonomik temeller üzerine oturtan Marx, tarihsel alanda her dönem var olan iki sınıf olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilkinin, çalışarak hayatta kalmak zorunda olan ezilenler grubu oluştururken; ikincisini de ezilen grubu birtakım araçlarla denetim altında tutan, onu yönlendiren ve onun işgücü ile zengin olan ezenler grubu oluşturmaktadır. Marx, ezilen sınıf olan proletaryanın, kendisini yöneten burjuva sınıfına itaat etmek zorunda kalışını, işçinin kendisini ortaya koyduğu çalışma etkinliği ile açıklamıştır. Kapitalist burjuva sınıfı, işçinin emeğini kullanıp kullanmama konusunda bir noktada bağımsız iken, işçi her zaman emeğini bu sınıfa feda etmek, adeta satmak zorundadır. Çünkü işçinin çalışma etkinliği, bunu yapabildiği oranda bir değere sahiptir.

İçinde bulunulan toplumsal düzen, kapitalist burjuva düzenidir ve bu düzende üretim araçlarının egemenliğine sahip olan sınıf da burjuvadır. Bu nedenle işveren sınıfı karşısında, iş yapan grup olan işçiler, sadece çalışma gücüne sahiptirler. İşçi sınıfı kendisini, çalışabildiği oranda fiziksel ve zihinsel açıdan yoksullaştırırken, burjuva sınıfını da aynı derecede güce ulaştırır. Toplumda iki ayrı kutbun yer almasının nedeni, bu adaletsiz çalışma düzenidir. Bu süreç içerisinde insan varlığı kendisine, dünyaya ve diğer insanlara yabancılaşacaktır. (Velioğlu, 2000: 13-14)

Üreten sınıf olan işçiler, ürettiği oranda sisteme dâhil olmakta ve kendinden uzaklaşmaktadır. Bu düzen içerisinde en çok emek harcayan kendisi olmasına rağmen, o en küçük payla yetinmek zorunda kalır. Her geçen gün daha da zenginleşen burjuvanın ise, emekten yana bir etkinliği olmadığı gibi, tek bir kişi olarak işçinin emeğinin de bu sınıfın gözünde bir değeri yoktur. Çünkü ona bu zenginliği getiren bir bütün halinde proletaryanın emeğidir ancak; burjuva sınıfı bu farkındalıktan yoksundur. Marx, bu nedenle proletaryanın bir bütün halinde hareket etme gerekliliğinden söz eder. Söz konusu düzenin son bulması, üretim araçlarına sahip olmaktan öte bir etkinlikte bulunmayan burjuvanın saf dışı bırakılması ve bu araçlara, onlarla her anlamda iç içe olan proletaryanın sahip olması ile mümkün olacaktır.

Proletaryanın tarihsel görevi, üretim araçlarını ele geçirmek ve burjuva sınıfına son vermektir. Proleter hareketin teorik dışavurumu olan bilimsel sosyalizmin bu noktada yapması gereken, proletaryaya kendi öz işinin koşulları ve niteliği üzerine bir bilinç kazandırmaktır. (Engels, 2008: 90)

Kapitalist düzenin nihayetinde yok olmak zorunda oluşunu görmeyen yanı sıra, bu yok oluşun arasından insanın kurtuluşuna gidecek yolu bulmanın tarihsel sorumluluğunu taşıyan işçi sınıfının, bu bilinci nasıl kazanacağı en temel sorudur. Aynı zamanda Marxist sistemin en temel çıkmazı da olan bu durum, gidişatı belirleyecek stratejik bir karardır. Proletarya sınıf bilincine ulaşmalı ve örgütlü hareket etmenin zorunluluğunu görmelidir. Sınıfsız bir topluma ulaşmanın yegane koşulu, mevcut yapıdaki sınıf ayrımını kavramanın ve buna uygun hareket etmenin diyalektik farkındalığını taşımaktan geçer. Proletaryanın yapacağı devrim, sosyalizmi getirecek ve sonra da onun bir adım ötesi olan komünist düzen gelecektir. Ancak Marx, proletaryanın bunu yaparken zor kullanmak zorunda kalabileceğinden söz eder. Bu durumda, yaşanacak bir proletarya diktatörlüğü evresi kaçınılmaz olacaktır.

Marx, kapitalist düzenden proletarya hâkimiyetine geçmenin nasıl olacağına dair çok fazla şey söylemiş değildir. Komünist Manifesto’da bu aşamanın ancak bir ihtilal ile mümkün olabileceğine dair tam inancını bizlere yansıtırken, sonraki dönemlerde bu konudaki direncini biraz yumuşatmıştır. 1872’de Amsterdam’da Enternasyonel Kongre sonrasında yapılan bir toplantıda, proletaryanın iktidarı ele geçirme durumunun her yerde aynı olmayacağını söylemiştir:

Değişik bölgelerin kurumları, alışkanlıkları ve adetlerini hesaba katmamız gerektiğini biliyoruz. Ve Amerika ve İngiltere gibi –eğer kurumlarınızı daha iyi bilseydim belki Hollanda’yı da eklerdim– işçilerin amaçlarına barışçı araçlarla erişebilecekleri ülkeler vardır. Fakat durum bütün ülkelerde böyle değildir. (Ebenstein,2009:367-68)

Marx, kapitalist sınıfın kaçınılmaz çöküşünü mantıklı ve birçok yönüyle ikna edici bir şekilde sunarken, sosyalizmin geleceğine yönelik, özellikle de nasıl geleceğine yönelik detaylı bir açıklama yapmamıştır. Bu konuda işçilerin sosyalizme doğru kitlesel dönüşümüne yönelik, Marx’ın sundukları yetersiz bulunmaktadır. Sorun sosyalizmin gelip gelmemesi ya da bu tarihsel dönüşümü yapacak sınıfın proletarya olup olmaması değildir. Sorun proletaryanın payına düşen bu görevi nasıl algılayacağıdır. İşte Marx, bu noktayı oldukça önemli olmasına rağmen çözmeden bırakmıştır. (Kumar, 2006: 98-99)

Marx, daha önce de belirtildiği gibi kendisini ütopyacı sosyalistlerden ayırmış ve her zaman günün gerçekliğiyle uğraşmanın gerekliliğine inanmıştır. Bir hayali ürün ya da ileride olması istenen bir tasarım olarak gördüğü ütopyayı kendisinden hep uzak

tutmuştur. Bu pragmatist tavır onu bilimselliğe daha yakın kılmış ve şimdinin koşullarına odaklanmasını sağlamıştır. Asıl olanın dünyayı değiştirmek olduğunu söylerken, felsefeye yüklediği ya da ondan beklediği aktif bilinç de bu tavrının getirdiği bir gerekliliktir. Ancak Marx'ın hayal edilenin ötesinde durmuş olması, onu bir Platon ya da More'dan daha mı bilinçli kılmıştır ya da bu, topluma dair daha fazla bir farkındalık taşıması anlamına mı gelmektedir; bu tartışmaya açık bir konudur.

19. yüzyılda sosyalist ütopyanın ve Marx'ın etkileri oldukça fazladır ancak bu yüzyılın sonlarına doğru edebi ütopyanın da canlandığını söylemek mümkündür. Üstelik bu canlanma geçici bir durum olmamış ve sosyalizm her alanda olduğu gibi burada da kendisini göstermiştir. Bu dönem eserlerinin birçoğu merkezine sosyalizmi koymuş ve adeta onun etrafında dönmüştür.

1870'li yıllardaki eserler, bu dönem oldukça etkili olmuştur. Bunlardan 1871'de ortaya çıkan Edward Bulwer-Lytton' un "Gelecek Irk"ı, ütopya yeni bir unsurun eklendiğinin en çarpıcı örneğiydi. Hayatta kalmak için mücadele etme, üstün olanın gücüyle birlikte oluşan Darwinizm. Lytton' un yer altında bir yerlerde yaşayan ileri ırkı, Vrilya' yı anlattığı bu eseri, gelecek bir ırkın, bizim yerimizi almasının yazgılı olduğuna yönelik Darwinci önermeyi gözler önüne sermektedir. Aynı sene Sir George Chesney' in "Dorking Muhaberesi" yayınlanmıştır. Bu eser de yeni bir özellik taşımaktaydı: Kitlesele imha silahlarıyla yapılan korkunç bir savaş. Dünyadaki silahlanma ve bunun yarattığı gergin ortamın bir eleştirisi olarak sergilenen bu eser, Amerikan İç Savaşı ve 1870'teki Fransa-Prusya Savaşı'nın yarattığı bir hayalet olarak ütopya tarihine geçmiştir. Bu dönem bir başka eser de Samuel Butler' in Erewhon' u idi. Butler bu eseriyle ütopya formu, Darwinci fikirleri alaya almak ama aynı zamanda alaya aldığı kadar da yücelttiği bir alternatif toplum kurgusunu oluşturmak için kullanmıştır. Bu tavrı ile Butler, ütopya'yı alay ve toplumsal eleştiri için bir araç olarak kullanmanın yeni temsilcisi olmuştur. Sosyalizmin bu dönem ütopya'yı üzerinde de kalıcı bir etki bıraktığını söylemek yanlış olmaz. 1888 yılında E. Bellamy'nin "Geriye Bakış" ı, 1890'da Theodor Hertzka'nın "Özgüristan" ı ve William Morris'in "Hiçbir Yerden Haberler" i bu anlamda kendinden önceki eserleri etkisiz bırakmıştır. Oscar Wilde'in "Sosyalizm ve İnsan Ruhunu" adlı eseri de 1891 yılında, sosyalizmi estetik bir ütopya olarak sunmuştur. Daha sonra "Öngörüler" ve "Modern Bir Ütopya" eserleriyle ortaya çıkacak olan H. G. Wells de sosyalist ütopya kanadında oldukça etkili olmuştur. Bilimsel sosyalist ütopya görüşüyle yarım yüzyılı aşkın sürede verdiği eserlerle bu

konuda öncü bir konumda olmuştur. Ütopyalar 19. yüzyılın sonunda temel olarak Bellamy, Hertzka ve Morris'in değişik uygulamaları olarak karşımıza çıkarken, 20. yüzyıldakiler de aynı şekilde Wells'in taklitleri olacaktır. Bu dönemdeki eserlerde seküler anlamda bir kusursuzlaşma tavrı görmek de mümkündür. Wells'in "Dünyanın Kısa Bir Tarihi" ya da J. D. Bernal'in "Dünya, Et ve İblis" isimli eserleri, bilimsel ilerlemeye dönük görüşler barındırmaktadır. (Kumar, 2006: 116-18)

20. yüzyıla yaklaşırken bilimin ve ilerlemenin etkisinde olmamak mümkün değil gibi görünmektedir. Bu dönem ütopyalarındaki hâkim hava, bunun en açık örneğidir. Sosyalizm etrafında şekillenen bilimsel kurgular, geleceğe yönelik beklentileri içinde barındırdığı gibi, karşı ütopyanın tohumlarını da yavaş yavaş serpiyordu. 19. Yüzyıl yalnızca ütopyanın değil, bir bütün halinde dünyanın büyük beklentiler taşıdığı bir çağdı.

2.6. Karşı Ütopyanın Doğuşu

Karşı ütopya, ütopyanın anti tezi, tarihsel sahada gerek ütopya eleştirilerinde gerekse ütopyanın kendisinde hep var olmuştur. Karşı ütopyacı duruş, bu anlamda ütopya ile aynı tarihe sahip olsa da, onun bir tür olarak kendini göstermesi 19. yüzyılı bulmuştur diyebiliriz. Bu bakış açısı ütopyayı karşısına alan ve her anlamda onunla bir hesaplaşma içerisine giren bir tavır taşımaktadır. Karşı ütopya, iyilik, doğruluk, güzellik, adalet ve mutluluk taşıyan ütopyanın aksine, karamsar olmaktan öte, gerçekçi bir tedirginlik ile dünyaya yaklaşmıştır. Ve insanı bu evren içerisinde mutlu edecek şeylerin her geçen gün daha da azaldığı ya da azalacağı konusunda bir öngöründe bulunmaktadır.

Karşı ütopyanın edebi bir tür olarak ortaya çıkışı, aynı şekilde ütopyanın bir tür olarak ortaya çıkışını beklemek zorundaydı. Ancak bu karşı tavır elbette ki daha eskilere dayanıyordu. Filozof Kral Marcus Aurelius (2006) "Asla Platon'un devletini gerçekleştirmeyi ummayın! Çünkü kim insanların kanılarını değiştirebilir ki? Ve fikirlerin bir değişimi olmadan da gönüllü köleler ve ikiyüzlülerden başka ne

yaratabilirsiniz ki?" (s.173) derken, mutluluğun bu dünyaya değil ama belki başka bir dünyaya ait olduğu yolundaki Stoacı görüşünü belirtmiştir. Aurelius'un bu Ortodoks Hıristiyan tavrında, dünyevi kusursuzluğu aramanın yalnız kâfirce değil, aynı zamanda bir hayalden ibaret olduğu da görülmektedir.

Ütopyanın karşısında şekillenen karşı ütopya, birçok yönüyle ütopyadan beslenmiş, içeriğini de ona yönelik eleştiri ve kaygıları ile oluşturmuştur. Bu nedenle iki bakış açısı, her ne kadar zıt olsalar da iç içedirler. Karşı ütopya ütopyanın tarihsel sürecinden çekip çıkartmak mümkün değildir. Ancak özellikle 19. yüzyıldan sonra kendini daha açık bir şekilde, eserler üzerinden veren karşı ütopya, bu hali ile incelenmeye daha açıktır. 19. yüzyılın sonlarındaki ütopyalar da dâhil olmak üzere, 20. yüzyıl karşı ütopyanın yüzyılıdır. Karşı ütopyanın bu kötümser tavrı, ütopya üzerinde etkili olmuş ve onun iyimser bakış açısını adeta etkisiz hale getirmiştir.

Ütopyalar geleceğe yönelik bir tasarım idi. Marx'ın ütopyalara yönelik eleştirisi de bu yönde olmuştu. Ütopyanın şimdi ile değil, gelecek ile ilgilenmesi, günün koşullarını gözden kaçırdığı intibası uyandırıyor. Karşı ütopya ise şimdi ile ilgileniyor, bilimin ve insan aklının getirilerinin şimdiyi nasıl şekillendirdiğine bakıyordu. Onu ütopyanın karşısına koyan en temel sebep de şimdinin olumsuz getirileri olmuştur. Şuan da olanın getirdiği olumsuzluğun gelecekte neler getirebileceği düşüncesi karşı ütopyanın beslendiği temel kaynak olmuştur.

Karşı ütopya eleştirinin arkasında Freud'un bilinçaltı kavramı, biyoloji tarafından doğada veya toplumda evrimin ilerliciliğine yönelik barındırılan şüpheler, Robert Michels ve Vilfredo Pareto tarafından demokrasinin bir yapmacıklık olarak savunulması gibi birçok etken yatmaktadır. Bu tavırların ortak noktası, batı toplumunun üzerine fazlaca titrediği akıl ve bilim yoluyla ilerleme fikrine karşı bir saldırı niteliğinde olmasıdır. Ancak bu karşı ütopyanın geleneksel muhafazakâr bir yapıda olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü onların tavrı, basit bir karşı duruş ya da yeniliğe yönelik toptan bir reddediş değildir. Karşı ütopya düşünür ve yazarlar tutkuyla eşitlik, bilim ve akla inanıyorlardı. Bu durum erken karşı ütopya Wells kadar, Huxley ve Orwell'de de açık bir şekilde görülmektedir. Onları tedirgin eden ya da öfkeliendiren ilerlemenin kendisi değildir, onların kullanım ve uygulamalarıdır. Her girişim vaat ettiğinin aksi ile sonuçlanıyordu, demokrasi despotizmi, bilim barbarlığı ve akıldışı eylemleri üretmişti. Bunlar kuşkusuz soylu ideallerdi ve kendi içlerinde iyiydiler ancak;

toplumda aldıkları şekil ve toplumun onları kurumsallaştırma girişimleri ütopyacı umutların tam tersi bir tablo sergiliyordu. İşte karşı ütopya, bu tablonun bir yansıması idi. (Kumar, 2006: 188-89)

İlerlemeye ve özellikle aydınlanma ideolojisine yönelik eleştirici tavırları Dostoyevski’de de görmek mümkündür. Sadece bilim değil, akıl, demokrasi, liberalizm, sosyalizm ve 19. yüzyılın diğer bütün ilerici oluşumları onun eleştirilerine konu olmuş ve bunlara dair taşıdığı endişe, eserlerinde vücut bulmuştur. Ancak onun endişesi modern gelişmenin getireceği şiddet ve terör değil, insan için önemli gördüğü, birey yaşamındaki mücadele ve çatışmayı ortadan kaldıracak olmasıdır. Ona göre modern ütopya, insanın özgürlüğü ve yaratıcılığı için felaket getirecek sonuçlar taşımaktaydı. (Dostoyevski, 2009: 25-26)

Dostoyevski’nin taşıdığı endişeyi o dönem birçok düşünür taşımaktadır. Tolstoy’a baktığımızda, o da gelişen dünyanın, insanın manevi yaşamını ciddi anlamda tehdit ettiğini düşünmektedir. Bu düşünürlerin kaygıları manevi ya da moral yönünde ağırlıklı olurken, karşı ütopyacı yazarları ise her anlamda bir endişe olmuştur. Ortaçağ’ın karanlığından kurtulan Batı medeniyetinin bilim ve ilerleme yönünde hızlı gidişatı, insanlığın durup geriye, hatta bugüne bakmasını engellemiştir. Karşı ütopyacı karakter, bu anlamda ilerlemeciliğe gerilerden seslenen bir uyarıcı niteliği taşımaktadır. Demokrasi ya da bilim insanlığa ne getirmiştir diye sorduğumuzda; elbette ciddi anlamda katkıları olduğunu ve bugün birçok şeyin daha iyi konumda olmasını sağladıklarını söylemek mümkündür. Ancak bütün bunların yanı sıra birçok uygulama da dünya için iyi sonuçlar vermemiş, bilimin ya da demokrasinin yanlış kullanımları ciddi sıkıntılara yol açmıştır.

2.7. 20. Yüzyılda Ütopya

20. yüzyıl, dünyanın her anlamda yeniden sorgulandığı yüzyıl olmuştur. Bu dönem başta insan olmak üzere, bilim, ilerleme, demokrasi, eşitlik gibi oluşumlar da bu sorgulamanın merkezini oluşturmaktadır. İki dünya savaşının yaşandığı, teknik

ilerlemenin hızlandığı, devletlerin yeni yapılanmalara girdiği, siyasi ve ekonomik dengelerin ciddi anlamda değişime uğradığı, insanın özüne yönelmenin gerekliliğine inanan fikir akımlarının olduğu bir yüzyıl olarak 1900'lü yıllar dünyanın, her alanda değişime uğradığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karşı ütopyanın klasik dönemi olarak adlandırılan 1920 ve 1945 arası, dünyada kitlesel anlamda işsizlik, eziyet, baskı ve diktatörlüklerin yaşandığı dünya savaşı yıllarıdır. Bu dönem ütopyanın, karşı ütopya gölgesinde kaldığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü önceki yüzyılların vaatleri birçok alanda hüsrarla sonuçlanmış ve bu durum da ütopyaadan çok karşı ütopyaaya yaşam alanı sunmuştur. Böylece gelecek adına karanlık öngörüler sunan, modern dünyanın getirilerini sıkı bir eleştiri süzgecinden geçiren karşı ütopyaacı yazar ve düşünürler, bu tavrı eserlerine yansıtılmışlardır. Bu anlamda Yevgeny Zamyatin'in "Biz" i, Aldous Huxley'in "Cesur Yeni Dünya" sı, Arthur Koestler'in "Öğleden Sonra Karanlık" ı, George Orwell'in "1984" ü başlıca eserlerdir.

Bu dönem yeni bir anlayışın etkisinde olmakla birlikte, karşı ütopyanın yararlandığı en temel kaynak elbette yine ütopya olmuştur. Karşı ütopya, ütopyaadaki umutların bir olumsuzlaması olarak karşımıza çıkarken, 20. yüzyılda karşı ütopyaacı yazarlar, özellikle Wells'in eserlerinden etkilenmişlerdir. Bilimsel-fantastik türün ilk örnekleri olan, Wells'in "Aydaki İnsanlar" ve "Uykudaki Uyanınca" adlı eserlerinden alınan temalar, Huxley, Orwell ya da Zamyatin'de işlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zamyatin' in "Biz" adlı eseri, makinelerin egemenliğindeki bir dünya devletinin hikâyesidir. Mekanik bir düzenin hâkim olduğu bu devlet, bilimsel yöntemin egemenliğinde bir topluma sahiptir. Bu düzen içerisinde herkes, her şeyi aynı anda yapmaktadır. Aile, cinsellik, eğitim gibi konularda devletin belirlediği kurallara uyulmakta ve bu konuda başka bir fikrin oluşmasına müsaade edilmemektedir. Bu eser, geriye baktığımızda Wells ile ileriye doğru ise "Cesur Yeni Dünya" ve "1984" ile bağdaşmaktadır. Zamyatin' in mekanize olmuş toplumsal düzene ve devletin ezici gücüne dair eleştirileri bunu kanıtlar niteliktedir. Zamyatin, "Biz" in insanlığı tehdit eden iki tehlikeye karşı bir uyarı olarak yazıldığını ifade etmiştir. Bunlar; makinelerin ve devletin fazla büyük olan gücüdür. Üstelik bunlar karşısında ortaya konan isyanın başarısızlığı ve geleceğin daha da umutsuz bir hal alışı Huxley ve Orwell'de olduğu gibi

burada da söz konusudur. Bir bilim komedisi olarak karşımıza çıkan Karel Capek'in oyunu "R.U.R" , 1921 yılında yayınlanmıştır. Teknolojik düş gücünün ürünleri olan robotların, kendi yaratıcılarını yani insanları ve dünyayı ele geçirmelerini konu edinmiştir. Burada da makinelere bağımlı bir yaşamın eleştirisi söz konusudur. 1924 yılında bir biyolog olan J. B. S. Haldane'in, karşı ütopyanın temel eleştirisini oluşturan bilimi ele aldığı "Daedalus ya da Bilim ve Gelecek" adlı eseri yayınlanmıştır. Bu dönem benzer içeriklerle ortaya çıkan bir diğer eser de bir fizikçi olan J. D. Bernal'in 1929 tarihli "Dünya, Et ve Şeytan"ıdır. Fizik ve psikoloji biliminin etkisinde ortaya konan bu eser, mekanize olmuş bir insan yapısını konu edinmektedir. Yapay organlarla oluşturulan yetkin bir mekanizma olarak insanın mükemmelleştirilmesini ele almıştır. (Kumar, 2006: 372)

İnsanı fiziksel anlamda tam bir yetkinliğe ulaştırma ve sonunda maddeye indirgenmiş bir yapı çıkarma uğraşı, bu dönem karşı ütopyacı yazarların temel etkinliği olmuştur. Biyoloji ve tıp ile mükemmelleştirilen organlar, genetik kodların denetimi ile oluşturulmuş türler ve her yönüyle sistematikleştirilmiş mekanik bir yaşam söz konusudur. Böylece insan aklı ile oluşturulmuş disiplinlerin bir süre sonra insanın özünü ele geçirmesi ve onu hâkimiyeti altına alması tehlikesi ortaya konmuştur.

Huxley, "Cesur Yeni Dünya" yı oluştururken kendinden önceki eserlerin etkilerini açıkça sergilemiştir. Bilimin kesin hâkimiyeti anlayışı ile oluşan ürünler, aslında insanın sonunu getirecek olan yeni bir türün habercisi niteliğindedir. Bilim ile doğanın kontrolünü eline aldığını düşünen insan, aynı şekilde kendi ve diğerlerinin eylemlerini de kontrol altına almaya kalkışmıştır. Bilime yönelik bu kesin inanç, insan tabiatındaki olumsuzlukları ortadan kaldırmayı amaçlıyor ve bu uğurda da insanı bir makine gibi ele alıyordu. Huxley'in "Cesur Yeni Dünya" sı bu temanın egemenliğinde ortaya konmuştur.

"Cesur Yeni Dünya" nın toplum düzenine hâkim olan üç şey vardır. Bunlar cemaat, özdeşlik ve istikrardır. Bunları korumak adına oluşturulan yapı elbette bilimle donatılmıştır. Bu Yeni Dünya'nın yöneticileri insanı, çevresel koşullarla denetim altına almanın ötesine geçerek, onu daha oluşmadan düzenlemeye çalışmışlardır. Bunu yaparken yararlandıkları temel bilimler biyoloji ve psikoloji olmuştur. Bu sisteme göre toplumsal denetimin mükemmel olması yeterli değildir, çünkü insan doğduğunda birtakım yetilerini zaten beraberinde getirmiştir ve bu genetik temelli yetileri sonradan

değiştirmeye çalışmak her zaman olumlu yanıt vermeyebilir; bu nedenle en başından bu olaya müdahale etmek gerekir. Böylece tıpkı bir makinenin parçalarını seçer gibi insan için de gerekli parçalar seçilmeli ve böylece üreme gerçekleşmelidir. İnsan vücudu dışında oluşturulan bebekler, gelecekteki rollerine uygun hale gelmek için biyolojik şartlandırmaya tabi tutulacak şişeler içerisinde yapılmaktadır. Daha sonra da psikolojik ve sosyal şartlandırma ile toplumsallaştırma sağlanmaktadır. (Huxley, 2010: 45-47)

“Cesur Yeni Dünya”, mekanik türlerin oluşturduğu topluluklardan meydana gelmiştir. Burada her şey kontrol altında tutulmaktadır, insanların sahip olduğu birçok özellik belli yöntemlerle baskı altına alınmış ve toplumsal düzen sağlanmıştır. Huxley, bilimin sınırlarını zorlamış ve toplumu oluşturan din, eğitim, aile, siyaset gibi kurumların ortadan kaldırıldığı bir düzen tasarlamıştır. İnsanların asla yaşlanmadığı, yapılacakların ala değişmediği ve bütün günlerin birbirinin aynısı olduğu bu düzen, gerçek anlamda bir sabitlik ve durgunluğun göstergesidir.”Cesur Yeni Dünya”, ilerlemeye ihtiyaç duyulmayan, geçmişin anlamsızlaştığı ve insanın tek türleştiği bir dünyayı paylaşmaktadır.

Huxley son dönemde karşı ütopyanın bakış açısından ütopya doğru bir geçiş yapmış ve Ada isimli eseriyle bir ütopya sunmuştur. Ada, Huxley’in dünyaya bakışındaki değişimin bir göstergesi olmakla birlikte, teknik anlamda Cesur Yeni Dünya’daki düzene sahiptir. Pala isimli adada her şey sistematize edilmiş bir biçimde işlemektedir. Bu sebeple de birçok şey kontrol altındadır. Huxley bu sistematik dünya tasarısının insanlık için huzur dolu bir yaşam getirebileceği inancını taşımış ve dünyanın mekanik ilerleyişi karşısında bilinçli bir tavır alışın gerekliliğine de vurgu yapmıştır:

Makine verimliliğiyle insan mutluluğu arasında bir seçim yapmak gerektiğinde biz mutluluğu seçeriz. ...Ekonomimizin ve teknolojimizin insanlarımıza ayak uydurmasına çabaladık, insanlarımızın başkalarının ekonomi ve teknolojilerine değil. (Huxley, 1999: 157-166)

Dünyanın gelişen yönüne yapılan vurgunun yanında ahlaki yapının da zedelenmesine engel olmak adına Pala adası, dünya için güzel bir gelecek ümidini taşımaktadır. Huxley bu eseriyle Batı ve Doğu’nun iyi niteliklerini ön plana çıkarmış ve bu iki farklı medeniyeti bir araya getirerek toplumsal bir tasarı sunmuştur.

Huxley’in bilime yönelik tavrının yerini Orwell’de siyasetin aldığını söylemek mümkündür. George Orwell’in “1984” adlı eseri, siyasete yönelik ciddi bir eleştiri

niteliği taşımaktadır. 1949 yılında yayınlanan eser, sosyalist bir devlet düzeninin baskıcı uygulamalarını konu edinmektedir. Tek parti egemenliğindeki devletin bilim, sanat, eğitim, siyaset, aile ve temelde insana yönelik politikaları sonunda oluşan baskıcı rejim, insanı genetik anlamda değil ama düşünsel anlamda ele geçirmeyi amaçlamaktadır. İktidarın, gücünü kaybetmemek adına baskı altına aldığı her şey, insanı birey olarak her geçen gün daha da zayıf bir duruma düşürmektedir. Bireysel varoluşun yadsındığı bu eserde Orwell, insanlığın kendini yok ediş öyküsünü gözler önüne sermiştir.

20. yüzyıl karşı ütopyanın yüzyılı olmuştur. Bu dönem ortaya konan eserler de göstermektedir ki dünya oldukça hızlı değişmiştir ve buna devam etmektedir. Bu değişimin yol açacağı en temel sorun, insanın varoluşunu tehdit edecek sonuçlar içermesidir. Karşı ütopyanın geleceğe yönelik bu kesin tavrı, ütopyanın geri planda kalmasına yol açmış ve onun eski gücüne, etkisine kavuşmasını engellemiştir. Bu engeli ortaya çıkaran belki de ütopyanın vaat ettikleri olmuştur diyebiliriz. Bu anlamda ütopya kendi tahtını kendi elleriyle karşı ütopyaya vermek zorunda kalmıştır. Çünkü geleceğin karanlık tasarıları, bir daha asla unutulmayacak şekilde tarihe geçmiştir. Ancak karşı ütopyanın temelde ütopyaadan beslendiğini kabul edersek, Orwell'den sonra onun da düşüş yaşadığını, en azından bir daha asla bu ilgi ve coşkuya ulaşamadığını söylemek yanlış olmaz.

3.BÖLÜM: YABANCILAŞMA PROBLEMİ

İçinde yaşanılan dünya, insanın bir bütün halinde varlığını sürdürdüğü mekân olarak düşünüldüğünde, bu mekânın koşullarının insanın varlığı üzerindeki etkisi yadsınamaz. Böyle bir yapı içerisinde insanın iki türlü bir ilişki kurduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki, kendisi ile kurduğu ilişki diğeri ise kendisi dışındaki varlıklarla kurduğu ilişkidir. Bunun da iki boyutu vardır; çünkü insan, cansız ya da bilinçsiz varlıklarla bir de bunların dışında diğeri insanlarla ilişki içerisinde. Öyleyse genel olarak insanın en başta kendisiyle, daha sonra da diğeri insanlarla ve dünyayla bir ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. İnsanın kendi varlığını bütünlük içerisinde tutabilmesi, bütün bu ilişkiler ve onların sonuçları ile alakalıdır. Eğer insanın bu bütünsel yapısında bir kopukluk ya da çarpıklık meydana gelirse, bu durumda onun yabancılaşma ile karşı karşıya olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Yabancılaşma, insanın varlık alanında hangi kategoriye yerleştirildiğine ve ona ne tür anlamlar yüklendiğine bağlı olarak farklı şekillerde açıklanmaktadır. Düşün dünyasında yabancılaşmaya yönelik farklı yaklaşımların temel sebebi bu olmaktadır. Bu nedenle tek bir yabancılaşma tanımı yapmak mümkün olmadığı gibi, onu tek bir temele dayandırmak da dar kalıplar içerisinde sokmak anlamına gelmektedir.

3.1. G.W. Friedrich Hegel'de Yabancılaşma

George Wilhelm Friedrich Hegel, felsefe tarihinin en son büyük sistemci düşünürüdür. Sistemini rasyonalizm üzerine oturtan bu düşünürden sonra, böylesine bir sistem kurma girişiminde bulunulmamıştır. Sonrasında birçok yönüyle eleştirilen bu us temelli yapı, hem diyalektik metodun içeriği hem de gerçeklik ve akli birleştiren tutumu ile önem taşımaktadır. Felsefe tarihinde yabancılaşma kavramını sistematik hale getiren ilk düşünür olarak da önemli bir konuma sahiptir.

Hegel'e göre gerçekliği açıklayan en temel ilke Us'tur. Burada söz konusu edilen Us belli bir insan tekine ya da tek bir özneye yüklenebilecek bir nitelik ya da yeti olmaktan öte, bütün gerçekliğin toplamı olarak karşımıza çıkar. Hegel, Us ile gerçekliğin bir ve özdeş olduğunu, şu ya da bu biçimde ayrı düşünölmelerinin olanaksız olduğunu ileri sürmüştür. Bu nedenle, ussal olan gerçek ve gerçek olan da ussaldır. Us'u gerçekliğin toplamı olarak tanımlayan Hegel, onun nihai amacının kendisini tanımak olduğunu belirtmiştir. Bu diyalektik anlamda aşamalandırılmış bir gelişim sürecini kapsamaktadır ve en son amaç, Us ancak kendisini bütün gerçeklik olarak kavrayıp, tanıdığı vakit gerçekleşecektir. Bu nedenle felsefenin temel amacı da Us'u kendi bilgisine taşıyan bu sürece ve sürecin aşamalarına tutarlı bir açıklama sunmaktır. (Güçlü, Uzun ve Yolsal, 2003: 650)

Us'u kendi bilgisine götürecektir bu sürecin temelinde diyalektik yöntem yatar. Hegel, diyalektiği sisteminin yapı taşı haline getirmiş ve bütün etkinlikleri bu metot ile yönlendirmiştir. Diyalektik yöntemi, düşünmenin ve varlığın gelişme biçimi olarak ifade etmiştir. Karşıtların yeni bir kavram, durum, biçim yaratması üzerine kurulu bu yöntem, Us'un, varlığı bir bütün olarak kavramasına ve özgürlüğüne kavuşmasına kadar sürüp gidecektir.

Hegel'in Us, İde ya da Tin olarak adlandırdığı bu ilk ilkenin, varlığın bilgisine ulaşma yolunda geçireceği üç aşama vardır. İlk aşamada kendi içinde, kendi kendine olan Us, henüz gizli gücünü gerçekleştirememiş bir olanaklar diyarısıdır. Bu aşamada Us'un kendini fark etmesi ve tanınması için, kendine gerçeklik kazandırması gerekecektir. Bu nedenle Us, kendini ilk olarak doğada gerçekleştirir. İkinci aşamada ise Us, kendisinin doğada bulacaktır, ancak doğada artık kendi kendisinde değildir; burada kendisinden başka bir şey olmuştur. Bu durumda yabancılaşma ortaya çıkacaktır, çünkü Us, özüne aykırı düşmüş, kendisine yabancılaşmış ve kendi özü ile çelişik bir duruma girmiştir. Us'un içinde bulunduğu bu yabancılaşma ve çelişki, üçüncü aşamada, yani Tin'in dünyasında, ortadan kalkar. Böylece Us, yeniden kendini bulur, ancak bu buluş ve kendinde oluş ilk aşamadan farklı olarak, Us'un bilincine ve özgürlüğüne ulaştığı bir buluştur. (Gökberk, 2004:389)

Us'u özgürlüğüne götüren bu süreçte yabancılaşmanın gerçekleştiği aşama ikinci aşamadır. Başlangıçta kendinde kendisi için olan şey, ikinci aşamada doğada yani başkasında kendisi için varlık olarak somutluğunu elde eder. Us, bu aşamada ancak

başkalığı içinde, başka olmayı, yabancılaşmayı ve bu yabancılaşmanın aşılmasını gerçekleştirdiğinde son aşamaya ulaşacak ve somut hakikatine varacaktır. Böylece karşıtların barışması ile kendi kendine eşit olur. Başlangıçta ne ise sonunda da o, fakat bu kez tüm somutluğu içinde, o olur. Bu nedenledir ki, dünya tarihinin amacı Tin(Geist)'in hakikatte ne ise onun bilgisine ulaşmasıdır. Us, bunu gerçekleştirmek adına söz konusu diyalektik süreci geçirir. (Kızıltan, 1986: 19)

Hegel, Tin'in kendi bilincine ulaşma yolundaki aşamalarının ilkinin mantık, matematik ile ikincisini doğa alanı ile ve üçüncüsünü de sanat, din ve felsefe ile eşleştirmiş ve Tin'in bu son basamakta sonsuz bir gelişme göstereceğini ifade etmiştir. Bu düşünce yapısını toplumsal sisteme uyarlama adına, Hegel, gerçek özgürlüğün, üyelerinin birbirlerinin varlığını karşılıklı olarak tanıyıp, birbirlerine eşit derecede saygı gösterdiği bir sosyal yaşam ile mümkün olacağını savunmuştur.

3.2. Karl Marx' da Yabancılaşma

Marx'ın felsefeden yana tavrı, onun eylemsel çerçevede bir etkinlik olarak ortaya koyulmasıdır. Bu anlamda insanın da en temel etkinliği “iş” olmuştur; çünkü çalışma eylemi, insanın kendisini ortaya koymasını sağlayan temel uğraşdır. Bu nedenle yabancılaşma, bu başat eylemin çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Marx'ın toplum düzeninde ekonominin belirleyici etkisi vardır. Ve bu ekonomik yapı içerisinde çalışma etkinliğini sürdüren grup işçilerdir. İşçinin emeği olarak ortaya çıkan ürünler ise, ondan bağımsız bir güç olarak karşısına çıkar. Bu gücün kaynağı işçilerdir ve doğal olarak sahibi de onlar olmalıdır ki emeklerinin ürünü olan nesnelere ve emeklerini kendilerine ait hissedebilsinler. Ancak kapitalist ekonomide bu güç işçilerin elinde değildir, üretime dair tüm araçların sahibi olan burjuva sınıfı, bu gücü elinde tutan sınıftır. Bu anlamda işçinin temel etkinliği olan çalışma, üretim süreci sonunda kendisine ait olmayan nesnelere üretme anlamına gelmektedir. Bu durum karşısında işçi, yabancılaşma içerisinde düşmüş demektir. Yani yabancılaşma olgusu hem bir süreç olarak çalışmayı da içinde barındıran üretimin, hem de bu sürecin bir sonucu

olarak emek ürünlerinin getirdiği bir durum şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kapitalist ekonomide, ürün elde etme noktasında burjuva sınıfının herhangi bir “çalışma” eyleminde bulunmaması, işbölümünün de temelde yabancılaşmaya yol açan bir başka neden olduğunu göstermektedir. (Velioğlu, 2000: 16-17)

İşçinin emeği sonucunda elde edilen ve tüketilemeyen fazlalık, her geçen gün birikmektedir ve bu birikmiş emek de burjuvaziye bir servet sağlamaktadır. Bu nedenle işçi kendi emeği ile durduğu yerde sürekli servet elde eden bu sınıfa olduğu kadar, içinde bulunduğu çalışma durumuna da sürekli bir nefret taşımaktadır. Üstelik bütün bunları kendisinin sağlıyor olması bir noktada kendisine karşı da nefret içerisinde olmasına sebep olur.

İşçiler daha fazla kazanmak için daha fazla çalışırlar ve bu, daha fazla vakit harcayarak adeta köle gibi çalışmalarını gerektirir. Bu açgözlü tavrın bedeli elbette yok olan özgürlükleri ve kısalan hayatları olacaktır. Ancak bu kısa hayat süreleri, işçi sınıfı için elverişli bir durumdur; çünkü bu, sınıfa yeni emek depoları gerektirecektir. Ve bunu sağlamak da çok kolaydır, çünkü çalışacak bir işçi bulmak her durumda mümkündür. Bütün bunlar göstermektedir ki işçi sınıfı devamlılığını sağlamak için hep kendinden bir parçayı feda etmek zorundadır. (Marx, 2009: 20)

İşçinin daha fazla kazanma uğraşının ona bir şey getirmediği görülmektedir. Çünkü o ne kadar üretirse, üretimin gücü ne kadar artarsa kendisi de o kadar yoksullaşacaktır. Yarattığı meta oranında ucuz bir meta haline düşecektir. İşçinin emeği bu noktada meta üretimine ve kendisini de bir meta olarak ortaya koymasına sebep olmaktadır. Emeğin yabancılaşmış bir hal almasına dair Marx şunları söylemiştir:

Emek zenginler için gerçekten çok güzel şeyler yaratır –ama işçi için ürettiği yalnız yoksunluktur. Emek saraylar üretir –ama işçinin ürettiği izbelerdir. Güzellik üretir –ama işçi için çirkinlik, insan emeğinin yerine makineleri koyar –ama işçilerden bazılarını barbarca bir çeşit çalışmaya iter ve başka işçileri de makineleştirir. Zekâ üretir –ama işçi için ürettiği aptallık, budalalıktır. (Marx, 2009: 77)

İşçinin emeğinin kendisine başkalaşmasına yol açan şey, işin işçinin dışında ve başkasına ait olmasıdır. Bu durumda çalışma işçi için itici bir hal almış olur ve istenen bir durum olmaktan çıkar. Çünkü bu etkinliği yaparken her anlamda başkasına aittir, kendisi olmaktan çok uzaktır. Bütün bunların bir sonucu olarak insan yalnızca

hayvansal işlevlerinde, yani yeme, içme, cinsellik gibi durumlarda ve evinde, giyiminde serbest bir şekilde hareket edebilir. İnsani işlevlerinde ise hayvanlaşmıştır. Hayvani özellikleri insani, insani olanlar ise hayvanileşmiştir. Yabancılaşmış emek bunun sonucunda doğayı ve insanın manevi özünü, insanca varlığını yabancılaştırdığı gibi, insanı kendi bedenine ve diğer insanlara karşı da yabancılaştırmıştır. (Marx, 2009: 79-82)

İşçinin söz konusu etkinliği sonucunda hem emeği hem de emeğinin ürünü olan nesnelere ile ilişkisinde bir çarpıklık oluşmuştur. Böyle bir süreç işçinin kendisine hiçbir kazanç getirmedeği gibi, her yönden zayıflamasına sebep olurken, bir başka sınıfın da aynı oranda zengin olmasını sağlamaktadır. Bir grup çalıştığı oranda yabancılaşırken diğer bir grup da çalışmadığı oranda yabancılaşmaktadır.

Marx, kapitalist ekonominin bu düzeninin son bulması ve sosyalist sistemin gelmesi ile işçinin bu yabancılaşmadan kurtulacağını belirtmiştir. İnsan ancak sosyalist ve sonrasında da komünist toplum düzeni ile sömürü, özel mülkiyet, işbölümü ve sermayenin yol açtığı yabancılaşmadan kurtulacaktır. İşçinin emeğinin gerçek karşılığını bulması, yabancılaşmanın ortadan kalkmasını sağlayacaktır, bunun gerçekleşmesi ise kapitalist sistemin zorunlu bir çöküşü ile mümkün olacaktır.

3.3. Søren Kierkegaard' da Yabancılaşma

Varoluşçuluğun temelini oluşturan düşünürlerden biri olan Kierkegaard, aklın ve onu temele koyan sistemlerin karşısında kritik bir tavır sergilemiştir. Bu anlamda hesaplaşma içerisine girdiği en önemli düşünür Hegel' dir. Kierkegaard ayrıca, evreni akıl ve matematiksel bir düzen içerisinde algılayan Eski Yunan geleneğine de karşı durmuştur.

Kierkegaard, varoluşçu düşünürlerin tipik özelliklerinden olan iç bürhan ve sıkıntıyı derinden hissetmiş bir düşünürdür. İnsan olmanın verdiği bu ruh hali onu, sürekli bir bunaltı içerisine düşürmektedir. İnsan kendi benliğini ancak yaşantı ile kazanabilir; bu nedenle yaşanan an, şimdi içinde bulunulan an, insanın kendisini

oluşturduğu andır. Kierkegaard, insanın bu oluşumu gerçekleştirmesini sağlayan temel etkinliğin seçim yapmak olduğunu belirtmiştir. İnsan yaşamak için bireysel varoluşunu seçmek durumundadır. Bu seçme eylemini gerçekleştirirken ihtiyacı olan tek şey, sevgi ve özgürlüktür.

Kendisini bir fert olarak tanımlayan Kierkegaard, Dostoyevski ile özdeş bir dünyaya sahiptir. Her ikisi de sıkıntılı bir yapı içerisindedir ancak; Dostoyevski'nin sıkıntısı usandırıcı bir genişlikten kaynaklanırken, Kierkegaard'ın ki ise buhranlı bir darlıktan oluşmaktadır. Bu iki düşünür, farklı noktalardan ortak bir soruna bakmaktadırlar. Bu sorun bireyin içine düştüğü sıkıntıdır. Dostoyevski bireyin umarsız ve kaygısız yaşamını konu edinirken, Kierkegaard ise umutsuz ve korku dolu titreyişlerini sunmaktadır. (Kaufmann, 2005: 12)

İnsanın belli bir öze sahip olmayışı ve bunu kendi seçimleri ile oluşturuyor olması, ona umutsuzluk dolu bir kaygı yaşatmaktadır. Birey bu kaygıdan ancak Tanrı'ya ulaşan inanç ile kurtulacaktır. Bu amaçla inancını bir seçimle ortaya koymalı ve buna tutulması gereken bir söz gözüyle bakmalıdır. İnanıyor olmanın getirdiği bütün sorumlulukları taşıyabilmesi onun en önemli uğraşı olmalıdır. Ancak bu kolay değildir, insan bütün bu süreci yoğun bir korku ve titreme ile yaşamaktadır.

Kierkegaard, insanı yalnızca aklın kategorileriyle anlamlandırma çabasına karşı durmuş ve bunu kabul etmemiştir. Ona göre insan açıklanabilir bir şey değildir, o ancak anlaşılabilir olanakları taşıyan canlı ve dinamik bir bütündür.

3.4. Fyodor Dostoyevski' de Yabancılaşma

Dostoyevski, varoluşçuluğun yapı taşını oluşturan, insanın iç dünyasını tüm çelişkileri ve zayıflıkları ile ortaya koyan bir düşünürdür. 19. yüzyılda yaşayan düşünür, modern dünyanın insanı kuşatan tavrını birçok eserinde konu edinmiştir.

Yeraltından Notlar, Dostoyevski' nin varoluşçuluğun temel sorunlarına değinmesi ve bireyin karanlık iç âlemini yansıtmaya açısından önemli eserlerindedir.

Bu eserle Dostoyevski, bireyin yer altı dünyasını açığa çıkarmıştır. Eserdeki karakter çelişkilerle doludur ve nedenini bilmediği bir rahatlık, umursamazlık taşımaktadır. Birçok noktada nefretle kendini ifade etmekte, bazen de söylediklerini inkâr etmektedir.

Aklın ve bilginin hâkim olduğu dünya, her geçen gün daha bilinir bir duruma düşmektedir. İnsanlar artık birçok şeyi sistematize etmiş ve kendilerini de bu sisteme uydurmuşlardır. Ancak Dostoyevski, her şeyin matematisel bir formüle göre hesaplanıp düzenlenmesi karşısında insana ne kaldığı sorusunu sormuştur. Böyle bir dünyada akıl dışı bir davranış görmek mümkün olmayacaktır. Zaten yaşanan bunca felaket, savaş, açlık da insanların can sıkıntısının ürünleridir. (Dostoyevski, 2009: 26)

Dostoyevski, modern çağda insanın içinde bulunduğu durumu, alaycı bir tavır ile ele almış ve bu tavrı karakterlerine de yansıtmıştır. İnsan hayatının bir belirlenmişlikler dizisine dönüştürülmesi onun en temel kaygısı olmuştur. Böyle bir yapı içerisinde insana, bireye yer olmayacaktır. Dostoyevski (2009) “İş çizelgeyle matematiğe dayanınca, ortada iki kere ikinin dört etmesinden başka bir şey dönmezse, iradenin sözü edilebilir mi? İki kere iki, benim iradem karışmasa bile dört ediyor, irade demek bu mudur?” (s.31) diye sorarken birey adına çok ciddi bir soruna dikkat çekmektedir. İnsanın eski alışkanlıklarını terk etmesini sağlama, iradesini bilim ve sağduyu ile uzlaşacak biçimde düzenleme isteğinin taşıdığı dayatma, onu dehşete düşürmektedir. İnsan iradesinin böyle bir düzeltmeye ihtiyacı olduğu yönündeki kanıyı sorgulamakta ve bunun gerçekte insana yarar sağlayacağı inancına nasıl varıldığını sorgulamaktadır.

İnsanı tamamlanmış bir yapı, yaşamı da sınırlandırılmış bir düzenek olarak görmek, bireyin özgürlük imkânlarını ortadan kaldırmak demektir. Böyle bir dünyada insanın kendini diğerlerinden ayırt etmesi mümkün değildir çünkü o herkeştir, herkes gibidir. Bu durumda dünya, düşüncesinde, eyleminde kısacası tüm yaşamına birbirinin aynısı ancak; birbirinden ve kendinden de bir o kadar uzak insanlar topluluğudur. Dostoyevski’ nin modern çağa yönelik en temel eleştirisi, insanın bireyselliğini elinden alan böyle bir ortama sürüklenmesidir.

3.5. Friedrich Nietzsche' de Yabancılaşma

Nietzsche, çağına aykırı düşünceleri ve farklı üslubu ile düşün tarihinin önemli isimlerindedir. Onun bu önemi, hem çağın düşünce sistemine yönelik başkaldırısından hem de insanın kurtuluşuna dair fikirlerinden gelmektedir.

Nietzsche, gerçek anlamda bir değer yıkıcıdır. İnsanlığın bugüne getirmiş olduğu tüm değerlere karşı bir savaş ilan etmiştir. Onun “dacedence” kavramı insanın, toplumun ve değerlerin içinde bulunduğu dejenerasyonu ifade etmektedir. Nietzsche, modern insanın ve toplumun hem tarihi, ahlaki, dini temellerine hem de bugünkü görünümüne saldırmıştır. İliklerine kadar yozlaşmış bulunduğu Batı uygarlığı ve Hıristiyanlık dini, onun hesaplaştığı temel konulardır.

Nietzsche, Antik Yunan'daki pre-Sokratik düşünörlere karşı bir hayranlık duyarken, Sokrates ve Platon gibi Atinalı düşünörlere karşı ise saldırgan bir tutum içerisindedir. Çünkü ona göre bu düşünörlere, insanlığı yanlış yönlendirmiş, bugünkü medeniyetin ve Hıristiyan ahlakının da temelini oluşturmuşlardır. Onların ideal evreninin bu dünya dışında oluşu, evreni değersizleştirmiş ve insan bu durum karşısında başka bir âleme bağlanmıştıır.

Nietzsche'nin yalnızca Eski Yunan değerlerini canlandırmak ya da Hıristiyanlığın erdemlerini küçöltmek gibi bir amacı yoktur. Nietzsche'nin başkaldırısı tüm değer ve erdemleri eleştirmek, iradede ya da güç elde etmede her şeyin köklerinin aynı olduğunu gösterme amacı taşır. Onun bir düşünörlere karşı temel amacı önyargıyı, kurumları ya da çağın taşıdığı yanlış algıları açığa çıkarmak, tüm bunlarla hesaplaşmak ve sorunları ortaya koymaktır. (Blackham, 2005: 38)

Çağdaş ahlakın, özünde Hıristiyan ahlakını taşıdığını söyleyen Nietzsche, Hıristiyanlığın köle bir toplumdan geldiğini savunmuştur. Bu nedenle o dönemin toplumsal ve siyasal koşulları Hıristiyan değerlerinde mevcuttur. Nietzsche için tüm insani değerler, bir güç mücadelesinin ürünüdür ve bir grubun, değerlerini diğerine dayatmasıdır. Köle toplumun içinde bulunduğu acizlik bu ahlakı yaratmıştır. Bu nedenle Hıristiyanlık, korkak ve umutsuz insanları çeken ve bunları yeniden üreten bir “sürü ahlakı” olarak değerlendirilmelidir. Bu ahlak tehlikeli bir değerler sistemidir çünkü yeni ve üstün bir insan soyunun ortaya çıkışını engellemektedir. (Robinson, 2000: 31-32)

Nietzsche, modern çağda insanın içinde bulunduğu değerlerin çöküşünü vurgulamış ve Tanrı'nın ölümünü ilan edişiyle de bu sistemi kökünden sarsmıştır. Onun bu çıkışı elbette yıkıcı üslubuna dayanmaktaydı. Yaratmanın ön koşulu olarak yıkmayı gördüğü için böyle bir saldırıda bulunmuştu. Ona göre insanın izleyebileceği tek bir yol vardı, o da üstün insanın yoluydu. İnsanlık bu umutsuz ve karanlık çağdan ancak üstün insan ve değerleri ile kurulacaktı.

Nietzsche' nin çağı, onu tepkiyle karşılamış ve hiçbir sisteme bağlı kalmayan, kimi zaman kendi düşüncelerinde bile çelişkiler taşıyan bu adamı görmezden gelemediği gibi, gerektiği kadar dikkate de almamıştır. Onun tüm değerlere saldıran tavrı ve oluşturmaya çalıştığı üstün insan algısı, günümüzde de anlaşılacak istenen özellikler taşımaktadır. Nietzsche, insanın yozlaşmış değerlerle donatılmış dünyasından adeta bir çığlık gibi seslenmiştir ve onun üstün insanı, günümüz insanının yoz dünyasına derinlerden bir başkaldırı niteliği taşımaktadır.

3.6. Franz Kafka' da Yabancılaşma

Yaşamının büyük bir kısmını zihinsel ve fiziksel rahatsızlıklarla mücadele ederek geçiren Kafka'nın eserlerinde en yoğun işlediği konu, insanın yabancılaşması ve yaşamın saçma oluşudur. Kafka, bu durumu kendi yaşamında da ciddi bir şekilde hissetmiş ve bunu da eserlerinde dile getirmiştir.

Kafka'nın "Dönüşüm", "Dava", "Şato" gibi eserleri, yaşamın saçmalığını ve insanın içinde bulunduğu bu adaletsiz evreni kabul edişini konu edinmektedir. Kafka'ya göre yaşam saçmadır, o bu saçmalığı eserlerinde basit ve soğuk ifadelerle okuyucuya sunmuştur. Alaycı bir üslubu vardır ancak içtenliğini de içinde barındırır. Kafka, en akıl almaz durumları betimlerken bile insanı dehşete düşürecek şekilde soğukkanlıdır. Bu tavrın sebebi tüm yaşamın içinde barındırdığı saçmalaktır. Dönüşüm'deki karakterin bir sabah böceğe dönüşmüş bir şekilde uyanışını bile olağan bir tavırla sunar Kafka. Ona göre Gregor'un içinde bulunduğu durumun diğer insanlardan hiçbir farkı yoktur.

Kafka'nın bütün karakterleri bu saçmalığa boyun eğmiş ve onu olağan bir şey gibi kabul etmiştir. (Aydın, 2000: 281)

Kafka'nın bir diğer önemli eseri “Dava” dır. Buradaki karakter, anlamadığı bir sebepten ötürü suçludur. Çıkarıldığı mahkemede aslında kendisine dair kararın çoktan verildiğini görür ve bunu kabul eder. Bu mahkeme, tüm yaşamının hesabının verilmesi gereken bir mahkemedir. Kafka, tüm karakterlerine vazgeçilmez bir şekilde suçluluk duygusu yaşatmıştır. Saçmalıklarla dolu bir yaşam karşısında, insanın içerisine düştüğü bu suçluluk duygusu kaçınılmaz görülmektedir. Bu nedenle insanın kendisini bu dünyada yabancı hissetmesi olağan bir durumdur. Yaşam bu suçluluğu insana adeta dayatmaktadır. Böyle bir dayatma karşısında insan, sadece boyun eğer ve kaderinin saçmalıklarla dolu olduğunu kabul eder. Kafka, insanın bu saçmalık ve suçluluk duygusundan nasıl kurtulacağına yanıtını aramamış, bu durumu betimlemekle yetinmiştir çünkü insan yaşadığı sürece bu devam edecektir.

“Ölüm arzusu bilgeliğe kavuşulduğunun ilk belirtisidir. İçinde bulunulan yaşam katlanılmazdır, başka bir yaşam ise ulaşılamaz.” (Kafka, 2010: 15) Kafka ölümü bir kurtuluş olarak görmüştür. Bu nedenle yaşarken sürekli bir umutsuzluk taşımıştır. Aslında yaşamın saçmalıklarla dolu olmasının bir sebebi de insanın kendisidir. Varoluşunu, oluşturduğu kurumlara dayandıran ve böylece her geçen gün bozulan ve yozlaşan insan sonunda kaçınılmaz bir suçluluk içerisine düşmektedir. Üstelik artık bundan kurtulmak için çok geçtir. Varoluş adına verilmiş savaşta, insan hep kaybetmeye mahkûm olarak görülmüştür.

3.7. Gabriel Marcel' de Yabancılaşma

Marcel'e ve onun düşünce yapısına dair isimlendirmelerde bulunmak oldukça güçtür. Çünkü Marcel, herhangi bir sistemin ya da –izm' lerin içinde olmayı kesin bir şekilde reddeder ve kendisini içine dâhil edebileceği bir sistem olmadığını ifade eder. Bu nedenle Marcel daha en başından varoluşsal bir tavır sergilemektedir. Onun

düşünceleri her anlamda varoluşa bürünmüştür ve onu anlamanın yolu, varoluşa dair sağlam bir temele sahip olmaktan geçmektedir.

Marcel' in ortaya koyduğu zihinsel etkinlik somut felsefe yani düşünen düşüncenin felsefesidir. Somut felsefe yapmak, şimdi ve burada felsefe yapmaktır ve Marcel bunun ancak tamamlanmamış bir insanın etkinliği olabileceğini söylemiştir. Burada insan sürekli bir yol üzerindedir; oluşunu tamamlamamış, zaman ve mekân içerisinde sürekli bir durum içindedir. Somut felsefede insanı tamamlanmamış bir varlık olarak düşünmek, onun eksikliğine dair bir vurgudan öte, kendini sürekli oluşturan ve var eden bir varlık olmasına dikkat çekmedir. Bu anlamda somut felsefe, gezgin bir varlık olarak insanın yaşamındaki çekişme ve mücadelen beslenmektedir. Bu gerilim, somut felsefenin var olmasını sağlayan yaratıcı bir güçtür adeta. (Koç, 2004: 55-56)

Marcel, somut bir varlık olarak zaman ve mekânda var olan insanın içine düşüğü yabancılaşmayı soyutlama ruhunun kaçınılmaz bir sonucu olarak ele almıştır. Soyutlama ruhu, insanın bütünü gözden kaçırarak onun ufak bir parçasına, sanki bütünlüğü gibi yaklaşmaktır. Oysa bütünü gözden kaçırmak, somut olanı da gözden kaçırmak demektir. Bu nedenle bilimlerin bakış açısıyla dağılan şeyleri bir araya getirip, sezgi ve bellek yardımıyla üst bir bakış açısı kazanarak yeniden algılamak gerekir. İnsan soyutlama ruhunu ancak bu bakış açısı ile aşabilecektir.

İnsanı “sır” lı bir varlık olarak ortaya koyan Marcel, onu aynı zamanda problem alanından da çekip almıştır. Çünkü insana bir probleme yaklaşır gibi yaklaşmak mümkün değildir. Onun “sır”lı olması, gizemli olmasından değil, çözümlenemez ve ayrıştırılamaz bir şekilde, bir bütün halinde olmasından gelmektedir. Bir probleme uygun yoldan, doğru tekniklerle yaklaşmak çoğu kez çözüme ulaştırır ancak “sır” alanına bu tür bir yönelim gereksiz bir çabadır. (Koç,2004: 97)

Marcel, sahip olmak ile varlık olmak arasındaki temel ayrımında “ontolojik anlam kaybı” nı ortaya koymuştur. Bu tavır alış, insanı fonksiyonlarına indirgeyen ve onu sahip olduklarıyla değerlendiren bir içerik taşımaktadır. Modern çağda insanların içine düşüğü en temel yanılgı budur. İnsanın özünü sahip olduklarına yöneltmek ve onu söz konusu eylemler çerçevesinde değerlendirmek insanların kendilerine yabancılaşmalarına yol açmaktadır. Ayrıca bu, insanın “sır”lı bir varlık oluşunu da yadsıyan bir tavidir. Birbirine bu şekilde yaklaşan insanlar bir süre sonra diğer insanlara da yabancılaşacaktır.

Marcel'in bilim ve tekniğe yönelik eleştirisini oluşturan bu genel çerçeve aslında onun bilime karşı çıktığı anlamına gelmemektedir. Teknik, kendi sınırlarını aşmamalı ve doğru bir şekilde kullanılmalıdır. Bu anlamda Marcel'in tekniğe yönelik öne sürdüğü tehlike, teknik bir zihniyetin yaşama hâkim oluşunda yatmaktadır. Tekniği üreten canlı olarak insanın bu ürüne karşı duyduğu bağ ve hayranlık, kendisini olduğundan çok daha farklı algılamasına yol açacaktır. Teknoloji kökenli bu anlayış, insanın kendisini anlamın ve değer kaynağı olarak görmesine sebep olacaktır. İşte Marcel'in eleştirdiği en temel konu, teknolojinin yanlış algısından kaynaklanan yaşamın insanı yadsıyan bir şekle dönüşmesidir. (Bayraktar, 2008: 94)

İnsanın kendi anlamını bir diğerinde bulduğu dünyada, bir başkasına olan uzaklığı eşit oranda kendine olan uzaklığını da belirleyecektir. Bu anlamda insanlar arasındaki samimiyet ve bağlanma, onların dünyadaki yalnızlık ve umutsuzluk halinden kurtulmalarının tek yoludur. Bu bağlanma insanla olduğu gibi Tanrı ile de gerçekleştirilebilir. Böylece Marcel' in temel kavramlarından "sadakat" e ulaşılmış olur. Sadakat bir söz ve ant fikri ile birlikte gelir. Çünkü burada kendini bilmediğin bir geleceğe, özgür irade ile bağlama vardır. Bu edimin samimiyeti, mecburiyete dayanan bir bağımlılıktan öte, zamana ve mekâna meydan okuyan bir bireysel seçimden, bir gönülden bağlanmadan gelmektedir. O yüzden bu, kendini her anlamda olgunlaştırmış bir insan eylemidir. Sadakat beraberinde umut, aşk ve iman kavramlarını da getirmektedir. Bazen insanlar arasında da görülen, en derin ve en sarsılmaz bağlanma, gerçek bir sadakat sergilenebilecek yegâne varlık Tanrı, mutlak sen, olarak görülmüştür. (Koç, 2004: 191-93)

Marcel, dünyanın bozulan ve insanı da yozlaştıran yapısına karşılık, samimi bir seçimle yapılacak bağlanma ediminin, onun varoluşunu anlamlandıracağını savunmuştur. Modern insan, her şeyden önce eylemlerinin ve ürünlerinin toplamından çok daha fazla bir varlık olduğunu hissetmeli ve bunun getirdiği farkındalık ile insana ve Tanrı'ya yönelmelidir. Yaşadığı anlam kaybının yegâne kurtuluşu burada yatmaktadır.

3.8. Martin Heidegger'de Yabancılaşma

Martin Heidegger hem eserleri ve akademik etkinlikleri ile hem de döneminin siyasi gelişmelerine yönelik tutum ve beklentileri ile tanınmış bir düşünür olarak, varoluşçu felsefe içerisinde önemli bir yere sahiptir. Heidegger, Kartezyen geleneğin epistemoloji temelli varlık anlayışını eleştirmiş ve ontolojiyi temele alan bir düşünce sistemi geliştirmiştir. Söz konusu sistemi oluştururken Kierkegaard'dan Dilthey'e, Nietzsche'den Husserl'e kadar birçok düşünürden etkilenmiştir.

Heidegger, cogito'yu merkeze alan felsefenin bırakılması gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre felsefenin varlığı sorgulama ve anlama çabası epistemoloji ile sonuçsuz kalacaktır, çünkü felsefenin konusu temel ontolojidir. Ve temel ontolojinin sorguladığı tek soru da "Varlığın anlamı nedir?" sorusudur. Böyle bir soru ise sadece kendisinde Varlık'ı açabilecek bir varolanın sorabileceği bir sorudur. Kendisini kendinde varlık olarak açan tek varlık Dasein olarak adlandırılmıştır. Dasein, orada ya da burada varolan varlık anlamına gelmektedir. O halde temel ontolojinin amacı, Dasein'ın Varlık'ından yola çıkarak Varlık'ı açığa çıkarmaktır. Varlık'ı açmanın yöntemi ise fenomenolojidir. (Çüçen, 2003: 16)

İnsanın varoluş şeklinin bir yapısı olarak Dasein, olasılıklarla donatılmış bir özelliktedir. Bu yapı, insana sürekli bir seçim ve imkan durumu sunar. Dasein, bu anlamda ihtiyaçlar çerçevesinde nesnelere bir ilişki içerisine girmeyi gerektirir. Nesnelere bu ilişki bağlamında ele alan Heidegger insanın içinde yaşadığı dünyayı nesnelere dünyasından ayırır. Bu söz konusu ayırım, insanın uğraşları ve etkinlikleri ile bunları gerçekleştirirken kullandığı araçlar olan nesnelere arasındadır. Bu nedenle nesne, içinde bulunduğu ilişkiler sistemi ile anlam bulur. Ve bu anlam da Dasein'ın olanaklarını gerçekleştirme noktasında oluşmaktadır. Nesnelere dünyasına yönelik bu fikirleri ile Heidegger, en başta Kartezyen geleneğin rasyonalizmine yönelik tepkisini ortaya koymuştur.

Nesnenin doğasını ve işlevinin koşullarını bulunduğu yer belirler. Dünyanın bu şekilde pratik yorumlanması ve gündelik ilişkilerin pratik düzenlenişi ile dünyaya anlam katma uğraşı, nesnelere dünyasına rasyonel bakış açısı ile çelişmektedir. Bu, pratik ile teori arasındaki çelişkidir öte, dünyanın anlaşılabilir yapısını doğru bir şekilde

kavramakla, bilim ve felsefenin soyutlamalarından kaynaklanan yanlış anlamalar arasındaki çelişkidir. Bilim ve tekniğin sınırlandırılmış bakış açısı Marcel'de soyutlama ruhu olarak karşılık bulurken Heidegger bunu çerçeveleme olarak adlandırmıştır.

Modern bilim ve teknolojinin özünde çerçeveleme yatmaktadır. Çerçeveleme, bazen Varlık'ın gizeminin açılmasına, bazen de geri çekilip kendini kapatmasına neden olur. Modern tekniğin özü, varlıkları el-altında görerek çerçeveler ve sonuçta nesnelere düzenleyen, sistemleştiren ve kategorilere ayıran bir varlık tarzına dönüştürür. Böyle bir yapı karşısında insan, çerçevelemenin verdiği bir belirleme ile Varlık'a yabancı olmuştur. Varlık'tan yabancılaşılarak da çerçevelemenin esiri haline gelmiştir. Kendi varlığına aynı anlayışla yaklaşan insan, kendi özüne de yabancılaşmıştır. Bu nedenle insan, tekniğin özünü kavramalı ve onun esiri olmaktan kurtulmalıdır. Varlık'ı açmanın bir yolu olan çerçeveleme doğru bir şekilde kullanılmalı ve tekniğin kurtarıcı, koruyucu gücü fark edilmelidir. Heidegger'in dönüş olarak adlandırdığı bu durum, Varlık'ın hakikatinin açığa çıkmasını mümkün kılacaktır. Varlık'ın üstünü ancak Dasein açabilir, bu nedenle tekniğin tehlikeli yönünü fark ettiği gibi olumlu yönünü de görmelidir. Bu, insan ve Varlık'ın yakınlaşması ve birlikte olması ile mümkündür. (Çüçen, 2003: 178-179)

Dasein, dünyayı yorumlama ve organize etmeye dair içsel bir eğilime sahiptir ve bu eğilim onu nesnelere kurulan ilişkilerin yanı sıra başkalarıyla birlikte olmaya götürmektedir. Dasein'in doğasında müşterek olmak yani varoluşu paylaşmak mevcuttur. Bu anlamda insanın kendine dair bilinci ve doğruları bir başkasına dair bilincinden doğmaktadır. Böylece insanın varlığının yapı taşlarından biri, bir başkasının varlığı olmaktadır. İnsanın varlığı, hem araç olarak kullandığı nesnelere olan ilişkileri hem de diğer insanlara olan merakı üzerine şekillenmiştir. Böyle bir yapı içerisinde insan birçok ilişki ve bağdan kendini kurtarabilse de genel anlamda toplumsal ilişkilerden kurtaramaz. Herhangi bir otoriteye boyun eğmek istemeyen ve bunun için her türlü kölelikten kaçan insan, gündelik yaşamda insan ilişkilerinde kendisini her yönden kuşatmış bir diktatör olarak das Man' i karşısında bulur. (Blackham, 2005: 95-96)

Dasein'in müşterek yapısı, onun toplumsal yapı içerisinde erimesi ve kendini das Man'e teslim etmesi anlamına gelmez. İnsanı kişisellikten uzaklaştıran das Man, onun olanaklarını ve seçimlerini kuşatır, böylece Dasein, bir asimilasyon süreci olmaktan

öteye geçemez. Bu anlamda insanın olanaklarının farkına varmasına ve kişisel varoluşunu gerçekleştirmesine engel olan en temel yapı *das Man*'dir. Çünkü *das Man*'e teslim olmak Varlık'ın üstünü örtmektir. Oysa insanı otantik varoluşa götüren şey, varlık'ın üzerini açmak, onun olanaklarını keşfetmektir.

Heidegger, insanı Varlık'a atılmış, terk edilmiş olarak ifade eder. İnsan Hiç içine düşmüş bir Nelik'tir ve bunu kendisi seçmemiştir. Bu nedenle insan, kendisini bu dünyaya fırlatılmış hisseder, bu his beraberinde terk edilmişliği ve yalnızlığı getirmektedir. İnsanın bu terk edilmişliğe yönelik algıları, kendi varoluşunu ve dünyayı anlama, yorumlama gücünü oluşturmaktadır. Ancak bu asla sonu olmayan bir farkındalıktır. Çünkü insanın kendini gerçekleştirme çabalarının ve bu anlamda ortaya koyduğu hiçbir şeyin sonu yoktur. *Dasein*'in olasılıkları asla tükenmez.(Hühnerfeld, 2006: 73)

Olasılıklar çerçevesinde yaşayan insan, seçeneklerini fark etme ve ihtiyaçlarını ifade etme noktasında iletişim kurmak zorundadır. Bunu sağlayan ise dildir. *Dasein*'i oluşturan yapılardan biri de dildir. Ancak gerçek olmayanı yayan gündelik dil, *Dasein*'in olasılıklarını ve otantik varoluşunu engeller. Böylece insan yabancılaşarak kendinden, başkalarından ve dünyadan kopmuş bir halde yaşamını sürdürür. Olanaklarına dair bir fikri, kendine ait bir seçimi olmadan anlamsızca var olur. Bu anlamda gündelik dil, *das Man*'a teslim oluşun bir diğer boyutudur. İnsanı bu kaybolmuşluktan kurtaracak olan şey "dehşet"tir. Dehşet, insanı uğraşlarından uzaklaştırıp, yalnızlığa iter; bu durumda insan kendi olup olmayacağına karar vermeye mecburdur. Dehşetin, insanı kendi varoluşunun kişisel sorumluluğuna götüren bir belirleyiciliği vardır. Dehşet karşısında insan ya kişisel olmayan bir şekilde, kaybolmuşluk hissi ile devam eder ya da cesurca bir çabayla kendi varoluşunun sorumluluğunu üstlenir. Bu anlamda dehşet, insanın varoluş biçimini açığa çıkaran şeydir. Heidegger *Dasein*'in bu yapısını Kaygı olarak adlandırmıştır. İnsanın kişisel varoluşuna dair bir tasarısı vardır ve bu tasarısı asla tamamlanmış değildir, geleceğe yöneliktir ve neler getireceğini belirlemek de güçtür. Bu nedenle insanda buna ilişkin bir endişe, kaygı mevcuttur. Sonuç olarak Kaygı, içinde bulunduğu dünyada, ne olacağını öngörerek var olan kişinin varoluş biçimini oluşturan yapıdır. İnsanın bir Kaygı varlığı olması da buradan gelmektedir. (Blackham, 2005: 99-100)

İnsanı kişisel varoluşa götüren farkındalık ve onun getirdiği dehşet ve kaygı durumu, imkânlar ve olasılıklar karşısında insanın duruşunu, tavrını belirleyici bir özellik taşımaktadır. Bu anlamda kişisel varoluş, hiçbir zaman gerçekleştirilemeyecek bir şeye ulaşma yolundaki kişisel çabadır. Bu çaba tükenmezlik ve bitmezlik ile kuşatılmış bir varoluş çabasıdır. İnsan bunu kendisi seçer ve Dasein'in özgürlüğü de buradan gelir. Kişisel varoluşunu kendisi seçen insan, olanaklar dâhilinde ölümü de fark edecektir. Ölüm karşısındaki tavrı da otantik varoluşuna giden yolu belirleyecektir.

Ölüm insanı yıkmaz, o yalnızca olasılıkların başladığı ilk andan itibaren insanın içinde barındırdığı bir unsurdur. Ölüm insan için yüksek bir olasılıktır, çünkü kaçınılmaz bir durumdur ve hiçbir kurtuluş ve seçim şansı olmaksızın, en gerçek şekliyle gelecektir. Kişisel varoluşa giden yolda insan, ölümü intiharla karşılamaz; onu tüm diğer olasılıkların en yükseği olarak görür ancak ölümün gelmesini beklemek yerine kendi varoluşuna sahip olarak yaşamını sürdürür. Ölümü bu denli kavramak, dünyayı ve gündelik uğraşları reddetmek anlamına gelmez; bu onları layık oldukları şekilde algılamak demektir ve bu da hiçliktir. Kişisel varoluşun gücü, saygınlığı ve hoşgörüsü de bu kopuştan doğar. (Blackham, 2005:101)

İnsanın ölüme doğru giden yaşamında, bu gidişi fark etmesi, olasılıklarına yönelik tercihin ve bunları yapma sorumluluğuna ket vurmaz. Kişisel varoluş, bu farkındalık ile aydınlanan kararlı insanın varoluşudur. Bu varoluş anlaşıldığında dünya da anlaşılacaktır.

3.9. Erich Fromm' da Yabancılaşma

Erich Fromm, insanın diğer insanlardan ve doğadan kopmuş olmasının verdiği yalnızlık ve soyutlanmışlık hissi çerçevesinde yabancılaşmayı ele almıştır. Oluşturduğu sistemi psikoloji, sosyoloji ve felsefeden etkilerle şekillendirmiştir.

Fromm, psikolojinin temel sorunu olarak, bireyin dış dünyayla ilişkilerini anlayabilmeyi görmüştür. Birey ve toplum arasındaki dinamik ilişkiyi vurgulamış ve bunun insan yaşamında belirleyici etken olduğunu savunmuştur. Toplum bu anlamda

bireye hem baskı kurmakta hem de yaratıcı eylemlerde bulunma olanağı sunmaktadır. Yani insan bir noktada yaşadığı kültürün ürünüdür. Bu kültür içerisinde zamanla kendisini doğadan ve diğer insanlardan ayrı bir varlık olarak fark eder. Sahip olduğu bu farkındalık onu bireyselleşme süreci içerisine sokacak ve bu, topluma bağlı olduğu “asal bağlar” dan kurtulması ile mümkün olacaktır. İnsan, asal bağlardan kurtulduğu oranda özgürleşecek, özgürleştiği oranda da hem bütünlüğe kavuşacak hem de her geçen gün artan bir yalnızlığın içerisine düşecektir. Bu bireyleşme süreci sonunda ortaya çıkan benlik yapısı, toplumsal koşullar çerçevesinde şekillenmiştir. Çünkü bu konuda bireyler arasında her ne kadar önemli farklar olmuş olsa da, her toplum normal bir bireyin aşamayacağı bir bireyleşme sınırı koymuştur. (Geçtan, 1986: 198)

İnsan bireyleşme süreci sonunda bir tarafta zihinsel ve fiziksel bütünlüğünü elde edip geliştirirken, diğer tarafta ise kaygı ve çaresizlik duyguları içerisinde bir yanlılığa düşmektedir. Bu, insanın kendisi olduğu oranda yalnızlaştığı ve özgürlüğe yaklaştığı oranda topluma uzaklaştığı anlamına gelmektedir.

İnsanın gelişme döneminde asal bağlardan kopup ilerlemesi, içine düştüğü yalnızlığı hissettiği an da geriye dönme isteği ile sonuçlanır. Ancak bireyin bunu elde etmesi mümkün değildir, çünkü bireyleşme süreci psikolojik yönden geri döndürülemezdir. Böyle bir çabanın sonucu otoriteye boyun eğme olur ki bu da insanı öncekinden daha fazla kaygı ve çaresizlik içerisine sokar. Bireyliğini kazanmış insanın dünya ile sağlıklı bir ilişki kurabilmesinin tek yolu, insanlarla etkin bir dayanışmaya girerek, kendi ürünü ve kendi seçimi olan etkinliklerde bulunabilen özgür bir varlık olarak dış dünyaya yeniden bağlanmasıdır. (Geçtan, 1986: 199)

Yalnızlık ve hiçlik, insanın temel sorunudur. İnsan, evren içerisindeki konumunu fark edip, varoluşunun önemsizliği ile yüzleştiğinde bir belirsizlik içerisine düşmektedir. Bu durumdan kurtulabilmesi gerçeklerle yüzleşmesine bağlıdır. İnsan, yaşamın tek başına bir anlamı olmadığını ve ona bu anlamı veren şeyin kendi içindeki güçler olduğunu fark eder ve yaşama bu şekilde bir anlam katar. (Geçtan, 1986: 201)

Fromm, insanın yaşamı bir bütün ve uyum içerisinde geçirebilmesi adına ortaya konan sistemlerin olumlu bir sonuç vermediğine dikkat çekmiştir. Feodalite, kapitalizm ya da faşizm insanın özünü baskı altına almış ve onun daha fazla yalnızlık içerisine sürüklenmesine sebep olmuştur. Bunların yanı sıra insanın yabancılaşmasına bir son

vermek adına oluşturulmuş sosyalizm ve komünizmin uygulamaları da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Fromm'un çağdaş toplumlara yönelik eleştirisi Marxist temel ile uzlaşmaktadır. Ona göre endüstri toplumunda insanın makinelere ve gelişmeye yönelik bağımlı tavrı, onun her anlamda zayıf bir varlık olmasına yol açmıştır. Ekonominin hayatını yönlendirmesine boyun eğmiş olan işçi, bu süreç sonunda bu kuvvetlerin nesnesi olmuştur. Kapitalist ekonominin sunduğu bu sistemde yalnızca işçi değil, toplumdaki herkes yabancılaşmıştır. (Kızıltan, 1986: 55)

Psikoloji, sosyoloji, felsefe ve siyaset gibi disiplinleri birbirleriyle etkileşimleri çerçevesinde mantıklı bir bütün ile ortaya koymuş olan Fromm, insanı anlama çabasını da bu bütünlük içerisinde sergilemiştir. Fromm, modern toplumları, insanın varoluşunun temel gereksinimlerini karşılayamadığı gerekçesiyle "hasta toplumlar" olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle böyle bir yapıya ayak uyduran insan da yabancılaşmış insandır. Buna sebep olan temel etken de çağdaş toplumdaki sahip olma tutkusudur. Sahip olma isteği modern toplumda insanı, ekonomiden eğitime, siyasetten aileye her alanda kuşatmış durumdadır. Böyle bir kuşatmadan kurtulabilmek için, insanın evrensel gereksinimlerini normal oranda karşılayacak toplumsal sistemler oluşturmak gereklidir. Fromm bu anlamda birtakım önerilerde bulunmuştur.

İnsanoğlu bilimsel ilerleme ile doğayı denetim altında tutmayı öğrenmiştir ancak; çağdaş toplumlar bunu orantısız bir şekilde sürdürmektedir. Bu nedenle artık doğayı değil, teknolojiyi mantık dışı toplumsal güçleri insan türünü tehdit eden diğer kurumları denetim altında tutmak gerekir. Toplumdaki sahip olma tutkusunun yerini var olma çabası almalıdır, böyle bir insan modelini benimsemek, kendine yabancılaşmamış insanlardan oluşan bir toplum için gerekli bir koşuldur. İnsanın gereksinim duyduğundan fazlasını üretme tavrı, onun ekonomik bir temelde nesneleşmesine yol açmıştır. Bu nedenle bunun önüne geçerek, tüketimle orantılı bir üretim gerçekleştirmek gerekir. Toplumdaki politik kararlara tüm bireylerin katılmasını sağlamak ve siyasi liderlerin baskıcı ve sindirmeci tutumlarına bir son vermek, insanın toplum içerisindeki yalnızlık duygusundan kurtulmasına önemli bir katkı olacaktır. Bunların yanı sıra, zengin ve fakir toplumlar arasındaki uçurumu kaldırmak, kadına toplumsal alanda rahat hareket edebileceği haklar sağlamak, bilimsel araştırmaları iktisat ve siyasetin

boyunduruğundan kurtarmak çağdaş toplumların yozlaşmış yapısına bir alternatif olarak sunulmuştur. (Geçtan, 1986: 206)

Erich Fromm, insanın yabancılaşmasının psikolojik temellerini, toplumsal etkenlerle buluşturmuş ve bireyin içine düştüğü yalnızlık ve hiçlik duygularından kurtuluşunu da yine birtakım toplumsal değişmelerde görmüştür. Oluşturduğu psikolojik temelde, psikanaliz ve özellikle de Freud' un etkili olduğunu görürüz. Topluma yönelik fikirlerinde ise özellikle Marx'ın etkileri bulunmaktadır. Her iki sistemden de yararlanarak oluşturduğu kuramsal çerçeve onun yabancılaşma sorununa çok boyutlu bir açıklama sunmasını sağlamıştır ancak yabancılaşma karşısındaki alternatifler ise bireyin yalnızca toplumsal yönüne yönelik değişimleri içermektedir.

3.10. Jean Paul Sartre'da Yabancılaşma

Sartre'ın Kant, Husserl ve Heidegger' den gelen etkilerle oluşturduğu, varlığa yönelik düşünce yapısında iki varlık türü mevcuttur. Bunlar, “kendinde varlık” ve “kendisi için varlık” tır. Her ikisinin de spekülatif yapıları ve özellikleri bulunmaktadır. Bu iki varlık türünden insana ve evrene yönelen düşünür, insanın yabancılaşmasını da bu çerçevede ortaya koymuştur.

Sartre'ın söz konusu iki varlık türünden “kendinde varlık”, bütün halinde, değişmez ve kendi kendisiyle dopdolu bir mükemmelliğe sahiptir. Oluştan yoksun bu varlık türünün objelerin cansız dünyasına karşılık geldiğini söylemek yanlış olmaz. “Kendinde varlık”, ne kendisi ile ne de başka bir varlık ile ilişki kuramaz; bu nedenle bilinçten ve kendini anlamlandırmaktan yoksundur. Homojen ve özdeş bir yapısı olan “kendine varlık” yaratılmamıştır, varlığının bir sebebi yoktur. Tamlık ve ölümsüzlük adına her şeye fazlasıyla sahiptir.(Magill, 1992: 86)

Kendisi için varlık, varlıktan yana orijinal bir yokluk hareketiyle “kendinde varlık” tan türemiştir. Ne olmadığı ile anlaşılabilen diyalektik bir yapıya sahiptir. Ne olmadığı ile var olan bir yokluktur. Bu varlık, insanın bilincine denk gelmektedir. Özdeş

bir yapıya sahip olmayan bu varlık, kendi içerisinde anlaşılabilir, onu dışa yönelimleri ile anlamak durumundayız.

Doğası gereği bilinç, daima bir şeyin bilinci olarak var olmakla varlık bulur ve kendini başka bir yerde, başka bir şey olmayan olarak ortaya koyar. İnsan, bu farkındalığa sahip bilincin varlık formunda var olan varlıktır. Yani insanın varoluşunun ve dünyadaki mevcudiyetinin anlamı olan tasarı, kendisi için varlık ile kendinde varlığın bir tür birlikteliği ile oluşan ve her ikisini de kapsayan bir bütünlüktür. (Blackham, 2005: 116)

Sartre’ın insanın varoluşunu bu iki varlık türünün birlikteliği ile ortaya koymuş olması, varoluşun tüm anlamını insanda bulduğunu kanıtlamaktadır.”Kendinde varlık” her yönüyle tam ancak bir o kadar da saçma bir yapıya sahiptir. Onun varlığına anlam katan, yönelimleriyle onu açan varlık ise bilinçtir. Buna sahip tek varlık insandır; bu nedenle insan hem kendinde varlığın bu saçmalığından kurtulmalı hem de kendini ve evreni anlamlandırmalıdır. Bunu sağlayacak olan ise bilincin amaçlı yönelimleridir.

Varlık, her yönde farklı bir anlama bürünebilmesi açısından tüketilemezdir ve insanın bu fazladanlık karşısındaki hisleri Sartre’da, bulantı ve bir tür iç sıkılması olarak karşılık bulmaktadır. İnsan varlığın bu durumu karşısında tam bir saçmalık içerisine düşmüştür. Ancak bu saçmalık tamamen “kendinde varlık” ın özünden gelmektedir. Sartre insan doğasına dair en temel özellik olarak özgürlük kavramını sunmuştur. Bu, insanın bireysel seçimlerine dayalı yönelimlerin bir bütünüdür. İnsanın doğasında, bireysel özünü oluşturma çabası yatar ve bunun bir sınırı yoktur. Her insan kendi özünü kendisi oluşturmak durumundadır. Bu nedenle insan, kendinde varlığın bu saçmalığını aşmak adına, bireysel seçimleri ile ona yönelerek onu açar.

İnsanın kendi özünü oluşturma ve varlığını anlama çabası, onu bir başkasına götürecektir. İnsan bunun için bir başkasına ihtiyaç duyacaktır. Böylece de “kendisi için varlık”, “başkaları için varlık” olmakla iç içe geçecektir. Bakış femomeninin bu etkisi insanı, bir diğerinin dünyasına sokulup; onu dağıtmaya ve kendi tasarımlarına uydurmaya götürecektir. Bu durumda insanın “kendisi için varlık” olarak oluşturduğu ve yaşadığı özgürlük tehdit edilecektir. Böyle bir ilişkinin sonucu olarak başkası, insanın kendi dünyasını dağıtan, kendi ilgilerine göre değiştiren, onu bir “kendinde varlık”, bir nesne olmaya iten kimse olarak algılanacaktır. Bilince yönelen bir diğer bilinç, onu kendi özgürlüğü adına kendini savunamaz bir varlık haline getirecektir. Bu

durumda insan, bir başkasına yönelene kadar, kendine yönelenin etkisi sebebiyle kendisini esir durumuna düşmüş hissedecektir. İnsanın “kendisi için varlık” tan “kendinde varlık” a düşüşü, onun özgürlüğüne olan bağlılığı oranında gerçekleşecektir. Bu, insanın düşüşünden sonra bir diğer insana yönelmesi onun düşüşüne, onun da bir diğerine yönelimi bir diğerinin düşüşüne yol açacak şekilde süren bir döngü halindedir. İnsan kendi özgürlüğünü, bir başkasını nesne konumuna indirgemekle olumlu hale getirmektedir. Bu durum, toplumda insanlar arasındaki çatışmaların temel sebebi olacaktır. Sartre’ın bir diğer insanı bir cehennem olarak görmesinin temelinde bu yatmaktadır. (Magill, 1992: 94-96)

İnsanın özünü oluşturmaya yönelik çabaları, sürekli bir çatışma içerisine düşmesine sebep olmuştur. Onun bundan kurtulması demek, aynı oranda özgürlüğünden de kurtulması demektir. Oysa Sartre’ın insanı, özgürlüğe mahkûm olmuş yapısıyla bu çatışmanın içinde yaşamak mecburiyetindedir. Özgürlüğünün ve bireysel seçimlerinin getirdiği sorumlulukları tek başına taşıması gereken insan, bu düşünce yapısı içerisinde oldukça sıkıntılı ve güç bir yükü karşı karşıyadır. Sahip olduğu bilincin tamlama arzuları, karşısında bir Tanrı olma ideali olarak dikilmişken, kendini sayısız kere yönelme zorunluluğu ile taşıyan insan, mükemmel olamamanın sıkıntısıyla yaşamak durumundadır. Varlığın saçmalığını aşabilmek ve kendi arzularını elde edebilmek adına Sartre’ın sunduğu alternatif, bir ürün oluşturmada gizlidir. İnsanın kendini bir ürün olarak ortaya koyması ve buna sahip çıkması varlığın absürlüğüne açık bir başkaldırıdır.

3.11. Albert Camus’ de Yabancılaşma

Modern çağda yaşamın bir saçmalık olarak algılandığı ve insanın kaçınılmaz bir yabancılaşmanın kucağına düştüğü gerçeğini kendine temel edinmiş bir düşünür olarak Camus, tüm düşünce disiplinini absürdü ve ona yönelik başkaldırıcıyı temel alarak oluşturmuştur.

Camus, absürdü herhangi bir varlık olmaktan öte, bir durum olarak nitelendirmiştir. Bu durum insanın dünya ile kurduğu ilişkide ortaya çıkmaktadır. İnsanın dünyaya yönelmesi ile kurulan ilişki absürdü ortaya çıkarmaktadır, bu nedenle absürd ne dünyaya ne de insana aittir. O, insanın anlamlandırma çabalarının dünya karşısındaki sonucudur, bu yüzden de bilinç kaynaklıdır.

Camus, absürdün ortaya çıkışını ve bir sorun olarak belirmesini sağlayan birtakım sebepler tespit etmiştir. Bunlar, insanın yaşadığı absürd duygusu, aklın evreni anlama ve açıklama çabası ile rasyonalizme karşı oluşan tepkidir. Hayatın monoton ve mekanik yapısı, insanı bir sorgulama eylemine götürür. Aynı şekilde insanın kendini sürekli zamanın bir anında hissettiği ve bunu kendine bir tehdit olarak görmesi de absürd duygusunu yaşatacaktır. İnsanın kendini kendi varlığına, dünyaya ve diğer insanlara yabancı hissetmesinin verdiği tek başlılık ile ölümün kaçınılmaz bir son oluşunu görmek de onun absürd duygusunu hissetmesine neden olacaktır. Absürdün bir diğer sebebi olan, aklın dünyayı anlama ve açıklama gayreti de nihayetinde insanı, onun bilinemezliğine götürmekte ve bu da insanın yabancı oluşunu daha yoğun hissetmesine neden olmaktadır. Rasyonalizme yönelik tepki ise özellikle Hegel ve Descartes'ın dünyayı anlamlı ve organize bir bütün olarak sunmalarında yatar. İnsanlar edindiği tecrübelerle, dünyada böyle anlamlı bir bütünlük, düzen ve belirlenmişlik olmadığını görmüştür. Bunun en açık örneği dünyanın şahit olduğu iki büyük savaş ve onların yankılarıdır. Bu nedenle insanın evrene yönelik eleştirel tavrı daha fazla artmış ve insan artık geleceğe daha kuşkulu bakar olmuştur. İşte bütün bunlar insanı absürde ulaştıran sebeplerdir. (Gündoğan, 1997: 63-71)

İnsan absürdü hissettikten sonra ondan kurtulmaya çalışacaktır. Camus insanın böyle bir durumda üretebileceği üç seçenekten söz etmiştir: umut, intihar ve başkaldırma. İnsanın absürd karşısında başka bir dünya arayışı umut olarak belirmektedir. Bu, din, Tanrı ya da mutluluk ve huzur dolu bir başka dünya özlemidir. Camus, umut etmenin absürdü yok sayan bir özlem olduğunu ifade etmiştir. Oysa insan "absürd" den kaçamaz, onunla yaşamak zorundadır, bu nedenle umut absürde karşı, bir duruş niteliği taşımamaktadır. Aynı şekilde ölüm fikri de "absürd" den bir kaçış, onu kabul ediş demektir. Oysa yaşamın amacı absürde karşı verilen mücadelede yatmaktadır. Bu sebeple ölüm de bir seçenek değildir. Absürd ile yaşamının tek yolu onu tanımaktır ve bu da başkaldırı fikri ile mümkün olacaktır. Yani absürd algısı ile baş

edebilmek ve insanın içinde bulunduğu yabancılık hissini aşabilmek adına ortaya koyacağı tek şey, başkaldırı eylemidir.

Umut etmenin evreni, intihar düşüncesinin ise insanı yadsıyan tavrı sebebiyle absürde karşı tek gerçek eylem, başkaldırı olmalıdır. Her iki unsuru da göz önünde tutan başkaldırı, absürde gerçek anlamını verecektir. Ancak bu tavır, tüm değerleri yok sayan tümünden bir reddediş değildir. Başkaldırı insanın “dur” demesi gereken bir sınırında anlam bulur. Yani insan yaşananları bir noktaya kadar “evet” ler ancak öyle bir sınır gelir ki işte o noktada yükselen “hayır” başkaldırını canlandıran tepkidir. Başkaldırı nihilizmi bu noktada aşmaktadır. Bu eylemin ortaya çıkışı bir eşitlik bilincinin kazanılmasını gerektirir. Camus’nün (2007) ifadesiyle: “Herhangi bir biçimde, herhangi bir yerde bizim de haklı olduğumuz duygusu uyanmadıkça başkaldırı olmaz. İşte bunun için, başkaldıran köle aynı zamanda hem evet, hem de hayır der.” (s. 21)

Camus tarihsel ve metafizik olarak iki başkaldırı türünden söz etmiş ve her ikisinin de başkaldırının özüne aykırı bir biçimde sonuçlandığını savunmuştur. İnsanı başkaldırmanın doğru temellerinde yükseltecek tek güç yaratmadır. Bu nedenle başkaldırı sanatta hayat bulmuştur. Sanatsal yaratım olumlu değerler taşımaktadır, yıkıcılıktan uzaktır. Camus, bu yaratma eyleminin gerçekleştirileceği en doğru yerin roman olduğunu ifade etmiştir. Roman, insana özlem duyduğu değerleri ve ölümsüz bir kaderi yaşatma fırsatı verecektir. İnsanın böyle bir ürün ortaya koymuş olması gerçek yaratımdır. Absürde ve yabancılaşmaya karşı başkaldırmak böyle bir ürün yaratmak demektir.

4.BÖLÜM: GEORGE ORWELL'DE ÜTOPYA VE YABANCILAŞMA

4.1. George Orwell'in Ütopya Tarihindeki Yeri

Karşı ütopyanın etkili olduğu 19. yüzyılda bilimsel ve teknik ilerleme de hızlı bir değişim içerisindeydi. Bu değişimin karşı ütopyaya yansımalarını gösteren birçok eser mevcuttur ancak bilim ve tekniğin yanı sıra siyasal sistemlerdeki değişimleri de eleştiren bir düşünür olarak George Orwell önemli bir noktada durmaktadır. Tarihin, sanatın, dilin, ekonominin ve birçok kurumun siyasal yapıyla paralel olarak aldığı son şekil, onun ütopyasında insanın bireyselliğini her geçen gün daha da yok sayan bir hale dönmüştür. Bu anlamda Orwell, savaşın, şiddetin, yoksulluğun, yalnızlığın ve yabancılaşmanın farklı boyutlarını ele almıştır.

Gerçek adı Eric Arthur olan Orwell, 23 Haziran 1903'te Hindistan'ın Bengal eyaletinin Montihari kentinde doğmuştur. Babasının adı, Richard Walmeley Blair, annesinin ise Ida Mabel Blair' dir.

Öğrenimini Eton College'da tamamlayan Orwell, üniversite bursu kazanamayınca Burma'ya gitmiş ve 1922-27 yılları arasında Hindistan İmparatorluk Polisi olarak çalışmıştır. Burma'daki günlerini daha sonra birçok eserine konu edecek olan Orwell, buradaki görevi esnasında birçok deneyim yaşamıştır. Yaşadıkları ve gördükleri karşısında duyduğu hayret, ona kendisiyle hiçbir şekilde uyuşmayan bir yapı içerisinde olduğunu fark ettirmiştir. Bunun üzerine görevinden istifa etmiştir. (Orwell, 2004: 5)

Bir edebiyatçı, eleştirmen, gözlemci ve fikir adamı olarak eserlerini oluşturan konuların derinliğine varmak Orwell için en mühim iş olmuştur. O, üzerine yazdığı her durumun yaşamdaki karşılığını bizzat yaşayarak görmek ve anlamak istemiştir. Bu nedenle Avrupa' ya döndükten sonra İngiltere ve Fransa' da yaşayan Orwell, birtakım deneyimlere sahip olmak adına zor günler geçirmiştir. Sonrasında İspanya'daki İç Savaş'a katılmış ve Franco'cular tarafından vurularak ağır yaralanmıştır. Orwell, sömürge ve güç yarışına karşı olmasına karşın, II. Dünya Savaşı'nda Yurt Muhafızları birliğinde görev almış ve BBC, Observer ve Tribune gibi yayınlar için muhabirlik

yapmıştır. George Orwell'i dünyaya tanıtan temel eserlerini de bu savaş sonrası verdiğini görmekteyiz. (Orwell, 2004: 6-8)

Orwell eserlerinde, hayatından birçok kesite yer vermiş bir fikir adamıdır. Onun bu tavrı, edebiyata yönelik tutumunu da bizlere yansıtmaktadır. Orwell eserlerini toplumsal bir fayda güderek ortaya koymuş ve insanlığı çağın getirdiklerine ve getireceklerine karşı uyardırmaya çalışmıştır. Günün koşullarını değerlendirmesini bilen ve insan için gerekli değerlerin korunmasına dikkat çekmeyi bir sorumluluk olarak hisseden Orwell, 1950 yılında Londra'da ölmüştür.

4.1.1. Burma Günleri

Burma Günleri, Orwell'in yazın dünyasıyla buluşan ilk romanıdır. Hindistan'daki İngiliz sömürgeciliğini eleştiren bir üslupla yazılmış ve esasen bu sömürgecilik zihniyetinin ahlaktan siyasete, ekonomiden eğitime kadar her yönüyle barındırdığı çelişkiyi, insani boyutları zorlayan sonuçlarıyla ele almıştır.

Romanda kurgulanan olaylar, Burma'nın Kyauktada Bölgesi'nde geçmektedir. Bir grup İngiliz'in yerliler üzerindeki kurnalsız üstünlükleri ve bu düzen içerisinde yerli halkın maruz kaldığı birçok durum, gerçekçi bir şekilde anlatılmıştır. Bu eser, Orwell'in bir iç hesaplaşması niteliğini de taşımaktadır. 1922-27 yılları arasında Burma'da Hindistan İmparatorluk Polisliği yaptığı günlerin izleri romanda kendini göstermektedir. Birçok yönüyle değerlendirilebilecek eserin en baskın yanı, dayatılmış bir toplumsal düzende insanın içine düştüğü yalnızlık ve kaybolmuşluk hissidir. Orwell'in Burma Günleri'ndeki Flory karakteri bu hissi her yönüyle yaşayan ve belki de fark eden tek kişidir. İngiliz bir kereste tüccarı olan Flory, Kyauktada'ki yozlaşmanın farkında olan ve kendisi ayrıcalıklı grupta olmasına rağmen, gerçek anlamda bundan rahatsız olan tek kişidir. Onun dışındaki herkes bir şekilde bu düzene ayak uydurmuş, bazen haksızlık yapan bir zorba ya da ahlakdışı eylemleriyle bir düşkün olmuş; bazen de hakkı gerekçesiz elinden alınan bir garip ya da derisi siyah olduğu için aşağılanan bir yerli olmuş ama bir şekilde bunu kabullenmiş ve umursamayan bir tutumla yaşamına devam

etmiştir. Asla savunmak istediğini savunamamış, söylemek istediklerini içinde saklamış ve hiçbir zaman anlaşılmadığını bilmenin verdiği ağır bir yalnızlık duygusu içinde kalmış olan Flory, bu farkındalığı taşıdığı andan itibaren hem kendisiyle hem de etrafındaki insanlarla yüzleşmesi gerekmiştir. Orwell romanda bu yüzleşmenin bedelini belki ağır bir şekilde sunmuştur ancak; eleştirilen bir diğer durum da bu farkındalıkların hep birkaç kişi ile sınırlı kalışı ve sistemin varlığını sürdürüşüdür.

Eserdeki temel sorunlardan biri, özgürlük anlayışının güçle oluşturduğu dengedir. Orwell, eserde özgürlüğün yalnızca güçlülere ait olduğunu, haklı olmak ve insani koşullarda muamele görmek için, beyaz-siyah ırk ayrımında beyaz gruba dahil olmak gerektiğini savunan düşüncelere karşı ciddi bir eleştiri getirmiştir. Aslında en temel sorun, yerlilerin kendi topraklarında gördükleri ikinci sınıf vatandaş muamelesidir. Bu öyle bir durumdur ki yabancılara, yerlilerin kendi ülkelerinde, onlardan kat kat üstün bir konumda olmalarını sağlamıştır. Orwell'in Burma Günleri'nde sorguladığı şey, insanların birtakım araçlar aracılığıyla kazandıkları konumlarının, onları nasıl insani olmayan eylemler yapmaya sevk ettiğidir. Modern dünyada, gücü elinde bulunduran bir toplumun, güçsüz ve her anlamda savunmasız bir diğer topluma uyguladığı adaletsiz siyasetin yankılarını en gerçekçi boyutlarıyla ele alan Burma Günleri, hem toplumun hem de bireyin içinde bulunduğu durumu göstermektedir.

“Sonunda gizli isyanınız sizi gizli bir hastalık gibi zehirler. Bütün yaşamınız bir yalanlar yaşamıdır.” (Orwell, 2009: 79)

Burma Günleri şöyle bir soru sormaya yöneltir insanı: Sahip olunan ayrıcalıklar içerisinde umursamadan geçirilen ve her geçen gün daha da yozlaşan bir hayat mı, ezilenler içerisinde sürdürülen yarından yoksun, sefil yaşamın fark edilmezliği mi yoksa bütün bunları tüm açıklığıyla gören ancak hiçbir şey yapamayacağını düşündüren çaresizlik mi daha zavalıcadır? Orwell, son durumun çok daha çekişmez olduğunu ve insanı tükettiğini ifade etmiştir.

4.1.2. Paris ve Londra'da Beş Parasız

George Orwell'in 1933 yılında yayınlanan bu eseri, yazarın yaşantılarından izler taşımaktadır. Burma'dan ayrıldıktan sonra yaşadıklarının bir derlemesidir adeta. Eser, yoksulluğun her boyutuyla ele alınmış bir profilini sunmaktadır. Bu eserde anlatılanların Orwell'in yaşantılarının birebir aktarımı olup olmadığı sorusu ise tartışmalıdır. Ancak Orwell, bu eserin belgesel bir yapıt olması konusunda şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Sanırım her yazar seçimini yaparken ne kadar abartıyorsa, ondan fazla bir şey abartmadığımı söyleyebilirim. Olanları oluş sırasına göre vermem gerektiğini sanmıyorum; fakat anlattığım her şey şu ya da bu zamanda olmuştur." (Orwell, 2004: 15)

Paris ve Londra'da Beş Parasız, her anlamda yoksulluğun kitabıdır. Hem yazarı ve onun yaşamı hem de içeriği açısından yoksulluk, bu kitabı anlatan en iyi ifadedir. Orwell kitapta, yoksulluğun kötü yönlerinden dem vurarak onu küçültmekten ya da kendine bundan bir pay çıkartmaktan öte, yoksulluğu toplumsal boyutlarıyla gözler önüne sermiş; okura o dünyayı adeta yaşatmak istercesine sunmuştur. Orwell'e göre yoksulluk birçok toplumun temel sorunudur, ne kadar gelişmiş olursa olsun her toplumun böyle bir duruma düşen insanları olmuştur, olacaktır. Düşünce dünyasının önemli kalemlerinden olan, ciddi bir üne ulaşmış kendisi bile, böyle bir durum içerisinde kaldığı dönemlerden geçmiştir. Belki böylesine bir deneyime sahip olduğundan, belki de yüksek betimleme gücünden kaynaklanan bir yeti ile yoksulluğu gerçekçi örneklerle hatta gerçeklerle anlatmış ve toplumun her anlamda geriye itilmiş kesimlerine kendi kitabında yer vererek, onlar için tarihin sayfalarından bir yer aralamıştır.

Orwell, Fransa'daki birçok oteli, bu otellerde çalışan aşçıları, bulaşıkçıları, garsonları, plonjörleri ve müşterileri anlatır. Bazen günlerce bir şey yemeden ve içmeden kaldığı, tahtakurularıyla dolu misafirhaneler bazen de günde on yedi saat çalışmak zorunda olduğu işler söz konusudur. Çoğu kez yiyecek bir şeyler bulmak için ya kıyafetlerini rehine vermek ya da yakın arkadaşlarından yardım istemek zorundadır. Ancak hiçbir koşulda haksız bir kazanç sağlamayı düşünmemiştir; sadece gerektiğinde söylenecek yalanlar öğrenmiştir o kadar. Çok zor koşullarda çalıştığı oteller,

restaurantlar olmuştur. Kimi zaman sadece günde iki saat uyumak zorunda kalmış kimi zaman günlerce yataktan çıkmamıştır. İkisinin de tek bir sebebi vardır: Yoksulluk.

Orwell Fransa'da çalışan, ancak ağır koşullarda günde 13-15 saat çalışan işçileri anlatırken; İngiltere'de ise çalışmayan ve bir geliri olmayan berduş ve düşkünleri anlatır. Her iki grup da yoksuldur. İngiltere'deki yoksul konukevleri ve koşulları anlatırken aslında kendi gördüklerini bizlere aktarmıştır. Kitap adeta Paris ya da Londra'da parası olmayan insanların nasıl geçinebileceklerine, ne tür işlerde çalışabileceklerine dair bir kılavuz niteliği taşımaktadır. İki sterlinle geçirilen on gün, aç kalınan günlerde gidilecek ücretsiz çay ya da yemek veren yerler, temizlik ve yemek koşullarına göre kalınabilecek konukevleri ve bunların özellikleri sadece birkaç örnektir. Orwell, Londra'da yoksul olmanın Paris'te yoksul olmaktan daha zor olduğunu söylemiştir çünkü Londra'da yoksul olmak için bile paraya ihtiyaç vardır, aksi halde gidilebilecek tek yer hapisanelerdir.

Paris ve Londra'da Beş Parasız, yoksulluğu kabul edişin kitabıdır. Ancak Orwell bu kitapta bundan öte bir kabullenme göstermez. Kendisi yoksuldur ve kendisi gibi milyonlarca insan da. Bunu kabul eder ancak bu durumun böyle devam etmemesi için de pek çok seçenek sunar. Toplumun bir kesimi oldukça rahat koşullarda iken diğer kesimin insanca olmayan koşullarda çalışmak zorunda kalması adil değildir ve bu düzeltilebilir bir durumdur. Yoksul konukevlerinde yaşayan insanların kaldığı ortamlar iyileştirilebilir ve bu insanlara çalışma olanakları sağlanabilir. Bunların yanı sıra işçilerin ağır çalışma saatleri ve koşulları da düzeltilebilir. Orwell'in bunlara çözüm olarak sundukları toplumsal reform niteliğinde çalışmalardır. Orwell, hiç kimsenin bilerek ve isteyerek yoksul olmayacağını düşünmektedir, bu nedenle yoksul halkın aşağılanmaktan ve itilip kakılmaktan çok daha fazlasını hak ettiklerini düşünür. Çünkü ona göre her insan, insanca yaşamayı hak eder.

Orwell, eserini şu sözlerle bitirmiştir:

Yine de meteliksiz kalmanın bana kesinlikle öğrettiği bir iki şey gösterebilirim. Bir daha hiçbir zaman berduşların sarhoş birer ahlaksız olduğunu düşünmeyeceğim, bir peni verdim diye bir dilencinin bana minnet duymasını beklemeyeceğim, işsizler uyuşuksa buna şaşmayacağım, giysilerimi rehine koymayacağım, sokakta birisinin uzattığı el ilanını geri çevirmeyeceğim, şık bir

restoranda yediğim yemekten tat almayacağım. Bu, bir başlangıç. (Orwell, 2004: 255)

4.1.3. Papazın Kızı

Papazın Kızı, Orwell'in benzer temalarla işlediği romanlarından biridir. Bu esere de yoksulluk ve işsizlik temasının canlı bir şekilde işlendiğini görmek mümkündür. Bunların yanı sıra din ve eğitim kurumlarının uygulamalarındaki çarpıklıklar ve bunların toplum ve birey hayatındaki yansımaları da ele alınan temel konulardır.

Eser, genç bir kız olan Dorothy' nin yaşamını konu almaktadır. Dorothy, Knype Hill, Aziz Athelstan Kilisesi'nin papazı Charles Hare'in kızıdır. Dorothy'nin hayatı yapmak zorunda olduğu, bitmek bilmeyen işlerle doludur. Günün erken saatlerinde uyanmak, önce bası ve kahvaltı ile ilgilenmek daha sonra da kilisenin ve evin işleriyle uğraşmak zorundadır. Genç kızın, babasının asla ödemeye yanaşmadığı borçları, buna rağmen almak zorunda olduğu ev ihtiyaçları, kilisenin dağıtmak zorunda olduğu dergileri, ilgilenmesi gereken hastalar ve diğer ev ziyaretleri, kilisenin bitmek bilmeyen sorunları, kiliseye maddi destek sağlamak için çocuklarla düzenlenen gösteriler, hazırlanması gereken kostümler ve dekorlar içerisinde sürdürmek zorunda olduğu zahmetli bir yaşamı vardır. Bütün bunları çoğu kez sorgulamadığı bir gerekircilikle yapmaktadır. Kilisenin ayinlerinde kimi zaman içine düştüğü dalgınlık, dua ederken başka bir şey düşündüğünü hissettiği zamanlar ve dünyevi işlere yönelik istekleri karşısında kendisine bir takım cezalar uygulamaktadır. Bu durum da onun yaşadığı hayata ve inancı gereği yaptıklarına ne kadar inandığı sorusunu akla getirmektedir.

Orwell bu romanda dindar bir yaşam sürmek adına yapılan eylemlerin çelişkilerini, inançtan yoksun ibadetlerin rutin işlere dönüşümü karşısında insanın maruz kaldığı dayatmayı ve genel anlamda dindar olmanın istenilen bir durum olmaktan öte, toplumsal alanda bir mecburiyet olarak görülmesini eleştirmektedir. Diğer eserlerinde yoğun bir şekilde işlediği yoksulluk temasının etkilerini bu kitapta da görmek mümkündür.

Dorothy'nin yaşadıklarının verdiği buhranla hafızasının yitirmesi ve öncekinden farklı bir hayatın içine düşmesi, en başta yoksulluğu gözler önüne sermiştir. Hayatta kalması için yapması gereken işler, yemeksiz ve barınsız geçirilen günler bu durumun örnekleridir. Toplumdaki ahlaki yozlaşmanın sebep olduğu birtakım sıkıntılar yüzünden yaşadığı şehirden uzaklaşmak zorunda kalan Dorothy, hayatın en acımasız yönlerini tüm çıplaklığı ile yaşamış ve sonunda bir eğitim kurumuna girerek buradaki çarpıklığı da görmüştür.

Papazın Kızı, açık bir şekilde inancın ve aynı oranda da eğitimin çarpıklığını ortaya koymaktadır. İngiltere'deki resmi ve özel eğitim kurumlarına yönelik bu eleştiriler, modern dünyanın en temel sorunlarını barındırmaktadır. Orwell, eğitime bir ticaret olarak bakan, öğrencileri müşteri konumunda algılayarak onların zihinsel, fiziksel ve ruhsal disiplinlerine kıymet vermeyen zihniyeti eleştirmiştir. Papazın Kızı, eğitimin yalnızca pratikte göstermelik bir fayda sağlaması gerektiğine inanan, hayatın gerçeklerinden uzak bir içerik taşımasını isteyen ve bütün bu süreç sonunda kendi kendine düşünebilen, üretebilen bireyler yetiştirmekten oldukça uzak, yalnızca eğitilmiş gibi görünen, adeta birbirinin aynısı robotlar olarak topluma sunulacak öğrencilerden oluşan bir anlayışın hâkimiyetine bir başkaldırıdır. Orwell bu zihniyeti kesin bir şekilde eleştirmiş ve doğuracağı sonuçların olumsuz boyutlarını ele almıştır.

Böyle bir hayat sonunda insanın karşısında duran dünya, kocaman bir anlamsızlık kümesidir. Bunu anlamlandırma isteği mevcutken, yapılması gerekenleri bulamamanın çaresizliği ile insanın geldiği nokta, inançsızlıktır. Üstelik toplum bunu kabul etmeyeceğinden yapılacak şey, inanıyormuş gibi görünmek ama aslında inanmayarak hayata devam etmektir. Bu yalnızca Tanrı karşısında bir inançsızlık değildir. Düşünceden eyleme, insanın yaptığı her şeye yönelik bir anlamsızlık ve çaresizlik durumudur.

4.1.4. Aspidistra

Orwell'in 1930'lu yıllarda Londra'da geçtiğini varsaydığı bir kurgudur Aspidistra. Modern dünyayı bir çember gibi kuşatan yoksulluk sorunu, bu romanda da Orwell'in temel meselelerindedir. Kitap, sanatın ve sanat eserlerinin her geçen gün

daha da değersizleştiği, paranın insanları adeta köleye çevirdiği bir dünyanın kapılarını aralamaktadır.

Orwell *Aspidistra*'da, şair olma arzusu ile dolu olan Gordon isimli genç bir adamın yaşam öyküsünü sunmuştur. Gordon yalnızca şiir yazmayı düşlemekte ve bunun dışında bir şey yapmayı reddetmektedir. Buna rağmen yine de çalışmak zorunda kalır ve paranın, hayatına her geçen gün daha da girdiğini fark eder. Bu durum karşısında dehşete düşen Gordon işi bırakır ve parayı hayatından kapı dışarı eder, belki de ettiğini sanır. Para kazanmak, yani fazla para kazanmak gereksizdir. İnsan sadece yaşamını sürdürecektir kadar kazanmalıdır, dahası onu esir alır ve tüm hayatı bir esarete dönüştürür. Ancak diğer insanlar böyle düşünmemekte ve herkes çok daha para kazanabilmek için birbirleriyle yarışmaktadır. Bu yarış tüm hayatlarını sarmakta ve hepsini bir kuklaya çevirmektedir. Bu nedenle Gordon, paraya karşı savaş ilan etmiş ve onu asla gerektiğinden fazla hayatına sokmamaya çalışmıştır. Ancak ağır yaşam koşulları karşısında bu savaş yalnızca iki yıl sürmüştür; iki sene şöyle bir haykırıyla kabul eder Gorgon yenildiğini:

“Vicisti, o Aspidistra!” (Sen kazandın, ey aspidistra!) (Orwell, 2010: 288)

Paraya karşı verilen savaşta yenik düşen bireysel bir çabanın hikayesi ile Orwell, modern toplumların içine düştükleri buhranı gözler önüne sermiştir. Modern toplum, para kazanmak ve hayatını daha rahat sürdürebilmek için daha fazla para kazanmak dürtüsünün ele geçirdiği bireylerle doludur. Bu durumun yarattığı rekabet ortamında iki gruptan söz etmiştir Orwell (2010) : “işverenler ve çalışanlar. Toplumsal düzene hâkim iki buyruk söz konusudur artık. Bu işverenler için: “para kazanacaksın”, çalışanlar için ise: “işini kaybetmeyeceksin” ” (s.59) dir.

Ekonomik sistemin şekillendirdiği toplumda oluşan sınıflar da bir diğer eleştiri konusudur. Orwell'a göre insanların buldukları sınıfın daima bir üstüne çıkma uğraşları, adeta sınıfsal bir simge haline gelen aspidistra çiçeğini evlerinde mutlaka barındırma çabaları kadar komik ve gereksizdir. *Aspidistra*, sınıf çatışmasındaki dramatik durumu, mizahi çabalarla ortaya koyan bir eserdir. Modern ekonomiye egemen olan kapitalist sistem ve yeni bir toplum tasarısı sunan sosyalist düzen de eşit derecede eleştiri konusu olmuştur. Paraya sahip olma derecesine göre özgür eylemlerde bulunma imkânı sunan kapitalizm, modern çağın en amansız hastalığı olarak sunulmuştur. İnsanın bu sistem karşısındaki konumu paraya göre şekillenmektedir ve

insan, tüm eylemlerini kısıtlayan bir kuşatma altındadır adeta. Modern dünyada özgür olmak, paraya sahip olmakla eş değer tutulmaktadır ancak Orwell, bu eserinde aslında en büyük esaretin para kazanmak olduğunu söylemektedir. İnsan paraya ne kadar bulaşırsa sistemin de o kadar içine girmektedir. Ve modern dünyanın geldiği son aşama, paranın beraberinde getirdiği güç ile oluşturduğu ezici bütünlüktür. İnsan bu birliğe yaklaştığı oranda sistemle bütünleşecek ancak aynı oranda da kendinden uzaklaşacaktır.

Söz konusu ekonomik ve toplumsal düzenin mutlaka yok olacağı görüşünü savunan sosyalist sistemin de sorunlara yönelik gerçekçi olmayan uygulamaları bir diğer eleştiri konusudur. Orwell, sosyalizmin kapitalizme bir alternatif olarak sunulmasının proletarya üzerindeki psikolojik etkisinden yararlanan ve günü bu şekilde geçiren siyasal tutumları yetersiz bulmuş ve bunların çözüm sunmaktan öte, itici bir hal aldıklarını ifade etmiştir. Orwell, sosyalizmin getireceklerinin kapitalist sınıf için ve hatta sosyalizmi savunan birçok siyaset adamı için, söz konusu ayrıcalıkları ortadan kaldıracak olmasını, onun önündeki en büyük engel olarak değerlendirmiştir. Eşitliğin önündeki en büyük engel eşitlik, sosyalizmin önündeki en büyük engel de sosyalizm olmuştur adeta.

Modern toplum her geçen gün biraz daha paranın kölesi olmakta ve ona bağımlı hale gelmektedir. *Aspidistra* bu durumu en açık örnekleriyle sunan ve aynı zamanda da eleştiren bir romandır. Orwell, modern insanın içine sürüklendiği bu karanlığı *Aspidistra*'da şöyle dile getirmiştir:

“Londra! Milerce yapayalnız ev, kat kat ya da oda oda kiraya verilmiş; yuva denen bir şey yok, topluluk, mahalle yok, sadece mahmur bir kaos içinde mezara sürüklenen anlamsız yaşantılar yığını!” (Orwell, 2010: 106)

4.1.5. Wigan İskelesi Yolu

Orwell'in 1937 yılında yayınlanan bu eseri, onun kuvvetli betimleme gücünü en iyi ortaya koyan eseridir. 1936 yılında kendisine verilen bir görevden ötürü, Lancashire ve Yorkshire'da yaptığı gezi ve incelemelerin bir ürünü olarak kaşımıza çıkan Wigan

İskelesi Yolu, dönemin ekonomik sıkıntılarını ve toplumsal sınıfların ilişkilerini çarpıcı örneklerle sunmaktadır.

Wigan İskelesi Yolu, diğer eserleri gibi Orwell'in vazgeçilmez yoksulluk betimlemelerinden payını almıştır. Eserin temel aldığı maden ocakları ve madenci şehir ve köyleri bu temanın okura sunulduğu sahnelerdir. Maden işçilerinin sürmekte olduğu yaşam, hem ağır çalışma koşulları hem de sağlık ve eğitimden yoksun toplumsal boyutları ile gözler önüne serilmiştir. İki bölümden oluşan kitabın ilk kısmı, maden işçilerinin yaşadıkları evleri ve sahip oldukları ya da olamadıkları koşulları anlatır. İkinci kısım ise toplumdaki sınıf ayrımının irdelendiği bölümdür.

İnsanın sahip olduğu ekonomik imkânlar dâhilinde yaşamak zorunda kaldığı modern dünyada, durumu her geçen gün kötüye giden bir sınıf ile aynı şekilde durmadan zenginleşen bir sınıf mevcuttur. Ancak Orwell toplumun bu iki kutuptan oluşmadığını ve toplumda ikisi arasında kalan bir orta sınıf da olduğunu vurgulamıştır. Toplumdaki sınıf çekişmelerinden doğan sorunlar aslında bu en alt ve en üst sınıf arasında değildir; asıl çekişme orta sınıf ile alt sınıf arasında olmaktadır. Bu nedenle bugün bir maden işçisi ile bir banka memuru ya da öğretmenin aynı safta yer almayı reddettiğini görürüz. Orwell, toplumdaki bu ekonomik dengesizliğe son verecek bir sistem olarak sosyalizmi görmektedir ancak, sosyalistlerin yanlış tavırları sebebiyle, sosyalizmin her geçen gün olabirliğini yitirdiğini düşünmektedir.

Wigan İskelesi Yolu, Orwell'in toplumdaki sosyalizme yönelik yanlış algıları belirlemeye çalıştığı eseridir. Hem kapitalist ekonomi sisteminin yarattığı çarpıklığı ve toplumda insanlar arasındaki uçurumu gözler önüne sermiş hem de bundan bir kurtuluş olarak görülen sosyalizmin neden hala uygulanmadığını açıklamaya çalışmıştır. Bu anlamda Marx'ın düşünce sistemini temel aldığını söylemek mümkündür. Toplumun oldukça az bir bölümünü oluşturan kapitalist burjuva sınıfına karşın oldukça ciddi bir çoğunluk olan diğerlerinin neden bir arada hareket edemediğini gerekçeleriyle açıklamış ve bu durumun oluşmasına sebep olan etkenleri belirlemeye yönelik bir çaba sunmuştur. Orwell, (2005) "Hiç kimsenin özgür, hemen hiç birimizin güven içinde olmadığı, ölmeden namuslu kalmanın olanaksız bulunduğu bir dünyada yaşıyoruz." (s.230) derken, aslında onun, ilk bölümde anlattığı emekçilerin yaşam koşullarının etkisi altında kaldığını görüyoruz. Çünkü ileri bölümlerde, akli başında her insanın aslında bu dünya

için bir çıkış yolu olan sosyalizmi görmemesinin mümkün olamayacağını söylemektedir.

Sosyalizmin kendi içsel koşulları, özü ile sunulduğunda kabul görmemesi mümkün olmayan bir sistem olarak ele alınmış ve bugün insanların bu sistemden uzakta kalmasının sebebi olarak sistemin kendisi değil, onu anlatmaya ya da uygulamaya çalışan insanlar görülmüştür. Orwell, insanların gerçekten istedikleri şeyleri yapabileceklerini düşünmektedir, bu nedenle bir grubun sosyalizmi istemesini yeterli bulmamakta ve bunun toplumun çoğunluğunu oluşturan emekçi grup tarafından istenmesi halinde gerçekleşeceğine inanmaktadır. Ancak uygulanan yanlış politikaların düzeltilmesi ve topluma çok daha samimi bir şekilde yaklaşılması gerektiğini savunmuştur.

Wigan İskelesi Yolu, bir madenci kenti Wigan'dan yola çıkar. Oradaki sefil yaşamları tüm açıklığıyla gözler önüne serer ve durumun korkunç yankılarını belirlemeye çalışır. Ancak Orwell bunu, faydasız bir acıma duygusu ile değil de biraz tiksinti duymakla birlikte, emekçinin hak ettiği yaşamı elde etmesi gerekliliğine duyduğu kesin inançla yapar. Bu nedenle kapitalizmin acımasızlığına vurgu yaparken yerine gelmesi gereken sistemin adalet ve özgürlükten yana olması koşuluna sağlam bir temel olarak sahip çıkar.

4.1.6. 1984

Orwell'in 1949 yılında yayınlanan 1984 adlı eseri, geleceğe yönelik bir uyarı niteliği taşımaktadır. 1984, bir karşı ütopyadır ve modern dünyanın hesapsız ilerleyişine bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. Orwell'in burada yarattığı dünya, aslında gelecekte görmekten tasalandığı ve bugünün bilinçsiz yönelimlerinin sonucu olabilecek bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Orwell'in böyle bir gelecek kurgulamasının elbette birçok sebebi olmuştur ancak belki de en önemlisi, insanlığın ulaşabileceği bu korkunç yaşamı görebilmelerini sağlamak, onlara bu konuda bir farkındalık kazandırmaktır.

1984, en genel anlamda insanın insan olmağını ortadan kaldırmayı amaçlayan ve dünyayı bütünüyle kuşatan bir iktidarın kurgusudur. Bu ütopya devrim sonrası İngiliz sosyalizminin Londra'daki profilini ele almaktadır. Dünyada üç büyük devletin olduğunu varsaymıştır, bunlar; Okyanusya, Doğu Asya ve Avrasya'dır. Olayların geçtiği ülke ise Okyanusya'dır. İktidarı oluşturan tek bir parti vardır ve onun dışında başka bir siyasi yapılanma söz konusu değildir. Hükümeti oluşturan dört bakanlık vardır. Bunlar, haber, eğlence, eğitim ve güzel sanatlarla ilgilenen Doğruluk Bakanlığı, savaşlarla uğraşan Barış Bakanlığı, yasaları ve düzeni koruyan Sevgi Bakanlığı ve ekonomiden sorumlu Bolluk Bakanlığı'dır. Ülkedeki bütün işler bu dört bakanlığın denetimi altında yapılmaktadır. Üst düzey parti yöneticileri, parti üyeleri ve proletaryadan oluşan ülke, her an denetim altında tutulmaktadır. Parti üyeleri resmi işlerde görevli memurlardır, proletarya ise hem denetimden hem de destekten uzak sınıfı oluşturmaktadır. 1984, Doğruluk Bakanlığı'nın haber bölümünde görevli Winston Smith'in yaşam öyküsünü temel almakta ve bu çerçevede siyasi, toplumsal yapının özelliklerini sunmaktadır.

Orwell, 1984'te bireyselliğin, özgürlüğün ve yaratıcı düşüncenin ortadan kaldırılışını, geçmişin yok edilmesini, dil ve düşünce üzerindeki yozlaşmayı, bilimsel etkinlikleri, toplumsal sınıflara yönelik algıları, siyasi yapıların çelişkilerini, insan psikolojisinin yapısını ve bunun siyaset, eğitim, ekonomi, aile gibi kurumlarla ilişkisini ele almıştır. 1984, iktidarın, güç kazanma ve bunu devam ettirme adına topluma ve insanlara ne tür dayatmalarda bulunabileceğinin belki en uç ama bir o kadar da çarpıcı örneklerini sunmaktadır. İnsanın tek başına bir varlık oluşunu yadsıyan, onu yalnızca kolektif bir bilinç çerçevesinde ele alan ve onun bağımsız herhangi bir eylemde bulunmasını tamamen imkânsız kılan bir iktidar anlayışı söz konusudur. Haberleri parti ideolojisine birebir uydurmakla görevli Winston, bunu fark etmiş bireylerden yalnızca biridir. Kendisi gibi belki binlerce insanın olduğunu hissetmektedir ancak parti karşısında ne kadar güçsüz olduğunun da farkındadır. Çünkü korkmaktadır, tıpkı diğerleri gibi o da korkmakta, bu nedenle yaptığı işin bir saçmalık olduğunu bildiği halde, yine de onu yapmaya devam etmektedir. Parti, insanı asla yalnız bırakmaz, her an onunladır; bütün parti üyelerinin evlerinde, iş yerlerinde onları gözetleyen bir tele ekran mevcuttur. Her an gözetlendiğini ve en ufak bir yanlışta uyarılıp, cezalandırılacağını bilen bir ruh hali içerisindeki kitle söz konusudur. Ufacık bir tedirginlik bile "düşünce suçlusu" olmak için yeterlidir, insan asla partinin ve onun başındaki hayali karakter

“Büyük Birader”in gözünden kaçamaz, her an kuşatma altındadır. Yaşamak demek yalnızca partinin buyruklarına uymak ve onun ilkelerini benimsemektir. Şöyle demektedir parti:

“Savaş barıştır, özgürlük köleliktir, bilgisizlik kuvvettir.” (Orwell-2009: 31)

Parti üyesi herkes yukarıdaki ilkeleri benimsemek zorundadır. Parti asla onların düşünmesine izin vermez, hiç kimse söylenenler dışında bir şey yapma hakkına sahip değildir; kendilerine verilenle yetinmeleri gerektiğini benimsetmek bu iktidarın en temel ilkesidir. İktidar insanı, düşünceden eyleme, geçmişten geleceğe, doğumdan ölüme kadar kontrol altında tutmayı amaçlamaktadır. Böyle bir anlayışın hâkimiyetinde insan olarak kalmak oldukça zordur. Bu durum dayatmadan çok daha öte, adeta ele geçirmedir; öyle bir egemenlik ki zihinlerin içine kadar hâkim olmuş ve onlara düşünmesi gerekeni bile kendisi söylüyor. Orwell, böyle bir dünyada insana yer olmadığını açıkça altını çizer, artık insanlar değil söyleneni yapan kuklalar söz konusudur.

İnsanın zihin ve ruh sağlığını korumasının mümkün olmadığı bir dünya sergiler 1984. Burada insan, yabancıların en yabancı ve varlık olmanın ötesinde bir hiçtir. Bireyselliğini, tercihlerini, kararlarını yani insan olmanın vermiş olduğu o bütünü ortaya koyamamanın çaresizliği ve kabullenilmişliği içerisindedir. Orwell neden bu kadar karanlık bir gelecek sunmuştur? Bu soruyu cevaplamak kadar anlamak da önemlidir.

“Geçmiş denetleyen geleceği denetler, şu anı denetleyen geçmişi de denetler” (Orwell, 2009: 37)

Orwell bu ifadeyi 1984’te parti sloganı olarak vermiştir ancak, belki de bu söz, şuanın gerçekten farkına varmak gerektiğini hatırlatmak için söylenmiştir.

4.1.7. Hayvan Çiftliği

Orwell’in toplum anlayışının temelini adalet ve özgürlüğün oluşturduğunu kabul edersek, Hayvan Çiftliği, bu anlayışın açık bir yansımasıdır diyebiliriz. 1945 yılında

yayınlanan bu eser, temelde özgürlük ve eşitlik adına verilmiş bir mücadelenin, sonunda nasıl bir despotluğa dönüştüğünü anlatmaktadır. Orwell bunu anlatırken mizahi öğelerden yararlanmış ve eserin karakterlerini de hayvanlar oluşturmuştur.

Hayvan Çiftliği, II. Dünya Savaşı' nın bitiminde yazın dünyasına girmiştir. Eserde kişisel hırs ve çıkarların bütün bir toplumu nasıl uçuruma sürüklediği ve eşitliği sağlama adına ön plana çıkan liderlerin nasıl birer zorbaya dönüştüğünün eleştirisi bulunmaktadır. Her ne kadar Orwell bu konuda bir kabulde bulunmamış olsa da eserdeki Napoleon adlı karakterin Rus lider Stalin'i simgelediği yönünde bir kabul söz konusudur. Bir çiftlikte insanların baskısı altında yaşayan bir grup hayvanın ayaklanmasını konu edinen Hayvan Çiftliği, ayaklanma sonrası süreçteki yanlış politika ve uygulamaları anlatmaktadır. Orwell'in karakterlerini hayvanlardan oluşturması ve eseri bir masal anlatımı ile sunması, eleştirisinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Hayvanların bütün gün çalışarak ürettikleri ürünlerin yani emekleri sonucunda oluşan fazlalığın, insanlar tarafından sömürülmesi, proletarya ve kapitalist sınıf arasındaki ilişkinin bir başka şeklidir. Hayvanların bu adaletsizliğe son vermek amacıyla yaptıkları ve kullandıkları yöntem proletarya diktatörlüğüne karşılık düşerken, elde edilen sonuç ise özgürlüğü getirecek olan devrimi temsil etmektedir. Kazanılan zafer sonrasında, bir grubun diğerlerinden ön plana çıkarak süreci yönetmeye başlamalarıyla yozlaşma da başlamış ve bu durum yeni bir baskı rejimini beraberinde getirmiştir.

“Bütün hayvanlar eşittir ama bazı hayvanlar öbürlerinde daha eşittir.” (Orwell, 2009: 147) Özgürlük ve adalet adına kurulmuş yeni düzenin temel ilkesi zamanla bu olmuştur. Özgürlüğün herkese verilmiş olması ancak bazı grupların bununla yetinmeyip, çeşitli ayrıcalıklara sahip olmak istemeleri, sonunda bütün sistemi temelinden sarsmıştır. Orwell bu ilkenin insanlara eşitlik vaat eden sistemler tarafından da kabul edildiğini ifade etmiştir. İşçinin emeğini sömürerek, bu şekilde kendine bir sermaye oluşturan kapitalist sistemin çökertilmesi adına verilecek mücadelede özgür ve eşit bir düzen gözetmek, en temel ilke olmalıdır. Ancak Orwell, insanların bu ilkenin arkasında durmayarak kendilerine yeni despot liderler yaratmalarını, üstelik bunu emek ve eşitlik adına yapmalarını yaman bir çelişki olarak görmüş ve bunu kesin bir tavırla eleştirmiştir.

Hayvan Çiftliği, ilerleme ve yeni bir düzen oluşturma adına, bilinçten yoksun kitlelerin nasıl kolayca yönlendirilebileceğini açık bir şekilde göstermektedir.

Sosyalizmin Sovyet Rusya modelini, özellikle de Stalin dönemindeki dayatmacı yönetimi, bu anlamda eleştirmiş ve kitlesel hareketlerin bilinçten yoksun sonuçlarını gözler önüne sermiştir. Orwell'in Hayvan Çiftliği, daha eşit ve daha adil koşullar elde etmek adına verilen mücadelenin, farkındalıktan yoksun kabullenişinin mutlak bir despotluğa gidişini sunmuştur. Bu eser değişmez olarak kabul edilen kurtuluş ilkelerinin, zamanla nasıl bir yozlaşmaya uğradığının çarpıcı bir hikâyesidir.

4.1.8. Soluksuz Zaman

Orwell'in "Soluksuz Zaman" adlı eseri, 2005 yılında İthaki Yayınları tarafından "Daralma" adıyla da çevrilmiştir. Soluksuz Zaman, geleceğin savaş endişesi çerçevesinde geçmişe yönelik özelemlerin sunulduğu bir romandır. Eser Orwell'in savaş kavramının toplumda nasıl bir algıya yol açtığına dair izlenimlerini içermektedir.

George Bowling, romandaki başkarakterdir ve geçmişle geleceğin arasında, şimdilerde sıkışmış biridir. Bugünden geçmişe doğru bir yönelme içerisinde olan Bowlingi bu çabalarının sonuçsuz kalması karşısında, geçmişe dönülemeyeceği ve gelecekte kaçılmayacağı gerçeğini kabul etmiştir. Orwell, modernitenin, nihayetinde bir çekişmeye dayandığı ve bunun, çağdaş insanı her yönüyle tedirgin eden bir geleceğe götürdüğü konusuna vurgu yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte dünya yeni bir savaşa doğru hızla ilerlemektedir ve Orwell bu korkuyu Soluksuz Zaman eserinde ortaya koymuştur. Bowling, savaşın geride bırakacaklarının korkusuyla fazlaca meşguldür ve bunun sebebini anlayamamaktadır. Etrafındaki insanlar savaşa çoktan hazırdır ya da bunu önemsememektedir, ancak kendisi onu rahatsız eden bu korkudan bir türlü kurtulamamaktadır. Bowling' in korkusu, savaşın kendisinden çok, sonrasında ortaya çıkacak manzaradan kaynaklanmaktadır.

Modern dünyanın insanı her geçen gün daha da yalnızlaştıran tarafını ön plana çıkaran roman, insanın geçmiş yaşantılarına olan özlemini ve o ana dönme isteğini gözler önüne sermektedir. Modern çağda, savaşı sürekli bir tehdit olarak görmek ve bundan kaçılmayacağı hissi ile yaşama devam etmek, insana adeta dayatılmıştır.

Orwell, bunun farkında olmuş olmanın ya da olmamanın, bu durumu kabullenmek ya da bunun için çaba göstermek gibi birçok şeyin yetersiz belki de anlamsız kaldığı bir noktadan seslenmiştir. Savaş kaçınılmazdır; gelecek savaşı içinde taşımaktadır ve insanlar bunu yaşamak zorundadır. Orwell, bu çaresizliği kabul ettirmiştir Bowling'e. Böyle bir çaresizlik içerisinde geçirilen zaman, adeta kaybolmuş gibidir. İnsan, kendisini zamanın hiçbir anına koyamaz. Aslında kaybolan zaman olmaktan öte onun içindeki insandır. Kendisine dayatılan geleceği seçme şansı yok gibidir. Bu nedenle savaşı isteyip istemediğini de seçemez, onu sadece geleceğinin taşıdığı bir zorunluluk olarak görür, kabul eder ve yaşar.

Orwell, çağdaş insanın kaybolmuşluk hissini ortaya çıkarmak amacıyla oluşturduğu bu eserde, yaklaşan dünya savaşının habercisi olmaktan öte, savaşın sonuçlarının gösteren bir tablo çizmek istemiştir. Artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını ve bunu istemenin bile anlamsız olduğunu hisseden insanın yapacağı tek şey, bunu yaşamaktır. Söz konusu sondan kaçmak mümkün değildir, her ne kadar istenmedik sonuçlar taşıyor olsa da insanın geleceğinden kaçması mümkün değildir. Bunu hem bu sonu hazırlayanlar, hem bu durumu umursamayanlar hem de bunu engellemek adına mücadele eden herkes yaşamak zorundadır. İnsan zamandan kaçamaz, özellikle de gelecekte.

Orwell'in İspanya İç Savaşı konu edinen "Katalonya'ya Selam" adlı eseri 1938 yılında yayımlanmıştır. Orwell bu kitapta savaş ortamını, dönemin siyasi dengelerini, siyasi parti ve grupların ilişkilerini ve politik etkinliklerini ele almış ve kendisi de sosyalizm ve komünizm gibi siyasal sistemlerin uygulamalarıyla ciddi bir hesaplaşma içerisine girmiştir. 1940 yılında yayımlanan bir diğer eseri de "Aslan ve Unicorn İngiliz Dehası"dır. Orwell'in İngiliz sosyalizmine yönelik beklentilerini ortaya koyduğu bu eser, özellikle Almanya'nın o dönem siyasi tutumunu ele almış ve İngiltere'nin siyasi anlamda geleceğine dair birtakım öneriler sunmuştur. Orwell eserinde, İngiltere'nin gerçek bir sosyalist devlet olma yolunda hareket etme bilincine sahip olduğu vurgusunu yapar.

4.2. George Orwell’de Ütopya

Ütopya tarihinde 1984 adlı eseriyle karşı ütopyanın önemli düşünürlerinden biri olan Orwell’in, geleceğin toplumlarına yönelik öngörülerıyla oluşturduğu karşı ütopyası yayınlandığında aldığı eleştirilerin yanı sıra değindiği sorunlarla insanlık açısından geleceğe ilişkin derin bir kuşkuyu paylaşmıştır. 1984, Okyanusya’nın toplumsal ve ekonomik yapısına diktalarıyla hükmeden totaliter bir rejimin öyküsüdür. Orwell, modern çağın toplumlarını bekleyen bir tehlike olması sebebiyle insanlığı uyardığı bu eserindeki derin kaygıyı Hayvan Çiftliği adlı kitabında da duymuştur. Baskıcı yönetimlerin toplumlar üzerindeki dayatmalarına bir bakış niteliği taşıyan bu eserler, siyasal rejimlere ve toplumsal hareketlere yönelik gerçekçi bir yaklaşımla ele alınan birçok problemi dile getirmektedir.

Orwell’in karşı ütopyasını daha iyi anlayabilmek adına, işlediği konuları temel başlıklar çerçevesinde ele almak faydalı olacaktır. Bu sebeple belirlenen başlıklar altında, Orwell’in ütopyası irdelenmiş ve söz konusu sorunlara yönelik çözüm önerileri ile eleştirileri değerlendirilmiştir.

4.2.1. Totalitarizm

1984’ün Okyanusyası hem siyasal hem de toplumsal anlamda totaliter bir yönetime sahiptir. Okyanusya’nın bu totaliter yapısı, ülkede iktidardan muhalif gruplara, parti üyelerinden sıradan insanlara kadar her alanda hakimiyetini sürdürmektedir. George Orwell’in karşı ütopyasına hakim olan bu rejimin Okyanusya’daki baş karakteri “Büyük Birader”dir.

Otuz dokuz yaşında olan ve sağ ayak bileğinin üstünde bir varis ülseri taşıyan Winston, yolda birkaç kez dinlenerek, ağır ağır çıktı merdivenleri. Her katta asansörün karşısında olan poster, kocaman yüzüyle ona bakıyordu. Gözleriyle insanın hareketlerini izliyormuş gibi yapılmış resimlerdi bunlar.

Resmin altındaki başlıkta: BÜYÜK BİRADER'İN GÖZÜ SENDE, yazılıydı.
(Orwell, 2009: 9)

Büyük Birader, tüm parti üyelerini denetleyen ve kontrol eden bir konuma sahiptir. Okyanusya'nın tek partisi INGSOS' un en güçlü karakteri olan Büyük Birader, yalnızca posterlerde, duvarlarda ve ekranlarda bir suretten ibarettir. Kimsenin görmediği, konuşmadığı, ne zamandan beri yaşadığından, hatta yaşayıp yaşamadığından bile haberdar olmadığı bir surettir bu. Ancak parti üyeleri üzerinde bundan çok daha fazla bir etkiye sahiptir. Okyanusya'daki parti üyeleri onun olup olmadığını sorgulamadan, yalnızca var olduğuna ve gücünün tartışılmaz olduğuna inanmaktadır. Bu anlamda Büyük Birader, ülkenin en gizemli ve en sorgulanmaz üyesidir; olmadığı kadar gerçek algılanır ve varlığına yönelik kesin bir inanç beslenir.

Bireysel yaşamı baskı ve zor kullanarak denetleme yolunu seçen birçok totaliter yönetim gibi 1984'te de görülmemiş bir dayatma ve baskı söz konusudur. Büyük Birader'in insanı kuşatan ve onun her an bir şüphe ile yaşamasına sebep olan sureti, parti üyelerinin evlerinden işyerlerine, sokaklardan caddelere kadar her yerde belirlemektedir. Bunun yanı sıra, INGSOS' un sloganları ile kuşatılmış ülkede, insanın kendisini partinin hâkimiyetinde hissetmediği hemen hiçbir yer yok gibidir. Orwell, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra totaliter devletler çağı olarak nitelendirdiği bu dönemin etkilerini, 1984'e bu şekilde yansıtmıştır. İnsanın insan üzerindeki her türlü egemenliğine karşı duran bir düşünür olarak Orwell, Okyanusya'daki totaliter rejimi sınıf ayrımına dayalı bir sistemin aksine, insanların eşitliğini temel alan sosyalist sisteme göre şekillendirmiştir. Ancak Okyanusya, parti üyeleri ve proletaryadan oluşan ikili bir toplumsal yapıya sahiptir. Ülkedeki sosyalizm yalnızca parti üyeleri için geçerli bir sistemdir, proller ülkenin dışında kalan ve kendi yaşamlarını kendileri belirleyen sınıftır.

Orwell'in Hayvan Çiftliği adlı eserindeki söz konusu sloganın geldiği son nokta olan "Bütün hayvanlar eşittir ama bazı hayvanlar öbürlerinden daha eşittir." (Orwell, 2009: 147) ifadesindeki durum Okyanusya'daki sosyalizm için de geçerlidir. Orwell bu durumu "oligarşik kolektivizm" olarak ele almıştır. Oligarşik kolektivist bir yapıya bürünen bu yönetim nihayetinde totaliter bir rejime dönüşmüştür. INGSOS' un denetimindeki parti üyeleri, kendilerine dayatılan yaşamı sürdürmek ve Büyük Birader'in himayesine girmek zorundadır. Bu anlamda parti, tek karar organı ve en

yetkili makamdır. Onun üstünde bir güç söz konusu değildir; bu yüzden parti üyeleri yalnızca parti kurallarına uymakla kalmayıp, kendilerini her anlamda bu sisteme dahil etmek ve içinde buldukları koşulları gerçek anlamda benimsemek durumundadırlar.

Büyük Birader'in himayesinde halkın yüzde on beşini oluşturan parti üyeleri bulunmaktadır. Bunların büyük bir kısmı da Dış Parti üyesidir. Okyanusya'daki halkın yüzde ikisinden daha az bir kısmı ise İç Parti'yi oluşturmaktadır. İç Parti, devletin beyni olarak düşünülürse, Dış Parti elleri ve proleterler de yani halkın yaklaşık yüzde seksen beşini kapsayan kısmı ayaklarını oluşturmaktadır. Bu söz konusu gruplara üyelik prensipte kalıtımsal değildir. Rekabete dayalı sınavlar, gruplar arası geçişi sağlasa da uygulamada, proleterler asla parti üyeliğine yükselemezler; aslında İç ve Dış Parti üyeleri arasında bile sınırlı bir değişim vardır. Sonuç olarak ortaya çıkan görünüm katı şekilde belirlenmiş, kast benzeri, kalıtımsal bir sosyal düzendir. Fakat partiyi yöneten sınıf, geleneksel anlamda babadan oğla geçen bir yapıda değildir. Totaliter yönetimlerin amaca ulaşma yoluna hizmet edecek her şeyi destekleyen politikaları gibi Okyanusya'da da parti verimliliği ve gücü korumak adına gerekirse, proletaryanın saflarından tamamen yeni bir kuşak oluşturmaya tümüyle hazır bir konumdadır. Bu kalıtımsal oligarşiden ziyade sonradan edinilmeye dayalı politika, Okyanusya'da partinin en büyük gücüdür. (Orwell, 2009: 182)

Oligarşik yönetimin temeli, babadan oğula geçmesi değil, ölenler tarafından yaşayanlara aktarılan bir dünya görüşünün ve yaşama biçiminin sürdürülmesidir. Yönetici grup, yerine geçecekleri saptayabildiği sürece, yönetici kalır. Parti soyunu değil, kendisini ölümsüzleştirmeyi amaçlar. Hiyerarşik yapı aynı kaldığı sürece, gücün şunun ya da bunun elinde olması önemli değildir. (Orwell, 2009: 183-184)

Orwell'in Okyanusya'daki totaliter sistemi sosyalizm kaynaklı bir rejim olarak vermesi, dünyanın içinde bulunduğu çağın sadece baskıcı ve despot yönetimlere değil özgürlük ve eşitlikten yana sistemlere karşı da birtakım tehlikelerle karşı karşıya olduğunu gösterme çabasıdır. Bu nedenle Okyanusya'yı kuşatan totaliter yönetim, INGSOS idaresindeki sosyalist bir sistemin ürünü olarak verilmiştir.

4.2.2. Parti Üyeleri ve Proller

Sınıf ayrımına dayalı toplumsal yapısıyla Okyanusya'da genel anlamda iki grup söz konusudur. Bunlar; parti üyeleri ve proletaryadır. Oligarşik kolektivizm burada da kendini göstermiş ve ülkeyi iki katmanlı bir sosyal yapıya dönüştürmüştür. Bu yapının üst tabakasını oluşturan parti üyeleri INGSOS' un denetimindedir. Halkın çoğunluğunu oluşturan proletarya ise her anlamda tek başına yaşamını sürdürmektedir.

Totaliter yönetim anlayışına sahip bir partinin, halkın bir kısmını hiç denetleme ihtiyacı duymamasının açıklaması, prollerin yaşam tarzına ve farkındalık düzeyine bağlıdır. Proleterlerin korkulacak bir yanı yoktur, onlar kendi dünyalarında kuşaklar, yüzyıllar boyu, çalışır, ürer ve ölürlür. Onların içinde bu yaşama koşullarına yönelik bir başkaldırı şöyle dursun, yaşadıkları dünyanın bundan daha farklı olabileceğine yönelik bir kavrayış bile yoktur. Bu nedenle parti, kitlelerin ne düşündükleri ile ilgilenmez. Kafalarında düşünce diye bir şey olmadığı için bu sınıfa düşünme özgürlüğü tanınmıştır. Ancak bir parti üyesinin, çok önemsiz bir konu hakkında bile partinin görüşü dışında farklı bir şey düşünmesine asla izin verilmez. (Orwell, 2009: 184)

Proletaryaya sağlanan serbestlik parti üyeleri için geçerli olmadığı gibi, üyelerin nasıl yaşamaları ve düşünmeleri gerektiğine dair de birçok dayatma söz konusudur. Bir parti üyesi kendisine verilen iş dışında başka hiçbir şeyle ilgilenmez ve ülkenin nasıl yönetildiği, iş gücünün ne için kullanıldığı gibi konularda da asla fikir yürütmez. Parti onlar adına her şeyi düşünür. Tüm parti üyelerinin nasıl hareket etmesi gerektiği önceden belirlenmiştir. Tüm parti üyeleri aynı kıyafetleri giyer, aynı şekilde konuşur ve hareket eder.

“Bir parti üyesinin kişisel duyguları olamaz. Ondan, dış düşmanlardan ve iç sabotajcılardan sürekli nefret etmesi, zaferlerden gurur duyması, partinin gücü ve dehası karşısında kendisini bir hiç olarak görmesi beklenir.” (Orwell, 2009: 185)

Okyanusya'da parti politikalarının gizlenme ihtiyacı duyulmadığı tek sınıf prollerdir. Parti üyelerinin birçok şeyi görmesi engellenirken proletaryaya yönelik böyle bir sakınma söz konusu değildir. Orwell'in proletaryanın bu farkındalık sorununa dikkat çekmesi Marx'ın proletarya diktatörlüğü evresine yönelik belirsizliği ile aynı noktada buluşmaktadır. Halkın yüzde seksen beşini oluşturan bu kesim, devletin tüm politik

manevralarına baktığı halde hiçbir şey görmemektedir. Okyanusya'daki baskıcı rejimin bile bu sınıfı göz ardı etmesi, soruna yönelik ciddi bir eleştiridir. Ancak Orwell, prollere yönelik şöyle bir öngöründe bulunur:

Düşünmeyi hiç öğrenememiş olan bu insanlar, günün birinde dünyayı tersine çevirecek olan gücü bedenlerinde biriktiriyorlar. Herhangi bir umut varsa prollerde vardır. ... Gelecek prollerindir. ... Çünkü proller ölümsüzdürler, eninde sonunda güç bilince dönüşecektir. ... Sonunda uyanacaklardır. Bin yıllık bir gecikmeyle de olsa o gün gelinceye kadar, koşullar ne olursa olsun sağ kalmayı başaracaklardır. (Orwell, 2009: 131)

Alt sınıfın amacı tüm farkları ortadan kaldırıp, her türlü eşitsizliğe son veren bir toplum yaratmak olsa da orta sınıf kendisini güven içinde yeni üst sınıf haline getirdiğinde, alt sınıfa ihanet edecek ve onu eski kölelik durumuna geri döndürecektir. Tarihin bu şaşmaz döngüsü proletarya adına hep hüsrarla sonuçlanacaktır. Ne zenginliğin artması ne reformlar ne de devrim, insanları birbirine daha eşit kılmıştır. Alt sınıf adına değişen tek şey, efendilerinin adı olmuştur ve proletarya adına tarihsel gelişme bundan öte bir anlam taşımamıştır. Orwell, prollere yönelik umudunu dile getirirken bir taraftan da tarihsel gelişim açısından sınıf savaşımını da göz önünde tutmuştur. (Kumar, 2006: 493)

1984 iki ayrı dünya sunmaktadır. Bunlardan ilki tüm eylemleri ve düşünceleri ile baskı altındaki parti üyeleridir. Diğeri ise her türlü olanaktan yoksun prollerdir. Biri baskı altındaki eylemsizlik ile yaşarken diğeri ise bilinçsiz bir özgürlüğün eylemsizliğini yaşamaktadır. Orwell, birbirinden habersiz bu iki dünyayı tek bir ülkede birleştirmiş ve çağın devletlerinin böyle bir toplumsal yapıya dönüşme ihtimaline keskin bir vurgu yapmıştır.

4.2.3. Eğitim ve Dil – Tarih Bilinci

Orwell' in temel eleştiri konularından biri olan eğitim, 1984 ve Hayvan Çiftliği adlı eserlerinde özenle işlenmiş bir alan olarak verilmektedir. Eğitim politikalarının

kasıtlı aksaklık ve çarpıklıkları Orwell için her zaman en önemli sorun olarak algılanmıştır.

Nesiller içinde buldukları eğitim sisteminin bir ürünü olarak düşünüldüğünde, siyasal rejimlerin bu sisteme yönelik politikaları toplum üzerinde ciddi bir öneme ve etkiye sahip olacaktır. Her siyasal sistem kendi ideolojisine uygun bir toplum yaratma uğraşına girdiği anda eğitim de tehlikeli bir süreç haline gelecektir. Orwell bu durumu tüm eserlerinde ele almıştır. Başta kendi dönemindeki eğitim sistemi olmak üzere baskı, korku ve çarpık bir zihniyete dayanan bu anlayışın nasıl bir toplum oluşturacağını en açık örneği ise 1984'teki Okyanusya'da mevcuttur.

Eğitimin yalnızca parti ideolojisinden ibaret olduğu, iktidarın gücü elinde tutmak adına her türlü yolu meşru kıldığı ve insanların geçmişlerinden bihaber oldukları, her geçen gün başta dilleri olmak üzere her anlamda yozlaşıp geriledikleri bir toplum tasarısı olarak 1984, eğitimin toplum üzerindeki etkilerine ciddi bir vurgu yapmaktadır.

Geçmiş, diye düşündü, yalnız değiştirilmekle kalmadı, yok edildi. Kendi belleğiniz dışında bir kayıt yokken, en belirgin olayları bile nasıl kanıtlayabilirsiniz? Büyük Birader adını ilk kez ne zaman duyduğunu anımsamaya çalıştı. ... Winston, partinin adını ne zaman duyduğunu bile anımsayamıyordu. 1960 yılından önce, INGSOS sözcüğünü hiç duymamıştı ama eski dildeki biçimi İngiliz Sosyalizmi olabilirdi. Her şey sisler arasında kayboluyordu. ... Partinin tarih kitaplarında, uçakların parti tarafından icat edildiği yazıyordu. Oysa o, çocukluğundan bu yana, uçakların var olduğunu biliyordu. Ama hiçbir şeyi kanıtlayamazdınız, çünkü elde tek kanıt yoktu. (Orwell, 2009: 38 -39)

Geçmişe yönelik hiçbir şeyi kanıtlamak mümkün değildir. Geçmiş belirleyen partidir ve onun belirlediğinin aksini gösteren her şey bellek deliklerinde yok edilmektedir. Tarih bilincinin yokluğu aynı şekilde Hayvan Çiftliği'nde de mevcuttur. İktidarı ele geçirenler içerisindeki bir grup her geçen gün geçmişi kendi çıkarlarına göre değiştirmekte ve halkı da bunun gerçekliğine inandırmaktadır.

Yoldaşlar, dedi. Anlaşılan, biz domuzların çiftlik evindeki yataklarda yattığımızı duymuşsunuz. Neden yatmayalım ki? Umarım, yatağı yasaklayıcı bir buyruk olduğunu sanmıyorsunuzdur. Yatak, yatıp uyunan yerdir. Böyle bakıldığında, ağıldaki saman yığını da yatak sayılır. Buyrukta, bir insan buluşu

olan çarşaf yasaklanıyordu. Biz de çiftlik evinin yataklarındaki çarşafı kaldırdık, battaniyelerle yatıyoruz. ... Bugünlerde bir sürü konuda kafa patlatmak zorunda kalan bizler için bir yatak çok görülmemeli. Bu rahatlığı bize çok görmezsiniz, değil mi yoldaşlar? (Orwell, 2009: 88-86)

Toplumun tarih bilincinden yoksun oluşunun en temel sebebi eğitim sistemindeki bozukluk olarak görülmektedir. Orwell' in, farkındalıktan yoksun kitlelerin her geçen gün toplum adına daha ciddi sorunlara yol açacağına dair uyarısı ciddi bir uyarıdır. Bu anlamda “Bilgisizlik kuvvettir.” (Orwell, 2009: 31) ifadesi, gücü elinde tutan iktidarın kuvveti haline gelmekte ve halkın bilgisizlik içindeki bu durumu, parti için istedik yönde kullanılacak bir eylem alanı yaratmaktadır. Geçmişe partinin gözleriyle bakmak ve geleceği de bu şekilde değerlendirmek iktidar adına oldukça önemli bir güçtür. Okyanusya’ da olduğu gibi birçok ülkede de böyle bir anlayışın kurduğu hâkimiyet, Orwell’in dikkat çektiği en önemli konudur.

Eğitim sistemindeki çarpıklık sonucu ortaya çıkan bir diğer problem dil alanındaki yozlaşmadır. Tarih bilincinin içine aldığı bu durum Okyanusya’da parti tarafından bilinçli bir şekilde oluşturulmuştur. Okyanusya’nın yeni dili olan “Yenikonuş” ile artık birçok kelime anlamını yitirmekte ve düşünce ile birlikte geçmiş de yok olmaktadır. Yenikonuş’ un amacı düşünmenin sınırlarını daraltmak ve ihtiyaç duyulan her kelimenin eş anlamlarıyla birlikte adeta kemikleştirilerek tek bir sözcüğe indirgenmesidir. Böylece dildeki kelime sayısı her yıl biraz daha azalacak ve bilincin alanı da her yıl daralacaktır. Dil bu anlamda planlanan yetkinliğe ulaştığında iktidar adına artık insanları denetleme ve kontrol etme gibi sıkıntılar son bulacaktır. Böylece devrim tamamlanacak ve parti görülmemiş bir yetkinliğe kavuşacaktır. (Orwell, 2009: 52)

Siyasal sistemlerin ele geçirdiği ve yönlendirdiği böyle bir süreç, toplum adına her geçen gün bilgisizliğe boğulan bir tablo yaratırken, iktidar adına ise kuvvetin en önemli kaynağı haline gelecektir. Orwell, Okyanusya’ da INGSOS denetiminde, Hayvan Çiftliği’ nde domuzların yönetiminde, çağımızda bir başka baskıcı ve dayatmacı rejimlerin gölgesinde toplumların her yeni yıla daha da karanlık, daha da bilgisiz ve farkındalıktan uzak bir zihniyet ile geçeceğini ifade etmiştir. Toplumun geldiği son noktada, kültürün aldığı biçim, nesilden nesile iktidarın yönelimleri doğrultusunda aktarılacak ve yönetim kendisi için hazır bir nesli daha en başından kazanmış olacaktır.

4.2.4. Yoksulluk ve Çaresizlik

Orwell'in tüm dünya halklarının en temel hastalıklarından biri olarak gördüğü yoksulluk, kendi yaşamını da ele geçirmiştir. İlk eseri olan Paris ve Londra'da Beş Parasız, yoksulluğun güncesi gibidir. Yalnız bu eserinde değil, Orwell'in bütün eserlerinde ele aldığı yoksulluk, onun için insanlığın hala çözüm üretmediği bir utançtır. Özellikle işçilerin yaşamlarına yönelik tasvirleriyle ön plana çıkan bu sorun, 1984' te Okyanusya' yı sarmış durumdadır.

Okyanusya'da Dış Parti üyeleri ve proletarya her zaman en azla yetinmek durumundadır. Sürekli yokluğu çekilen bir şeyler vardır. Hiçbir parti üyesi kendisine verilenden fazlasını isteme hakkına sahip değildir. Proletarya ise kendi geçimini sağlamak zorundadır çünkü parti onlarla hiç ilgilenmez. Tüm üyelerin sistematik bir şekilde çalıştığı ve her şeyin kesin bir denetim altında olduğu, teknik ilerleme ve endüstrinin her geçen gün iyiye gittiği savunulan ülkede insanlar hala tek bir kıyafet giymekte ve hiç sağlıklı olmayan bir şekilde beslenmektedir. Ülkedeki sokaklar, caddeler ve binalar gelişmeden ziyade gerilemenin yükünü taşıyormuş gibi soluk, bakımsız ve harabedir. Geleceğin modern tasarıları karşısında 1984, oldukça farklı bir tarafta durmakta ve insanlığı bekleyen geleceğin soğuk yüzüne işaret etmektedir.

İktidarın ülke gelirlerini haksız paylaşımı Hayvan Çiftliği'nde de geçerlidir. Elde edilen ürün fazlası hep yöneten sınıfa kalmakta ve halk bunun çetelesini asla tutmamaktadır. Çiftlikteki hayvanlar her yıl daha fazla çalışmakta ancak her geçen sene daha fazla yoksullaşmaktadır. Böylece güçlenen iktidar gücüne güç katarken, çalışan sınıf da her geçen gün çökmekte ancak yerine yeni proller gelmektedir. İktidar güçlenirken çalışan sınıf yok olmaktadır. Bu anlamda üst tabakadan bir zengine işçinin çalışma koşullarının düzeltilmesi konusunda bir şey sorulduğu vakit vereceği cevaba yönelik Orwell şöyle bir tahminde bulunmuştur:

Fakirliğin hoş bir şey olmadığını biliyoruz; aslında biz, fakirlik çok uzaklarda olduğundan, onun tatsızlığı düşüncesiyle üzülüp hoş vakit geçiriyoruz. Ama bizim o konuda bir şey yapmamızı beklemeyin. Siz aşağı tabakadan insanların durumuna, tıpkı uyuz bir kediye acıdığımız gibi üzülürüz; koşullarınızın şu ya da bu yoldan düzeltilmesi konusuna karşılıysa var gücümüzle karşı çıkarız. Bizce şimdi olduğunuz durumda daha tehlikesizsiniz. İşlerin

bugünkü durumu bize uygun geliyor. Başımızı boş bırakmayı göze alamayız, günde bir saat bile böyle bir şey yapamayız. İşte, sevgili kardeşlerimiz, mademki bizim İtalya gezilerine çıkabilmemiz için sizin ter dökmeniz gerekiyor, dökün bakalım cehenneme kadar yolunuz var. (Orwell, 2004: 148)

Gücü elinde bulunduran kesimin emek gruplarına yönelik bu yadsıyıcı tavrı Orwell için çağın önemli sorunlarından. Toplumların ortak bir ekonomik zeminde buluşmasını engelleyen politik ve iktisadi çıkarlar, işçi sınıfının her zaman ezilmesine sebep olacak ve Okyanusya'daki solgun yüzlü soğuk kentler de modern dünyanın bir utancı olarak varlığını sürdürecektir. Yoksul yaşamın kaçınılmaz durumlarından biri olarak çaresizlik de Orwell adına, kitlelerin güce boyun eğmesinin en önemli sebebidir. İktidar karşısında kendisini yalnız ve çaresiz gören her parti üyesi bundan kurtulmak adına partinin gücü altında ezilmeye ve Büyük Birader'e karşı sarsılmaz bir bağla sevgi duymaya mahkûmdur. Bütün parti üyeleri, partinin sevdiğini sevmek, nefret ettiğini nefretle anmak zorundadır. Parti, üyelere yalnız başlarına bir hiç oldukları duygusunu öyle derinden işlemektedir ki hiçbir parti üyesi bunun aksini düşünemez hale gelmiştir. Winston gibi düşünenler ise akıl dışı yöntemlerle ehlileştirilmiş ve sisteme dâhil edilmiştir.

Yoksulluğun verdiği çaresizlik ve fiziksel-zihinsel çöküşün, halk kitlelerini iktidara karşı etkisiz hale getirdiği görülmektedir. Bu gücü çıkarları doğrultusunda yöneten rejimler ise nihayetinde yoksul insanlardan oluşan silik bir medeniyetin ve geçmişin üzerinde her geçen gün daha da güçleneceklerdir. Orwell bu gücün en açık örneğini Okyanusya' daki INGSOS ile gözler önüne sermektedir.

4.2.5. Basın, Slogan ve Propaganda

Orwell, 1984 ve Hayvan Çiftliği eserlerinde toplumu etkisi altına alan konulardan biri olarak basın-yayın yoluyla duyurulan slogan ve bu yolla yapılan propaganda üzerinde durmuştur. Hayvan Çiftliği' nde yönetici grubun kendi çıkarları doğrultusunda her geçen gün yeni bir forma soktuğu sloganlar, toplumun bilinçsizliği

karşısında yöneticilere güç kazandırmakta ve iktidarın yetkinliğini artırmaktadır. 1984’ te ise INGSOS’ un sloganları Okyanusya’yı kuşatmış durumdadır.

“Savaş barıştır. Özgürlük köleliktir. Bilgisizlik kuvvettir.” (Orwell, 209: 95)

INGSOS’ un temel sloganı olan bu ifade parti üyelerinin her yerde karşındadır. Parti, söz konusu sloganın içeriğini üyelere benimsetmek adına basın yoluyla durmadan propaganda yapmaktadır. Okyanusya’daki propagandanın boyutu bir başka şekilde şöyle ifade bulmuştur:

(Winston Smith) cebinden yirmi beş sentlik bir para çıkardı. Paranın bir yüzünde aynı sloganlar okunuyordu. Paranın üstündeki gözler bile izliyordu insanı. Paralarda, pullarda, kitaplarda, dergilerde, afişlerde, sigara paketlerinde her yerde insanı izleyen aynı bakışlar ve her yerde insanın kulağına çarpan aynı ses. Güce ve gündüz, içerde ve dışarıda, çalışırken ve dinlenirken, yatakta ve banyoda hep aynı şey. Kurtuluş yoktu. (Ok, 1990: 195)

Okyanusya’ da basının bağımsız ve gerçekçi bir şekilde haber yapması asla mümkün değildir. Çünkü basın araçlar üzerinde ciddi bir sansür söz konusudur. Basın organları olan gazete, dergi ve tele-ekranlar tamamen parti kontrolünde yayın yapmak zorundadır. Bu anlamda medyanın tek başına herhangi bir güç sahibi olması mümkün görünmediği gibi partinin egemenliğindeki bu organlar, onun gücünü topluma hissettirmek ve rejimin ideolojik propagandasını gerçekleştirmek adına bir araç olarak kullanılmaktadır. Doğruluk Bakanlığı’nda çalışan Winston Smith’in görevi de bu propagandanın bir parçasıdır. Kendisine gelen gazete ve kitaplardaki deneme, makale ya da araştırma gibi yazıların orijinal içeriğini partinin buyruklarına ve politikalarına göre yeniden düzenleyerek INGSOS için uygun bir hale getirmektedir. Bu işlemi yapan binlerce çalışan, aslında ülkede basın özgürlüğü olmadığını farkındadır ancak hiç kimse buna karşı gelmez. Çünkü parti nasıl bir basın organı istiyorsa parti üyeleri bunu sağlamakla yükümlüdür. Bu anlamda geçmişi değiştirmek ve toplumu da bu değişimin gerçekliğine inandırmak parti adına oldukça kolaydır. Parti üyelerinin bunu nasıl benimsediği ise Yenikonuş’ ta çiftdüşün olarak adlandırılan yöntemle mümkün kılınmıştır.

Eğer partinin söylediği yalanları herkes onaylıyor, tüm kayıtlar aynı masalı anlatıyorsa, o halde yalan tarihe geçiyor ve gerçek oluyordu. “Geçmiş denetleyen” diyordu parti sloganı, “geleceği denetler; şu anı denetleyen, geçmiş

de denetler.” Oysa geçmiş, yapısı gereği değiştirilebilir olmasına karşın hiçbir zaman değiştirilmemişti. Şimdi gerçek olan şeyler, ezelden ebediyete dek gerçek kalacaktı. Basit bir işti bu: Tek gereken şey belleğinize karşı sonsuz bir zaferler zinciri kazanmanızdı. Gerçeğin denetlenmesi deniyordu buna, yeni dilde ‘Çiftdüşün’. (Orwell, 2009: 37)

Çiftdüşün çelişen iki fikri aynı anda kabul etmeye dayanmaktadır. Üst düzey parti yöneticileri neyin hangi yönde değiştirilmesi gerektiğinin bilincindedir, bu nedenle gerçekle oynandığını da bilirler. Ancak çiftdüşün yöntemiyle, gerçeğin zedelenmediğine kendilerini inandırırılar. Bu işlem bilinçli yapılmalıdır aksi takdirde kesinliğini yitirir. Ancak aynı zamanda bilinçsiz de olmalıdır ki sahtekârlık ve suçluluk duygusu uyandırmamasın. Çiftdüşün INGSOS ilkelerinin temel noktasıdır. Kasıtlı söylenen yalanlara yürekten inanmak, çıkarlarla çelişen bir gerçeği unutmak, objektif gerçekleri yadsırken bir taraftan da bu gerçekleri göz önünde bulundurmak gereklidir. Çiftdüşün sözcüğünün kullanımı bile, çiftdüşünü gerektirmektedir. Bu yöntemle gerçekler zihinden silinir ve böylece gerçek sürekli geride bırakılır. Böylece parti çiftdüşün yardımıyla tarihi durdurabilmekte ve sonraki binlerce yıl da bunu başarabileceğine inanmaktadır. Çiftdüşünün bilinçli uygulamaları, karşıtların uzlaştırılması ile partiye sonsuz bir iktidar sağlayacaktır. Bu nedenle çiftdüşün INGSOS için vazgeçilmez bir düşünme-düşünmeme yoludur.

Sonuç olarak propaganda ve slogan, siyasal rejimlerin vazgeçilmez ihtiyaçlarıdır ve basın organları da bunu sağlamak yolunda önemli birer araçtır. Bu nedenle her siyasal yönetim bunu kullanmaktadır. Ancak 1984’ ün dünyasındaki propaganda insanları her yönüyle ele geçirmiş durumdadır ve partinin sloganları ülkenin her tarafını sarmıştır. Üstelik partinin basına yönelik tekeli zihniyeti de toplumun olaylara objektif bakmasını engellediği gibi, tüm üyelerin partiye körü körüne bağlanmasına yol açmaktadır. Orwell’ in basın-yayın araçlarına ve bunlar üzerinden yapılan propagandaya yönelik vurgusu, modern dünyanın en temel özelliklerinden biri olan medya yolu ile iletişimi ön plana çıkarmakta ve bunun toplumlar üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkilerine de dikkat çekmektedir.

4.2.6. Özgürlük ve Düşünme Eylemi

İnsanın yapıp-etmelerinin sınırını bilerek, kendi seçimlerine dayalı bir yaşam sürmesi toplumların gelişimi ve özgürlük bilincini kazanmış bireylerin yetişmesi açısından ciddi bir öneme sahiptir. İktidar bu süreci kendi yönelimleri doğrultusunda yönetmeye başladığı anda, bireyler adına özgürlük alanı ortadan kalkmış olur. Totaliter sistemlerin hepsi de bu alanı ele geçirme odaklı politikalar güdecektir. 1984' ün Okyanusyasa INGSOS kontrolündeki yapısıyla, söz konusu duruma en açık örneklerden birini oluşturmaktadır. Özgürlük alanının iktidar tarafından gaspı ve düşünme eyleminin kısırlaştırılması Orwell' in Hayvan Çiftliği eserinde de ön plana çıkmaktadır.

Hayvan Çiftliği'nde iktidarı ele geçiren grup, haklın geri kalanı adına düşünmekte ve onların fikirlerine ihtiyaç duymadan çiftliği yönetmektedir. Bu durum karşısında diğerleri, kendileri adına karar veren yönetimden asla hesap sormamakta ve kendilerinin de yönetime fikir sunma konusunda yetersiz olduklarına inanmaktadır. Onlar yalnızca çalışmakta ancak emeklerinin karşılığına dair bir istekte bulunmamaktadırlar. Halkın bu durumunu kendine fırsat bilen yönetici grup, bundan sonra istediği her şeyi iktidarda kalmak adına meşrulaştıracak ve halkı da bunun gerekliliğine inandıracaktır. Böylelikle kendilerine asla seçim olanağı sunulmayan halk, söz konusu bilinçsizliğin bedelini, iktidarın belirlediği bir yaşamı sürdürmekle ödeyecektir.

Hakikat şu ki, bırakın gerçek devrimci değişikliği, herhangi bir gerçek ilerleme bile ancak halk kitleleri kapitalist-emperyalist savaşı kesinlikle reddederlerse başlayabilir. ... Onlar “demokrasiyi savunmak için”, “faşizme karşı” ya da modası geçmiş başka bir slogan uğruna savaşmaya istekli oldukları sürece, daha kim bilir kaç kez aynı oyuna geleceklerdir. (Williams, 1985: 59)

Orwell' in bu uyarısı 1984'te de görüldüğü gibi yalnızca kapitalist-emperyalist yönetimlerin değil Okyanusyasa'daki INGSOS' un totalitarist politikaları gibi insanın insana karşı zulmünü destekleyen her rejime yöneliktir. Parti sloganları uğruna kendini iktidara adayın ve tüm yaşamını bir rejimin diktalarına kurban eden toplumlar, bu tehlikenin farkına varmadıkları sürece, Orwell için, hep aynı döngüde sıkışıp kalacaklardır.

Okyanusya'da parti yönetimi, üyelerin parti ideolojisi dışındaki her eylemine kesin bir yasak koymuştur. Düşünme eylemine yönelik bu kısılcacın arasında sıkışıp kalan yaşamlar için yalnızca tek bir seçenek söz konusudur. O da partinin direktiflerine göre yaşamaktır.

Kuşkucu ve başkaldıran bir tutum yaratabilecek olan düşünceler genç yaşta iç denetim yoluyla önceden öldürülür. Küçük çocuklara bile öğretilen bu denetim sisteminin ilk ve en basit aşamasına Yenikonuş'ta suçdururma denir. Suçdururma, tehlikeli bir düşüncenin eşiğindeyken, içgüdüsel bir tepkiye benzer bir tepkiyle düşünmeyi durdurmaktır. Mantık yanlışlarını fark etmemek, INGSOS'a karşı olabilecek en basit düşünceleri bile kavramamak yeteneğini içerir. Kısacası, suçdururma, koruyucu bir aptallıktır. ... Okyanusya toplumu, Büyük Birader'in her şeye gücünün yettiğine ve Parti'nin değişmezliği inancına dayanır. (Orwell, 2009: 185-186)

Düşünmeyi durdurma ve bunu bir metot haline getirerek insanın düşünme eyleminin farkındalığını kazandığı dönemlere kadar uzanarak bu süreci kesintiye uğratmanın ötesinde süreci ortadan kaldırmak, hem bireysel hem de toplumsal anlamda iktidarın ülkeyi zihinlere kadar ele geçirdiği anlamına gelmektedir. Söz konusu suçdururma aşamasını istendik yönde atlatamayan üyelerin kontrolünü sağlamak adına oluşturulmuş bir diğer yapı da düşünce suçu işleyenleri tespit etmek amacıyla oluşturulmuş düşünce polisidir. Parti diktaları karşısında bireysel bir tavır takınma ya da bunu hissettirme gibi durumlarda üyelerin anında tespit edilip yakalanmasını sağlayan düşünce polisi, iktidarın insan avına yönelik bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu öyle bir durumdur ki iki artı ikinin dörtten öte bir şey olmadığını söylemek bile yeri geldiğinde bir suç teşkil edecektir. Parti, bir şeyi nasıl düşünmek ya da onun üstüne düşünmemek gerektiğini söylüyorsa, tüm parti üyeleri bunu kabul etmek zorundadır. Süreci kabul eder gibi görünmek mümkün değildir çünkü üyeler her anlamda kuşatıldıkları için ufak bir açık onları ele vermeye yeterlidir.

İster KAHROLSUN BÜYÜK BİRADER yazsın, ister yazmasın fark etmiyordu. Günlüğü tutsa da, tutmasa da, yine fark etmiyordu. Düşünce polisi onu er geç ele geçirecekti. Eğer tek sözcük yazmamış olsaydı bile, yine de tüm suçları içine alan bir suç işlemişti. Buna Düşünce Suçu deniyordu. ... Düşünce suçu sonsuza kadar gizlenebilecek bir suç değildi. Bir süre saklayabilirdiniz ama yıllar sonra olsa bile, eninde sonunda sizi yakalamalarını engelleyemezsiniz. (Orwell, 2009: 24)

Partinin herhangi bir üyeyi ortadan kaldırması için hiçbir sebep yok gibidir. Bir üyenin parti adına düşünce suçu işlemiş sayılması onun bile farkında olmadığı bir şekilde gelişebilmektedir. Yönetime ters düşen en ufak bir hareket sergileyen kişi, kimsenin ruhu duymadan ortadan kaldırılabilir. Bu işlemin adı buharlaştırmadır. Böylece tüm kayıtlardan silinen parti üyesi aslında hiç yaşamamıştır, öyle biri hiç doğmamıştır. Kimse de onun nereye gittiğini asla merak etmez.

Okyanusya'da hiçbir parti üyesi düşünce suçundan kaçamaz. Farkında olmadan yapılan tek bir hareket, düşünce polisine yakalanmak için bir sebeptir.

'Suçlu musun?' diye sordu Winston. 'Elbette suçluyum!' dedi, Parsons. Köleye yakışır bir tutumla tele-ekrana baktı, 'Parti hiç suçsuz adamı tutuklar mı sanıyorsun! Düşünce suçu berbat bir şeydir ahbab.' dedi. 'Beni ne zaman yakaladı biliyor musun? Uykumda! Evet, böyle oldu. Ben orada elimden geleni yapıp çalışırken, kafamda kötü şeylerin olduğunu bilmezken... Düşlerimde konuşmaya başlamışım. Ne söylemişim biliyor musun? Kahrolsun Büyük Birader! Evet, böyle söylemişim.' 'Seni kim ele verdi?' diye sordu Winston. 'Benim küçük kız,' dedi Parsons. Gurur duyuyor gibiydi. 'Kapı deliğinden dinlemiş. Söylediklerimi işitince, ertesi gün beni nöbetçilere ihbar etmiş. Ne akıllı yumurcak değil mi? Onu suçlamıyorum. Tersine onunla gurur duyuyorum. Onu iyi yetiştirmiş olduğumu gösteriyor bu olay.' dedi. (Orwell, 2009: 205-206)

Diyalogda kendi çocuğu tarafından ihbar edilen bir parti üyesinin bu durumla gurur duyması, zihniyetini partiye körü körüne adamış bir insanı ve paramparça olmuş aile ilişkilerini göstermektedir. Parti, üyelerini en yakınları ile tedirgin edebilmekte ve onlara doğal davranabilecekleri bir ortam bırakmamaktadır. Bu durumda ortaya çıkan tablo, her an tedirginlik ve kuşku içinde yaşayan, adeta robotlaşmış bir grup yığın olacaktır. Üyelerine hiçbir eylem alanında, hatta düşüncenin oluşum sürecinde bile özgürlük tanımayan partinin, bireyselliği tamamen yok etmiş durumda olduğu görülmektedir.

Ana-babayla çocuk, insanla insan, kadınla erkek arasındaki bağları kopardık. Kimse eşine ya da çocuğuna ya da arkadaşına güvenmiyor artık. Gelecekte eşler ve arkadaşlar da ortadan kalkacak. Çocuklar doğar doğmaz annelerinden alınacaklar. Yumurtanın kuluçkadan alınması gibi. Cinsel içgüdü

ortadan kalkacak. Üreme, tayın kâğıdını yenileme gibi yıllık bir formalite olacak. Orgazmı ortadan kaldıracamız. (Orwell, 2009: 233)

Aile, arkadaşlık, sevgi, aşk, cinsellik, güven gibi insani duyguları kökünden koparma amacı güden parti, hiçbir üyesine bunları yaşama fırsatı vermez. Parti adına bir suç olarak görülen bu duygular, iktidarı tehlikeye atacak ve yönetimin otoritesini sarsacak sakıncalar taşımaktadır. Winston ve Julia gibi partinin onaylamadığı ilişkiler kurmak kesin bir şekilde cezalandırılmaktadır. İnsanı doğallığından koparan ve bir diktalar yaşamına mahkûm eden yönetim, toplum üzerindeki bu hegemonyası ile her geçen gün daha da güçlenecek, güçlendikçe daha da zorbalacaktır. Orwell, insana böyle bir yaşamı layık gören, her türlü yönetimi eleştirmiş ve iktidarın halk üzerindeki bu dengesiz güç kullanımının tehlikeli boyutlarını 1984 eseriyle göstermeye çalışmıştır.

4.2.7. Bilim, Sanat ve Teknoloji

Bilim adamı ve aydınlara yönelik toplumu fikren ve ilmen zinde tutacak etkenleri ortadan kaldıran iktidarın, bilime ve sanata karşı tutumu, bu alandaki faaliyetlerin gerekliliğini yadsıyan bir niteliktedir. Okyanusya'da INGSOS' un bu tür faaliyetlere yaklaşımı da aynı şekildedir. Teknolojinin insan hayatına davetsiz bir şekilde girişi, iktidarın bu gücü istediği yönde kullanmasını kolaylaştırmıştır. Teknik ilerleme toplum yaşamını belli bir rahata kavuşturmuş olsa da bu gelişimin parti kontrolünde bir dikta aracına dönüştürülmesi, halkın bu güç karşısında ezilmesine ve yaşamının kontrolünü üstündeki güce bırakmasına neden olmuştur.

Sanat, edebiyat, bilim diye bir şey kalmayacak. Her şeye egemen olduğumuzda, bilime gerek kalmayacak. Güzellikle çirkinlik arasında bir ayırım bulunmayacak. Merak ve yaşama sevinci ortadan kalkacak. Tüm zevkler parçalanacak. Ama şunu hiçbir zaman unutma ki Winston, günden güne büyüyen ve kurnazlaşan, kendinden geçmiş iktidar, hep var olacak. (Orwell, 2009: 234)

Winston yakalandığında kendisini sorgulayan üst düzey parti yöneticisi O'Brien'in bilim ve sanata yönelik yukarıda söyledikleri partinin bu konudaki politikasını açıklar niteliktedir. Bilime ihtiyaç duyulmaması, insanın merak duygusundan mahrum bırakılması gibi engeller, onun düşünme ve üretme sürecini olumsuz yönde etkileyeceği gibi teknik anlamdaki çalışmaların da partinin tekeline girmesine sebep olacaktır. Teknolojiyi kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanan iktidar, bununla parti üyelerini denetim altına almayı amaçlamıştır. İş yerlerinden evlerine kadar tele-ekranlar yerleştirilen üyelerin her anı izlenmekte ve dinlenmektedir. Böyle bir ortamda yaşayan insanların özel yaşamlarının ortadan kalkması insani hakların ciddi bir ihlalidir. Winston "Herhangi bir anda seyredilip seyredilmediğinizi anlayabilmeniz olanaksızdı. ... Bununla yaşamamız gerekiyordu-yaşıyordunuz." (Orwell,2009: 11) derken, söz konusu durumun kaçınılmazlığını ve insanın buna boyun eğmekten öte bir şey yapamadığını vurgulamaktadır.

Orwell 27 Nisan 1942'de yazar ve aydınlara yönelik, güncesine şunları yazmıştır:

Hepimiz gırtlığımız kadar pisliğe battık. Bir yerlerden bir çıkar bekleyen insanlarla konuştuğum ya da yazılarını okuduğum zaman, aydın dürüstlüğüne ve dengeli yargının dünyadan silinip gittiği duygusuna kapılıyorum. Herkes demagog mantığıyla düşünüyor. (Williams, 1985: 63)

Okyanusya'da hayatta kalmak isteyen her parti üyesi düşündüğü ya da yazdığı şeyleri partinin çıkarlarına eş kılmak zorundadır. Aksi takdirde parti tarafından buharlaştırılması ya da işkence ve zulüm ile değişime tabi tutulması gerekecektir. Partinin bu ezici gücü karşısında hiçbir kuvvet yoktur ve her üye bu gücü kabul etmek zorundadır. Bu nedenle Okyanusya'da bilimden, sanat eserinden ya da topluma fayda getirecek başka herhangi bir etkinlikten söz etmek mümkün değildir. İktidar, ideolojisine uymayan kitap, makale ve gazete haberlerini istediği doğrultuda değiştirmekte ve orijinalini de bellek deliklerinde yok etmektedir. Ülkedeki bu kitap ve aydın avı sonucunda parti görüşlerine karşı duracak kesimler etkisiz hale getirilmekte ve toplumun gelişmeye yol gösterecek aydınları da ortadan kaldırılmaktadır. Orwell, siyasal yönetimlerin, toplumun gelişmeye en açık ve en fazla katkı sunacak kesimlerini bu şekilde ele geçirmesini hem aydınlar hem de iktidar açısından eleştirmektedir. Yalnızca 1984'te değil, Hayvan Çiftliği, Aspistrada, Papazın Kızı gibi kitaplarında da aynı sorunu dile getirmiştir.

Okyanusya'da iktidarın teknik ilerlemeye yönelik algısı toplumda beklendik yönde gelişme göstermemiştir. Ülkenin her geçen gün daha iyi bir durumda olduğunu dair tele-ekranlardan yapılan yalan duyurular, halkın, sefil yaşamını modern ve huzurlu algılamasına yetmeyecek kadar zayıftır. Modern hayatın acımasız ve güvensiz oluşunun ötesinde ruhsuz ve bayağı bir yapıya bürünmüş olması bunun açık bir göstergesidir.

Çevrenize göz attığınızda gördüğünüz, değil tele ekrandan saçılan yalanlara, partinin ulaşmaya çabaladığı amaçlara bile benzerlik göstermiyordu. Büyük bölümü, bir parti, üyesi için bile siyasetten uzaktı ve hayat can sıkıcı görevlerden, metroda yer kapabilmek için itişme ve kakışmalardan, delik çorapların onarılması için uğraşmalardan, bir sigara izmaritini saklamaktan ibaretti. Partinin ulaşmaya çalıştığı ülkü, pırıl pırıl kocaman bir şeydi: Dehşet saçan silahlar, korkunç makinelerle kurulmuş bir çelik ve beton dünyası ve hepsi tam bir birliktelik içinde ilerleyen aynı şeyleri düşünen, aynı sloganları atan, hiç durmaksızın çalışan, savaşıyor, yenen, zulmeden, aynı yüzü taşıyan tüm üç yüz milyon insan. Oysa gerçek, karnı doyurulmamış bir yığın insanın altı delik ayakkabılarıyla dolaşıp lahana ve çiş kokan, döküntü halindeki on dokuzuncu yüzyıl yapılarında oturduğu soluk, çürüyen kentlerdi. (Orwell, 2009: 70)

Teknolojinin tek bir el tarafından kullanıldığı ve yalnızca ona kolaylık sağladığı sahte modern kent Okyanusya, Winston'ın ifadeleriyle soluk ve çürümüş bir haldedir. Bunu gören parti üyeleri, tele ekrandaki ilerleme haberlerine çift düşün yöntemiyle yaklaşmak zorundadır. Herkesin bildiğini bilmez görünmek Okyanusya'daki gibi herkes tarafından aynı anda uygulandığında gerçekler bir anda yalan, yalanlar da bir anda gerçek olacaktır. Parti bunu bilmenin kesin inancıyla hareket ederek bilim, sanat ve teknolojinin gerekliliğini de gereksizliğini de kendi çıkarları doğrultusunda belirlemektedir.

4.2.8. Pasifizm

Orwell'in eserlerindeki karakterlerin birçoğunun pasifist olduğunu söylemek yanlış olmamakla birlikte bu karakterlerin pasifist tutumları da çeşitli yönlerde ve boyutlarda farklılık göstermektedir. Orwell'in modern çağın, insanı edilgen kılan birçok

yönüne yaptığı vurgu 1984 ve Hayvan Çiftliği'nde ön plana çıkmaktadır. Özellikle özgürlük alanındaki kısıtlamanın beraberinde getirdiği bu durum, Okyanusya'da parti üyelerinin her konuda partinin buyruklarına boyun eğmelerine sebep olmuştur.

“Pasifizm, politik bir durumdan ziyade psikolojik bir garabettir. Şiddete karşı koymaktan kaçan pasifistler, sonunda karşılarında Hitler'in şampiyonluğunu buldu.” (Orwell,2009: 317)

Orwell, pasifist toplumların kendi kaderini belirleme yolunda ilerlemesinin mümkün olmadığını ve bu edilgen tutumun iktidar tarafından kendi çıkarları doğrultusundan kullandığını vurgulamıştır. Orwell, bir başka ifade ile pasifist toplumlara yönelik şöyle bir uyarıda bulunmuştur:

Eğer elindeki silahları bırakırsan, onlar senden daha çok vicdansızların eline geçer. Eğer bir yanağınza yediğiniz şamardan sonra diğer yanağınızı dönerseniz, bu sefer birincisinden daha ağırını yersiniz. Bu her zaman olmaz ama olması da mutlaka beklenmeli ve eğer olursa kimseye şikâyet etmeye hakkınızın olmadığı bilinmelidir. (Orwell, 2009: 317)

Orwell 1984'te halkın, kendisine yapılanlara ses çıkamayıp, geçmişi ve geleceği kontrol altına almış totaliter yönetimlerin buyruklarına göre yaşamayı seçmesini eleştirmekte, ancak bu konuda halkın nasıl bir yol izleyeceğine dair pek bir şey sunmamaktadır. Aynı şekilde Hayvan Çiftliği'nin hayvanları da kendilerini yöneten gruba boyun eğmiş ve yaşamlarına ilişkin kararlarda pasifist bir tavır sergilemişlerdir. Bunu dayatan yönetici grup ise gücünü daha fazla arttırmıştır. 1984'ün Okyanusyasına baktığımızda INGSOS'un diktaları karşısında söz konusu iki grup olan, parti üyeleri ve proletarya da edilgen bir tavırla kendilerine yönelik hayati kararlarda fikir sunamaz bir konuma düşmüşlerdir.

1984'ün başkarakteri Winston'ın bu pasiflik karşısında başlattığı başkaldırı, partinin onu ele geçirmesiyle son bulduğunda, üyelerin parti karşısında bir hiç olacak kadar güçsüz konumda olduklarını göstermektedir. Orwell, bireylerin devlet karşısındaki bu ezilmişlik ve sindirilmişlik duygusu ile her geçen gün daha fazla saf dışı bir duruma düşeceklerinin uyarısını yapmaktadır.

Sen bir yanlışsın. Silinmesi gereken bir lekesin. Sana biraz önce geçmiştekilerden farklı olduğumuzu söylemiştim. Biz, zorla boyun

eğilmesinden hoşlanmayız. Bize kendi isteğinle uymalısın. Biz bize başkaldıranları yok etmeyiz. Akıllarını ele geçirip değiştirir, yeniden biçimlendiririz. Onlardaki tüm kötülüğü yok eder, onu yalnız görünüşte değil, tüm gönlü ve tüm ruhuyla tarafımıza çeker, sonra öldürürüz. Katlanamayacağımız tek şey, ne kadar güçsüz ve gizli olursa olsun, dünyada yanlış bir düşüncenin olmasıdır. Ölüm anında bile, doğru yoldan sapma söz konusu olmamalıdır. Geçmişte, doğru yoldan sapanlar, ölüme aynı düşünceleri taşıyarak giderlerdi. ... Ama biz beyni parçalamadan önce onu yetkinleştiriyoruz. Eski despotların emri, “Olmamalısın”dı, totaliterlerin emri, “Olmalısın”dı. Bizim emrimiz ise, “Öylesin”dir. Buraya getirdiğimiz hiç kimse bize karşı dayanamaz. Herkes temizlenir. (Orwell, 2009: 223)

1984’ün baskıcı yönetimi INGSOS’un üst düzey yöneticilerinden O’Brien’in Winston’a yapılan işkence sırasında söylediklerine bakıldığında partinin kendini tüm diğer rejimlerden daha otoriter ve dayatmacı gördüğünü söylemek mümkündür. Kendilerinden önceki totaliterlerden farklı bir zihniyet taşıdıklarını ve insanı geçmişte, gelecekte ya da şimdi de, yani zamanın her anında ele geçiren bu iktidarın, kendine yönelik algısının da despot bir temele sahip olması sebebiyle sapkın bir içerik taşıdığı görülmektedir. İktidarın kendini tek yetke olarak görmesi, parti üyeleri üzerinde kesin bir hegemonya kurmasını sağlamışken; proleteryanın söz konusu sürece dâhil edilmemesi birtakım eleştirilere sebep olmuştur. Bu saf dışı bırakma siyaseti, proleteryanı da pasif bir duruma düşürmüştür; ancak onların iktidar tarafından hiçbir şekilde denetlenmemesi de düşündürücüdür.

Totaliter toplumlara bakıldığında, iktidarın, hiçbir lüksü karşılayamaz, hiçbir istisnaya tahammül edemez ve denetiminin dışına taşan gruplara karşı da asla hoşgörü taşımayan bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Totaliter devlet, kendine başkaldıranların olmadığını bile bile, onları toplumun herhangi bir köşesinde arayarak, uzun süre vakit harcamaya dayanamayacak bir yapıdadır. Çünkü bu durum onun parçalanmasına sebep olacaktır. İktidarını güvence altına almak amacıyla, sürekli kendi kendini tahrik eder ve üyelerini de bu yolla tekrar tekrar sarsıp, sınama girişiminde bulunur. Proleterler de başkaldırma olasılığı düşük bile olsa isyana yönelik potansiyel bir grup olarak algılandığından, partinin onlara, Orwell’in anlattığı gibi, görece bir özgürlük sunması bile pek makul değildir. (Kumar, 2006: 524)

Orwell'in Okyanusya'daki proleterleri bu derece pasifleştirmiş olması eleştirilmiş olsa da aslında bu durum, toplumların iktidara karşı pasif kalışına bir vurgu olarak da algılanabilir. Orwell'in bu grubu, bu denli saf dışı tutuşunun bir diğer göstergesi olarak algılanabilecek bu vurgu, onun çağdaş toplumlara yönelik ciddi bir eleştirisidir. İktidarın yapıp-etmeleri karşısında siyasi ya da toplumsal bir duruş sergilemeyen her toplum, Orwell için Okyanusya'daki totaliter rejimin kucağına düşme tehlikesi taşımaktadır. Orwell'in eserlerinde ortaya koyduğu, makul olmayan her durum, onun modern toplumların ve siyasal yönetimlerin sorunlarına yönelik endişesini ortaya koyar görünmektedir.

4.2.9. Savaş ve Güç

Yirminci yüzyılda yaşamış birçok düşünür gibi Orwell de savaşın korkunç yüzüne tanık olmuş ve onun hüsrana dolu nihayetinin çilesini çekmiştir. Bu anlamda Orwell'in savaşa yönelik algısı endişe ve korku dolu hislerinden öte, insanlığın sonunu getirecek boyutlara ulaşma ihtimali ile birçok eserinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Modern dünyanın insanlara ve toplumlara daha huzurlu bir yaşam vaadinin kanlı sonuçları karşısında büyük bir hayal kırıklığı yaşayan bu yüzyıl, savaş korkusunu ve onun hazin sonuçlarını içeren eserleri insanlığa sunmayı belki de bir borç, taşınması gereken bir yük olarak hissetmişlerdir. Bu ağır yük altında kalan düşünürlerden biri olarak Orwell, savaşı ve güç elde etme çabalarını Hayvan Çiftliği ve 1984'te yoğun bir şekilde işlemiştir.

Gücü ele geçirmek ve karşısındaki ezici grubun zulmüne son verme yolunda ortaya konan savaşlar, gücün başka bir grubun tekeline geçmesiyle sonlanmaktadır. Bu durumu eleştiren Hayvan Çiftliği'nde gücün topluma dengeli dağılımı ve herkesin söz sahibi oluşu anlayışının yıkılması uzun sürmeyecektir. Halkın birlikte verdiği savaşım, yine halkın pasifist tavırları sebebiyle içlerinden bir grubun gücü kendinde toplayıp halka baskı ve diktalarla hükmetmesi sonucuna ulaşmaktadır. Orwell'in toplumların verdiği mücadeleye sahip çıkmalarının onları böyle bit nihayete mahkûm ettiğine dair inancına en güzel örnek Hayvan Çiftliği'dir.

1984'te Okyanusya dışında iki büyük devlet vardır: Avrasya ve Doğu Asya. Okyanusya, çıkarları doğrultusunda, yeri geldiğinde Avrasya ile yeri geldiğinde de Doğu Asya ile savaştığını açıklamakta ve tüm resmi kayıtlarını da buna göre yeniden düzenlemektedir. Tarih bilincinden yoksun bırakılmış parti üyelerinin ise bir hafta önce dost oldukları bu ülkelerden birine, bir hafta sonra partinin onu düşman ilan etmesi sebebiyle nefret duymaları hiç zor olmamaktadır. Bir anda yerleri değişen bu iki ülkeye yönelik algı, sanki yıllardır durum aynıymış gibi inandırıcı görünmektedir. Tıpkı Avrasya ve Doğu Asya gibi Okyanusya'nın kendine düşman ilan ettiği bir başka isio de Emmanuel Goldstein'dir. Kendisine İki Dakikalık Nefret törenleri düzenlenen bu isim, bir zamanlar üst düzey parti yönetici iken; sonraları bir karşı devrim hareketine girdiği için ölüme mahkûm edilmiş ve gizemli bir şekilde kayıplara karışmış bir adamdır. Parti, kendisine yönelik tüm suçların, ihanet ve sabotaj eylemlerinin, karşı doktrin ve sapmaların onun öğretisinden kaynaklandığını ilan etmiştir. Bu tablo, partinin kendisine düşman olanları bile kendisinin yarattığı izlenimini vermektedir. Okyanusya'da partinin gücü elinde tutmaya yönelik yarattığı savaşlar ve düşmanlar söz konusudur. Partinin, üyeleri, ülkenin sürekli bir savaş içerisinde olduğuna inandırmış olması, onlar üzerinde çok daha kolay hakimiyet kurmasını ve onların zihinlerini daha rahat ele geçirmesini sağlamıştır.

1984'te partinin neden güç istediğine dair O'Brien ve Winston arasında şöyle bir diyalog geçmektedir:

(Winston) Bizleri kendi iyiliğimiz için yönetiyorsunuz, insanların kendilerini yönetemeyeceklerine inanıyorsunuz. Ve bunun için ... (O'Brien) Saçmalama Winston. Aptalca bu sözlerin. Daha iyi bir yanıt verebilirdin. Şimdi sana sorunun yanıtını söyleyeceğim: Parti, yalnızca kendisi için güç ister. Bizi ilgilendiren başkalarının iyiliği değil, yalnız ve yalnız iktidardır. Servet, lüks, uzun ömür ya da mutluluk değil, yalnızca iktidardır. Geçmişteki tüm oligarşilerden farklıyız. ...Yönetime istekleri dışında, sınırlı bir süre için geldiklerine ve kısa bir süre sonra, tüm insanların eşit ve özgür oldukları bir cenneti kurabileceklerine inanıyorlardır. Kimse yönetime onu bırakmak için geçmez. İktidar araç değil, amaçtır. Kimse bir devrime bekçilik etmek için diktatörlük kurmaz; devrim, diktatörlüğü kurmak için yapılır. Baskı kurmanın amacı baskı kurmaktır. İşkencenin amacı işkencedir. İktidarın amacı iktidardır. (Orwell, 2009: 229-230)

Gücü, yalnızca güç elde etmek adına elinde tutan iktidar, toplumu sindirip bastırma eylemleriyle de bu amaca hizmet etmektedir. Partiyi sonsuz bir güç kaynağı görerek, insanı onun karşısında duramayacak kadar küçültmek, Orwell'in bireyselliği ortadan kaldıran tüm rejimlere dair endişesini taşımaktadır. Okyanusya, iktidarın, gücünü her geçen gün arttırdığı bir ülke olarak modern insanın bu çıkmazını sergilemektedir. Partinin elinde bulundurduğu gücü topluma sergilemek amacıyla giriştiği tüm savaşlar, nedensiz bir nedenin ürünü olsalar bile, onların toplumdaki yankıları gerçeğine eş değer bir nitelik taşımaktadır. Orwell adına, bu amaçla verilen her savaş, toplumları biraz daha pasif, iktidarları biraz daha güçlü kılacaktır.

4.2.10. Değişen Dünya ve Sosyalizm

Modern dünyanın ve çağdaş toplumların on dokuzuncu yüzyılla birlikte sosyalist devlet biçimine yönelik büyük beklentileri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu anlamda yeni dünya modern, paylaşımcı ve eşitlikçi olmak adına tüm toplumları kucaklayan bu siyasal sisteme hayati bir görev yüklercesine bir bekleyiş içerisine girmiş ve sosyalizm uygulamaları tüm dünya tarafından dikkatle takip edilir olmuştur. İnsan aklının ve bilimin gelmiş olduğu noktada, insanlığı tehdit eden savaş, hastalık, açlık, yoksulluk ve işsizlik gibi problemlerin çözülmesi kolaylaşmış ve dünya bu konuda dev bir pazara dönüşmüştür. Bütün bu beklenti ve umutlar içerisinde karşılanan 20. yüzyıl yalnızca toplumlar tarafından değil, aynı inancı kesin bir şekilde taşıyan düşünür ve yazarlar tarafından da beklenmedik birçok olayın geliştiği bir dönem olmuştur. Toprak, sermaye ya da güç adına yapılan savaşlar insanlığı görülmedik bir yoksulluğa sürüklemiş ve birçok topluma, izleri uzun zaman kalacak deneyimler yaşatmıştır. Yaşananlara tanıklık edenlerden biri olarak Orwell, eserlerinde modern zamanların sorunlarını özellikle de sosyalizmin değişen boyutunu ele almış ve değişen dünyayı nasıl bir geleceğin beklediğine yönelik öngörülerde bulunmuştur. Bu görüşün ürünleri olan Hayvan Çiftliği ve 1984, Orwell'in sosyalist sistemlere yönelik eleştirilerini Aspdistra, Wigan İskelesi Yolu gibi eserlerinden sonra doruk noktasına çıkarmıştır.

Orwell (2005) “Sadece emperyalizmden değil, insanın insan üzerindeki egemenliğinin her çeşidinden kaçmam gerektiğini hissediyordum, aşağılara, baskı görenlerin arasına dalmak, onlara baskı yapan zorbalara karşı onların yanında yer almak istiyordum.” (s. 207) derken proletaryadan yana saf tuttuğunu açık bir şekilde dile getirmektedir. Ancak Birmanya’da çalıştığı günlerden söz ederken şöyle bir ifade kullanmıştır:

Öte yandan, o sırada sosyalizme ya da başka bir ekonomi kuramına ilgi duymuyordum. O sırada bana ekonomik adaletsizlik, biz istediğimiz anda, daha önce değil, istediğimiz anda duracakmış- bugünde bazen öyle gelir- ve gerçekten istedik mi kullanılacak yöntemin pek de önemi olmayacakmış gibi geliyordu. (Orwell, 2005: 208)

Dünyadaki gelir adaletsizliği ve haksız paylaşımaya yönelik tepkisini bu şekilde ifade eden Orwell’in daha sonra sosyalizme yönelik algısını daha belirgin bir şekilde ortaya koyduğu görülmektedir. Orwell, (2005) “ Ta başından beri, kafasını kullanan herkes bilir ki, sosyalizm bir dünya sistemidir ve içtenlikle uygulanırsa, bir çıkış yoludur. Hiç olmazsa, her şeyden yoksun kaldığımız zaman bile yeter derecede yiyecek bulmamızı sağlar. Gerçekten de, bir görüş açısından, sosyalizm öylesine temel bir sağduyudur ki, bazen, neden şimdiye kadar kendiliğinden yerleşmedi, diye şaşarım.” (s.231) şeklinde bir sitemde bulunurken sosyalizmin yerleşmemiş olduğu tespitini yapıp, bu durumu eleştirdiği görülmektedir. Her geçen gün sosyalist davanın ilerleyeceğine geri doğru gitmesi, sosyalizmin asıl kazanacağı noktada gerilemesi, Orwell için sosyalizmin en temel sorunudur. Ve Orwell, sosyalizmin her geçen gün daha dar bir çevrede kabul görmesinin sebebi olarak yanlış tanıtılan ve yanlış liderler tarafından yanlış bir şekilde uygulanan bir süreç haline gelmesini görmektedir. Orwell, Marx’ın tarihsel bir zorunluluk olarak gördüğü sosyalizmin, sosyalist liderlerin uygulamalarında değişen sosyalizm sebebiyle yerleşmediğine ve kabul alanının daraldığına inanmaktadır. Bu değişimin en önemli boyutu olarak da devrim sürecini ve liderlerin proletaryaya yönelik algılarını öne sürmektedir.

Gerçek şu ki, kendilerine sosyalist diyen birçok kişi için devrim, katılmayı umdukları bir kitle hareketi değil; devrim onların yani akıllı, becerikli olanların ötekilere yani alt katmanlara dayatacağı bir dizi reform anlamına geliyor. (Orwell, 2005: 240-241)

Devrim için verilen mücadele sonrasındaki sürecin tek bir kişi ya da grup tekelinde yönetilmesinin despotluğa giden yoluna en iyi örnek Hayvan Çiftliği'nde yaşananlardır. Toplum tarafından seçilmediği halde bir şekilde ön plana çıkan bir grup, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve halkın çoğunluğunu da bu amaca araç kılmaktadır. Bu noktada ön plana çıkan emek gruplarının farkındalığı sorunu ve liderlerin onlara yönelik yadsıyıcı politikaları 1984'te INSSOS'un hâkimiyetindeki parti üyeleri ve proletarya için de söz konusudur.

Sanırım birçok sosyalistin saklı kalmış gerekçesi, itici gücü, ileri derecede gelişmiş bir düzen duygusundan başka bir şey değildir. İşlerin bugünkü gidişi, o kişileri, sefalete yol açmasından ötürü değil, özgürlüğü olanaksız kıldığı için hiç değil, düzensiz ve dağınık olduğu için rahatsız eder. İstedikleri, temelde, dünyayı satranç tahtası gibi bir şeye indirgemek. (Orwell, 2005: 239-240)

Okyanusya'da iktidarın nihai amacının bu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Tamamen parti denetiminde olan ülkede her şey bir belirlenime indirgenmiş ve üyeler planlı bir işleyişin hâkim olduğu şartlara mahkûm kılınmıştır. Böylece INGSOS için Okyanusya'yı yönetmek de ona hükmetmekte daha kolay olmaktadır. Sosyalist uygulamaların, iktidarı kendi çıkarları doğrultusunda bir amaç haline getirmeleri sosyalizmin temel taşları olan emek ürünü ve özgürlüğün hakça dağılımına geri dönülmez bir darbe indirmesine yol açmış ve ortaya çıkan tablo sebebiyle de sosyalizm yerleşmemiş ya da 1984'teki gibi totaliter bir yapıya bürünmüştür.

Orwell'in sosyalizm bahsinde dikkat çektiği, iktidarın proletaryaya yönelik algısına dair 1984'te şöyle bir durum söz konusudur:

Proleterler kendi başlarına bırakıldıkları zaman, Arjantin'in ovalarına salıverilmiş sığırlar gibi doğal buldukları ilkel bir yaşam biçim geliştirmişlerdi. Doğarlar, sokaklarda büyürler, on iki yaşında işe gitmeye başlarlar, kısa bir güzellik ve cinsellik döneminden geçip yirmi yaşında evlenirler, otuz yaşında orta yaşlı olurlar ve ortalama altmış yaşında ölürlerdi. Ağır bir çalışma hayatı, ev ve çocuk sorunu, komşularla ufak tefek tartışmalar, sinema, futbol, bira ve her şeyden önemlisi kumar, akıllarının ufku doldururdu. Onları denetlemek zor değildi. (Orwell, 2009: 68)

Partinin proletaryaya özgürlük tanınmasının temel sebebi, özgürlüğü siyasi ya da toplumsal bir fayda uğruna kullanabilecek bir bilinçten yoksun olmalarıdır. Bu sebeple tüm proller özgürdür, kafalarını asla yormayacakları meseleler, akıllarına asla gelmeyecek fikirler adına özgürdürler. Orwell, prollerin bilinçleninceye kadar başkaldırmayacaklarını, başkaldırmadan da bilinçlenmelerinin mümkün olmayacağı vurgusunu yaparken bu çıkmazı dile getirmektedir. O'Brien'in Winston'ı sorgularken proletaryanın isyanına yönelik söyledikleri partinin proletaryayı nasıl değerlendirdiğini açıklamaktadır.

Proleterler asla başkaldırmayacaklar, ne bin yıl ne de bir milyon yıl sonra yapamazlar. Sana nedenini söylemem gerekmez; çünkü biliyorsun. Eğer aklına kanlı çatışmalar falan geliyorsa, sil, at kafandan! Parti'yi devirmenin hiçbir yolu yoktur. Partinin egemenliği sonsuza kadar var olacaktır. Bunu kafana iyice yerleştir. (Orwell, 2009: 229)

Orwell, baskıcı rejimlerin artmasının ve hızlı bir şekilde ilerlemesinin sebebi olarak sosyalistlerin yanlışlarını görmektedir. Sosyalizmin temel amaçları olan doğruluk ve özgürlüğün yeterince açık bir biçimde ortaya konmamış olması, sosyalistlerin yalnızca ekonomik olgulara önem vererek insanın tinsel boyutunu yadsıyan materyalist bir ütopya peşinde koşması sosyalizmin gerçek anlamını kaybetmesine yol açmış ve bu durum da toplumların ondan uzaklaşmasına, liderlerin totaliter bir zorba haline dönüşmesine sebep olmuştur. (Orwell, 2005: 279)

1984'te Winston'ın, kurtuluşu prollerde görmesi ancak onların bilinçlenme sorununa bir çözüm üretememesi Orwell'in Marxist temele yaptığı bir gönderme olarak düşünülebilir. Sosyalizmin modern dünyada almış olduğu şekil onun insanlık için bir kurtuluş yolu olarak görülmesinden ziyade karşı durduğu baskıcı ve dayatmacı sistemlere dönüşme tehlikesi taşımasına sebep olmuştur. Bu anlamda modern zamanların bilim, teknoloji ve felsefeye yüklediği anlam, insanlığın daha rahat, akılcı ve üretken bir yaşama ulaşmaları beklentisini karşılamamaktadır. Orwell'in bu doğrultuda ortaya koyduğu sosyalizm eleştirisi çağdaş toplumların sorunlarının çözümüne yönelik nüveler taşımaktadır.

4.3. George Orwell'in Ütopyasında Yabancılaşma

Orwell'de ütopyanın nasıl şekillendiği ve ütopya içerisindeki unsurların hangi boyutlarda ele alındığı incelendikten sonra, bu başlık altında Orwell'in ütopyasında yabancılaşmanın nasıl ortaya çıktığı, insanı ve toplumu hangi alanlarda etkilediği ve hangi boyutlara ulaştığı incelenecektir. Orwell'in ütopyasında yabancılaşmanın sonuçları ile birlikte nasıl bir döngü oluşturduğu anlamak, 1984'teki siyasal yapının incelenmesi ile mümkün olacaktır.

Okyanusya'da iktidarın insan algısı ve topluma bakış açısı yabancılaşmanın ilk basamağı olarak görünmektedir. Bu sebeple öncelikle insan doğasına ilişkin bir değerlendirme yapmak gerekir. İktidarın bu algısının bir gösterini olarak uyguladığı politikalar ise insanın yabancılaşmaya nasıl ulaştığını açıklamaktadır. 1984'teki yabancılaşmanın iktidar tarafından dayatılmış olması toplumu bu sürece maruz bırakmış olsa da aslında iktidarın içinde bulunduğu insani olmayan yapı, onun da yabancılaşmaya dâhil olduğunun kanıtıdır. Yabancılaşma sürecinin neticesinde ortaya çıkan tablonun Okyanusya'da tek bir yaşam biçimini dayatmış olduğu görülmektedir. Yabancılaşmanın sonuçları olarak da görülebilecek bu kısım, sürecin iktidar tarafından nasıl şekillendirildiğini açıklamaktadır.

Orwell, ütopyasında sunduğu siyasi yapı ile toplumun ve insanın yabancılaşmasını çeşitli durum ve boyutlarda örneklemiştir. Modern çağın sorunları paralelinde bu örnekleri ele almak hem Orwell'i daha iyi anlamayı hem de bir ütopyanın yabancılaşmaya yaptığı vurguyu fark etmeyi sağlayacaktır.

4.3.1. Bir Makine Olarak İnsan

Siyasal yönetimlerin, yönettiği insan grubuna hem tek tek bireyler olarak hem de bu bireylerin oluşturduğu toplumsal bir yapı olarak yüklemiş olduğu anlam, onların temelde insana dair algılarından beslenmektedir. Bu anlamda her siyasal iktidarın bir

insan profili olacaktır ve iktidarın politikaları da bu profili elde etme amacı taşıyacaktır. Hayvan Çiftliği ve 1984'teki yönetimlerin sahip olduğu iktidarın nasıl bir temele dayandırıldığını saptamak, bir noktada Orwell'in ütopyasındaki yabancılaşmanın temeline inmeyi sağlayacaktır.

1984'te iktidar, insanı belli komutlar çerçevesinde yönetebileceği bir yapı olarak değerlendirmektedir. Kendisine verilen direktiflerle yaşayan, parti istediğinde seven, istediğinde nefret eden kurulu bir düzenek haline indirgenmiş insan, Orwell'in karşı ütopyasında kasıtlı bir yabancılaşmanın içinde gibidir.

“İktidar, insanlara hükmetmektir: bedenlerine ve özellikle kafalarına. Maddeye, senin deyimle dışsal gerçeğe egemen olmak önemli değildir. Zaten şu anda, madde üzerindeki egemenliğimiz mutlak.” (Orwell, 2009: 231)

Dışsal gerçeklikten ziyade, insanların fiziksel ve zihinsel bütünlüğünü ele geçirmeye dayalı bir politika yürüten parti, Marcel'in sırlı bir yapı olarak ele aldığı insanın, anlam kaybına uğramasına yol açmaktadır. İnsanı, problem alanında bir problem ya da nesnel bir gerçeklik olarak ele almak ondaki sırlı yapıyı görmezden gelmek demektir. (Koç, 2004: 96) Bu nedenle iktidarın insana yönelik algısı, onu nesnel bir problem gibi değerlendirerek, onun üzerinde kontrollü bir düzenek oluşturmasına dayanmaktadır. İnsanın bütünlüğünü aşkın ilişkilerle değerlendiren ve bu ilişkileri insanın bir diğer “sen”e yöneliminde anlamlandıran Marcel için böylesine bir anlayışın hâkimiyeti insanın sırlı yapısını gözden kaçırmaya sebep olacaktır. Bu durumda insan yalnızca bir madde ya da makine olarak anlaşılmakta ve tüm özellikleriyle oluşturduğu bütünlük parçalanmaktadır. İnsanın maddesel yönüne yapılan bu vurgu, onu mekanikleştirmekte ve iktidarın direktifleriyle yönettiği bir araç konumuna indirgemektedir.

Makineler topluluğu olarak görülen toplumda, partinin belirlediği kurallar dışında başka bir kuraldan, felsefe ya da din kaynaklı herhangi bir ahlak sisteminden söz etmek mümkün değildir. Bu sebeple Okyanusya'da toplumsal bütünlüğü ya da bireysel hakları koruyacak nitelikte ahlaki değerler bulunmamaktadır. Okyanusya'da adeta bir sürüye verilen emirler söz konusudur. Toplumun ve değerlerin almış olduğu şekil Nietzsche'nin sürü ahlakını çağrıştırmaktadır. İnsanlığın en yüce özlemleri olarak sunulan bütün değerleri, decadence değerler olarak ifade eden Nietzsche, işlevsiz bir dizi kuralın toplumda hala etkisiz olmasını eleştirmiştir. (Baykan, 2008: 29) İktidarın

dayatmalarıyla korku ve umutsuzluk dolu bir yaşam sürmek, toplumu sürü ahlakına mahkûm kılacaktır. Bu anlamda Orwell'in Okyanusya'da örneklelediği yaşamlar, Nietzsche'nin sürü ahlakına benzer özellikler taşımaktadır.

Mekanikleşmiş insan algısının bir ürünü olarak ortaya çıkan totaliter yönetimlerin hâkimiyetindeki toplumlar, yozlaşmış değerlerin gölgesinde kalmakta ve yönetim bu yozlaşmış yapıyı, çıkarlarına paralel bir çizgide şekillendirmektedir. İktidarın egemenliği karşısında anlamını kaybeden kurumlar zamanla yok olmakta ve insan, evrende kaybolmuşluk hissine teslim olmaktadır. İktidar adına yaşanan yaşamlar, bireysel seçimlerin önüne geçmekte ve sonuç olarak yabancılaşmış bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Biz, hayatı her düzeyde denetliyoruz, Winston. Sen "insan doğası" diye bir şey olduğuna ve bunun bize başkaldıracağına inanıyorsun. Ama insan doğasını biz yaratıyoruz. İnsanlar uysaldır. Belki de proleterlerin başkaldırarak bizi devirecekleri varsayımına geri döndün. Bunu sil! Onlar güçsüz hayvan gibidirler. İnsanlık partidir. Onun dışındakiler önemsizdirler. (Orwell, 2009: 235)

İnsan doğasını yadsıyan ve onu kendisinin oluşturduğuna inanan iktidar, toplum üzerinde, toplumu var eden ya da onu ortadan kaldıran bir güce sahip olmuştur. Karşısında hiçbir gücün direnemeyeceği vurgusunu yapan parti, toplumu ve onu oluşturan bireyleri istedik yönde şekil verilecek bir madde olarak algılamaktadır. Orwell böyle bir anlayışın ürünü olan yönetimlerin insan doğasını yok edişine karşı hem iktidardaki parti ve yönetimleri hem de toplumların pasifist duruşlarını eleştirmiştir. Bu süreç sonunda ortaya çıkan yabancılaşma, insanın, kendisini bir robot olarak gören yönetimlere boyun eğmesine ve yozlaşan değerler içerisinde yitip giden bir yaşam sürmesine yol açacaktır.

4.3.2. Düşünsel Altyapının Çöküşü

1984, düşünceyi ve onun oluşum sürecini kontrol altına alan iktidarın kitleler üzerindeki gücünü ezici bir şekilde kullandığı totaliter bir yönetimi konu edinmektedir. Partinin Okyanusya'da kurduğu baskıcı yönetim, üyelerin düşünme biçimine nüfuz

etmekte ve kendi belirlediği çarpık düşünme yolları dışında bir sürecin ortaya çıkmasına izin vermemektedir. Orwell insanın en temel yetisine karşı sindirme ve bastırma politikalarının toplumları sürüklediği yaşam biçimine ilişkin eleştirilerini 1984 ve Hayvan Çiftliği'nde açık bir şekilde görmek mümkündür.

Okyanusya'da iktidarın görüşleri dışında bildirilen her düşünce bir suç olarak algılanmakta ve bu durum partinin, suçdururma, çift düşün, Yenikonuş gibi birtakım yöntemleriyle engellenmektedir. Bu engellerin her biri gerçeğin saptırılmasının farklı farklı yollarıdır. İktidar, üyelerin, kendi yaşamları ya da ülkeyi ilgilendiren herhangi bir şey hakkında fikir üretmeleri kesin bir şekilde yasaklamışken herhangi bir düşünce ortaya koymaktan aciz olduğunu düşündüğü proletaryaya ise düşünme özgürlüğü tanımıştır. Bu anlamda bir grubun düşünme özgürlüğünü yadsırken diğer bir grubun da düşünme potansiyelini yadsımaktadır. Bu durum insanın bireysel seçimleriyle bir yaşam oluşturmasını engellemiş ancak bu mahrumiyet onu iktidarın dayatmalarının sorumluluğunu almaktan alıkoymamıştır. Üyeler hiçbir şekilde seçmedikleri yaşamlarına ezici bir güçle hükmeden partiye karşı sorumludurlar. İnsanın kendine yönelik algısının ortadan kaldırıldığı ve bu sebeple kendi özünü oluşturamayışı yabancılaştırılmış bir yapı içerisinde yabancılaşmasına sebep olmuştur.

İnsanın kendi özünü oluşturma sorununu ele alan bir düşünür olan Sartre, bu konuda bilincin yönelimlerine dikkat çekmiştir. Kendinde varlığa, yönelimleriyle anlam katan bilinç olarak insanın düşünsel altyapısı, bu yönelimlerinin belli bir amaca dayanmasında yatmaktadır. Bu altyapıdan hareketle yönelimlerini anlamlandıran bilinç, bu sayede hem kendinde varlığa hem de kendisi için varlığa yani kendi bilincine anlam katacaktır. Ancak düşüncenin ya da bilinçli yönelimlerin partinin hegemonyası altında ezilmiş olması, bu süreci sekteye uğratacak ve insanın, özüne ilişkin çabalarını her geçen gün biraz daha azaltacaktır.

Düşünme ve seçim yapma sorumluluğu elinden alınan insanın, nihayetinde özünü oluşturamamış olması, onun yabancılaşmasına sebep olan başat bir durum olarak görünmektedir. Bu anlamda insan, kaybolmuşluk hissi ile kendini başta kendisine sonra da diğer insanlara ve evrene yabancı hissedecektir. Okyanusya'da iktidarın yabancılaşmış üyeler tasarlaması ve bunu uygulamaya koyması, temelde düşünme yetisine yönelik bir saldırının ürünüdür. İnsanın düşünme yollarını ortadan kaldıran ve onu yalnızca kolektif bir bilincin idaresine kanalize eden iktidar hedeflediği insan tipini

elde edinceye kadar insanı bir denek olarak kullanmaktadır. Siyasal sistemlerin, bu süreci devrim ya da reform, yenilik, modernize etme gibi isimler altında topluma sunması Orwell'in ciddi eleştirisi konularından biri olmuştur.

Gerçek insan aklında yaratılır, başka yerde yoktur. Bireylerin akıllarında değil, çünkü bireyler yanlış yapabilirler. Gerçek, yalnız ortak ve ölümsüz olan Parti'nin aklındadır. Parti'nin inandığı ne varsa gerçektir. Parti'nin gözleriyle bakılmadıkça, gerçek görülemez. (Orwell, 2009:218)

Gerçeği görebilen tek bir göz, olan biteni algılayan tek bir akıl ve yapılması gerekenleri mutlak bir doğruluk olarak öngören tek güç olan parti, bireylerin akıllarını kullanabilme yetisini yadsımaktadır. Bu durumda üyeler adına, iktidarın buyruklarına uyma mecburiyeti doğmaktadır. Üyelerin, yaşamlarını ilgilendiren durumlara karşı fikir bildirmez bir şekilde sokulmuş olması düşünme, seçme ve eyleme özgürlüğüne vurulan darbe ve insanın özüne yönelme çabalarının tükenişi yabancılaşmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yabancılaşmış insanların oluşturduğu toplumlar, kaybolmuşluk hissine teslim olmuş ve bu toplumların yönetimin baskı ve yasaklarından dolayı bundan kurtulmaları güçleşmiştir.

4.3.3. İş ve Emegın Yabancılaşması

1984'te üyelerin çalışma koşulları ve yaptıkları işler, parti tarafından belirlenmiştir. Her bir üyeye verilmiş bir iş vardır. Okyanusya'da bir parti üyesi yalnızca kendisine verilen işle meşgul olmak zorundadır. Ancak yapılan işler üyelere yaşamlarını düzenleyecek bir kazanç sağlamamaktadır. Üstelik üyelerin kendi yaşamlarını düzenleme özgürlükleri de yoktur. Kendisine verilen işi yalnızca parti dayattığı için yerine getiren ve bu süreç sonunda emegının karşılığını alamayan çalışanlar Orwell'in Hayvan Çiftliği eserinde de söz konusudur.

Orwell'in eserlerinde iş ve emegın çalışan karşısında, onu yöneten bir güce dönüşmesi, Marx'ın yabancılaşma kuramının temel dayanakları ile örtüşmektedir. Marx, çalışma etkinliğinin özürü bir süreç olduğunu ifade etmiş ve yabancılaşmanın da

öncelikle insanın işi ile ilgisinde ortaya çıktığını belirtmiştir. Çalışanların emeğinin ürettiği nesnelere, onların karşısına bağımsız bir güç olarak dikildiği anda işçi, kendi emeğinin ürünü ile yabancı bir nesne imiş gibi ilişki kurar. Bu noktada işçi, emeğinin kendini tükettiği oranda nesnel dünyaya da güç kazandırdığını fark edecektir. (Velioğlu, 2000: 16-17)

1984 ve Hayvan Çiftliği'nin toplum düzeninde, sürekli çalışmak zorunda olan işçiler bulunmaktadır. Yönetimin çıkarları doğrultusunda çalıştırılan işçiler gün geçtikçe daha ilkel yaşama ve çalışma koşullarına maruz kalmaktadır. Marxist yabancılaşma kuramında olduğu gibi bu toplumsal yapılarda da iş ve emek yabancılaşmış ve sonuçta yabancılaşmış bir işçi sınıfı oluşmuştur. Hayvan Çiftliği'ndeki hayvanlar, “şimdilerde yoksul ve çetin bir hayat yaşadıklarını, çoğu zaman aç kalıp soğuktan donduklarını, uyku uyumak dışında her dakikalarının çalışmakla geçtiğini biliyorlar ama eski günlerin daha da beter olduğuna inanıyorlar ve bundan mutluluk duyuyorlardı.” (Orwell, 2009: 128) Mutluluk duymalarının sebebi, özgür olduklarına inanmalarıydı. Oysa onların özgürlük serüveni, başlarındaki despot liderin yerini kendi içlerinden bir başkasının almasına kadar sürmüştür.

Okyanusya'da parti üyelerinin her gün her saat kontrollü bir şekilde çalışması kendilerine bir kazanç sağlamamaktadır. Üstelik yaptıkları işler, iktidarın devrim adı altında gerçekleştirmeyi amaçladığı totaliter politikalara hizmet etmektedir. Okyanusya'da geçmişi değiştirmek adına yapılan imhalar, toplumu ve değerleri yozlaştırmak amacıyla oluşturulan araçlar ve çalışanlar adına sefalet dolu bir yaşam söz konusudur. Çalıştıkları oranda partinin ezici gücünü daha baskın hisseden üyeler, çalışma etkinliğinin onları daha fazla yoksullaştırdığını adeta görmezden gelerek, her geçen gün daha derin bir yabancılaşmanın kucağına düşmüşlerdir.

Orwell, güç adına güç elde etme amacını totaliter devletlerin temeli olarak sunarken, emeğin zafer elde etme iddialarına iktidarın yanıtı şu şekilde olacaktır:

Sizin için sarf edecek kelimelerimiz yok. Övündüğünüz güçlü ellerinizi bizim saraylarımıza ve özenli rahatımıza uzattığınızda, size gücün ne olduğunu göstereceğiz. Yanıtımız mermilerin ve şarapnelerin uğultusunda ve makineli tüfeklerin vınlayışında verilecek. Siz devrimcileri ayaklarımızın altında ezeceğiz ve suratlarımızın üzerinde yürüyeceğiz. Dünya bizimdir, biz onun efendileriyiz ve öyle de kalacağız. Emeğin yeri tarih başladığından beri pisliğin

içi olmuştur ve ben tarihi hatasız okurum. Ben ve bizden sonra gelenler güce sahip oldukları sürece pislik içinde de kalacaklardır. Kutsal söz budur. İktidar kutsal sözlerin kralıdır. Tanrı değil, hırs değil, iktidar. Bunu diliniz sızlayana kadar tekrarlayın. İktidar. (London, 1987: 63)

İş ve emeğin, insanı baskıcı bir rejime teslim ettiği bu tür yönetimler iktidarda kalmak adına toplumu yabancılaşmaya itmekte ve kimsenin güvenmediği tedirgin, çaresiz ve yoksul bir topluma ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yaptığı iş ile her gün daha fazla ezilen ve yoksullaşan çalışanlar, kendilerini kurtaracak gücün partide olduğuna inanmış ya da inanmak zorunda bırakılmıştır. Böylece insanın kendini ifade etme etkinliği olarak çalışma, onlar için teslimiyetçi bir zihniyete mahkûm olma ile eş değer bir anlam kazanmıştır. İşçinin kendi emeğinin ürünü olan nesnelerin, karşısında bir güç olarak dikilişini Orwell, bu gücü elinde tutan ve kendi çıkarlarına göre kullanan bir iktidar olarak sunmuştur. Bu noktada Marxist sistemdeki kapitalist-burjuva sınıfın yerini Okyanusya'da parti almıştır. Her iki grup da çıkarlarını gözetmek adına çalışan sınıfı yabancılaşmaya itmiş ancak içinde buldukları makul ve insani olmayan yapı ile kendileri de aynı oranda yabancılaşmıştır. Bu nedenle Okyanusya'da yalnızca çalışanlar değil onları akıldışı yöntemlerle kontrol ve kanalize eden iktidar da bir başka boyutta yabancılaşmıştır.

4.3.4. Teknoloji ve Yalnızlık

Teknoloji modern dünyada insanların vazgeçilmez bir ihtiyacı haline gelmiş olsa da tekniğin bu denli insan yaşamına dâhil edilmesi, onun insanı kuşatmasına sebep olmuştur. Orwell teknik ilerlemenin insanı kısıtlayıcı bir şekli olarak 1984'te tele ekranları örnek olarak sunmuştur. Ancak 1984'e bakıldığında bilim ve tekniğin fazla gelişmemiş olduğu görülecektir. Buna rağmen söz konusu uygulamalar bile insanın yalnızlık ve çaresizlik hissine kapılmasına yetmiştir.

Kişilikten yoksun bu makine çağının, insanı yaşamsal ve organik olandan uzaklaştırıp mekanik ve örgütlü olana doğru yönlendirmesi, bu eğilimin ciddi bir tehlike oluşturabileceği kuşkusunu doğurmuştur. Mekanikleşmiş bu düzen, egemen bir zihniyet

olarak sıradanlığı ve heyecansızlığı gerektirir. Böylece yaşam büyülmekten çıkar çünkü doğanın ve insanın artık gizemleri değil sadece sorunları vardır. İnsan dâhil her şey kestirilebilir, hesap edilebilir duruma gelmek zorundadır. Bu süreç sonunda insan bireyselliğinden arındırılıp bir malzeme konumuna indirgenecektir. (Pappenheim,2002: 32)

Okyanusya’da partinin üyeleri kontrol etme amacıyla geliştirdiği bir teknik olan tele ekranlar, üyelerin asla kurtulamadıkları bir mekanizma olarak işlemektedir. Tele ekranlar aracılığıyla yaptığı ve söylediği her şeyin kontrol edilmesi üyeleri hem çaresizliğe hem de asla kendileri olamadıkları bütün bu ortamlar sebebiyle yalnızlığa itmektir.

Bir tele ekran görüş alanı içinde ya da genel bir yerde, düşüncelerini serbest akışına bırakmak hiç doğru değildi. En ufak bir şey; sinirsel bir tik, kederli bir görünüş, kendi kendine bir şeyler mırıldanma huyu, olağan dışılık ya da bazı şeylerin gizlendiği kanısını uyandırabilecek her şey sizi ele vermeye yetebilirdi. Yüzünüze uygunsuz bir anlatım vermek ceza gerektirecek bir suç sayılırdı. (Orwell, 2009: 60)

Sürekli izlenen ve belli programlarla yönlendirilen üyeler bu kuşatma altında ezildikçe, onlar için güzel bir yaşam beklentisi de her geçen gün azalmaktadır. Asla rahat edemedikleri ve sürekli izlendikleri böylesine bir yaşam onlarda terk edilmişlik hissi uyandırmakta ve bu duygu da anlaşılmaz bir suçluluk yaşatmaktadır. Bu terk edilmişlik duygusunu Heidegger “Evsizlik, evrensel bir kader haline geliyor.” (Pappenheim, 2002: 23) şeklinde ifade ederken Kafka ise “Beni her şeyden ayıran bir boşluk var ve ben bunun sınırlarına bile uzanamıyorum.” (Pappenheim, 2002: 24) deyişiyle açığa çıkarmıştır. Modern dünyada insanın güvenli bir şekilde bağlanacağı hiçbir unsur kalmaması sebebiyle içine düştüğü yalnızlık, onu sıradanlaştıracak ve kaybolmuşluk duygusuna teslim edecektir. Bu anlamda iktidarın birbirine güvenmeyen insanlar yaratması, en başından beri kendi çıkarlarına hizmet etme amacı taşımaktadır.

Hayatı bütün düzeylerinde denetleyen ve insan doğasına hükmeden iktidar insanı araçsal ilişkiler düzeyinde ele almaktadır. Bu durumda ortaya çıkar manzara Marcel’in ontolojik anlam kaybı olarak adlandırdığı süreci çağrıştırmaktadır insanları yalnızca birtakım nitelikleriyle değerlendirmek ve onlardaki sırlı yapıyı görmezden gelmek, neticede insanın değersizleşmesine ve anlamını yitirmesine sebep olacaktır. Üyeleri

yalnızca planının birer aracı olarak gören ve onları bu sebeple akıl almaz uygulamalara tabi tutan iktidar, insanın yalnızca fonksiyonlarını dikkate almaktadır. Bu sebeple insan doğasını yadsıyan bir zihniyetin ürünü olarak partinin politikaları, insanı yabancılaşmaya götüren süreci tetiklemektedir.

Orwell, teknolojinin kullanımına ilişkin eleştirisinin yanında teknikten ziyade onu ortaya koyan zihniyete de dikkat çekmiştir. Teknolojiyi insana zulüm ve eziyet etme amacıyla kullanan her siyasal yönetim, toplumların kaybolmuşluk hissine kapılmalarına sebep olacaktır. Kendini dünyada hiçbir konumda güvende hissetmeyen bu insanlar sonuç olarak kendilerine egemen olan bu iktidarın karşısında daha fazla ezilecek ezildikçe de daha fazla kaybolacaklardır.

4.3.5. Tek Yaşam Ülkesi: Okyanusya

Orwell 1984'te her yönüyle kapalı bir yapı sunmuştur ve Okyanusya'da bu yapının dayattığı tek bir yaşama biçimi geçerlidir. O da INGSOS'un egemenliğinde, onun emirleri çerçevesinde sürdürülen bir yaşamdır. Orwell totaliter yönetimlerin bireyselliğe yaşama alanı sunmayışının insani olmayan birçok boyutuna da bu şekilde tepkisini koymuştur. Okyanusya toplumu hem yöneticileri hem de çalışanları ile yabancılaşmanın içine düşmüş durumdadır. İktidar yönelimlerine alet ettiği çalışanları, dayatmalarıyla bu sürece dâhil ederken kendisini de böyle bir süreci yöneten güç olarak yabancılaştırmaktadır. Okyanusya tek bir dilin konuşulmasından ya da tek bir siyasi erkin bulunmasından öte; tek bir şekilde giyinen, konuşan, gülen, nefret eden, ağlayan, bağlanan ya da güvenen ve en önemlisi de düşünen bir yapıdadır. İktidar kendi geleceği için böyle bir tablo tasarlamıştır. Ve politikalarını da bunu elde etmek amaçlı düzenlemiştir.

Okyanusya'da bireyselliğin ortadan kaldırılmış olması öncelikle insanın seçim yapma özgürlüğünü engellemekte ve bu seçimlerle kendi özünü oluşturma sorunu doğurmaktadır. 19. yüzyılda yaşamış bir düşünür olan Dostoyevski, modern çağın en temel problemi olarak bireyselliğin yok oluşunu görmüş ve zamanın taşıdığı bu

tehlikeyi ön plana çıkaran birçok eser vermiştir. Dostoyevski aklın ve bilimin hâkimiyetinde her geçen gün yeni bir keşfin yapıldığı dünyada bireyin bağımsız hareket edeceği alanın giderek daralması ve insanın her şeyi bilime dayandıran tavrının yetersizliği konusunda önemli vurgularda bulunmuştur. Bu doğrultuda Okyanusya tam da Dostoyevski'nin korktuğu bir şekil almıştır. İnsanın tekliğini yadsıyan bu yapı yabancılaşmanın önemli bir sebebi olarak görünmektedir.

Dostoyevski, Öteki adlı eserinde parçalanmış bir kişiliğin öyküsünü anlatırken, kendisine yabancılaşan insanın, zamanla topluma ve dünyaya da nasıl yabancılaştığını örneklemektedir. Bu sebeple bireyin kendine yönelik algıları yabancılaşma sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır

Seçme eyleminin özgür bir şekilde yapılmasına ve insanın bir fert olarak yaşamını sürdürmesine dikkat çeken Kierkegaard için modern çağ birçok tehlike taşımaktadır Dostoyevski ile aynı kaygıyı paylaşan düşünür, insanın bu durum karşısında düştüğü halin umutsuzluk ve korku taşıdığını ifade etmiştir. Orwell'in, eserlerinde bireyselliğin yok oluşunu bu derece ön plana çıkarmış olması onun da aynı kaygıyı duyduğunu göstermektedir.

1984'te parti üyelerinin hatta bir noktada parti yöneticilerinin bile herhangi bir özgürlüğe sahip olmadıkları görülmektedir.

Önce gücün kolektif olduğunu anlamalısın. Birey, bireyselliğine son verdiği zaman güce kavuşabilir partinin sloganını biliyorsun. 'Özgürlük Köleliktir'. Bunun tersi hiç aklına geldi mi? Kölelik özgürlüktür. Yalnız ve özgür olan insan her zaman yenilir. ... Ama özgürlüğünü bir yana bıraktığı, Parti'ye kayıtsız şartsız boyun eğdiği, onunla bütünleştiği zaman sonsuzlaşır. (Orwell,2009: 231)

Parti, insanın yaşamını sürdürmesinin ön koşulu olarak, bireyselliğini feda etmesi gerektiğini savunmaktadır. Üyeler her konuda partinin dayatmalarına maruz kalmakta ve düşünceden eyleme her alanda söz hakkını ona devretmektedir. Bu durumda ortaya çıkan özgürlük problemi modern insanın en temel sorunu haline gelmiştir. Okyanusya'da üyelerin birbirinin aynısı durumuna getirilerek tek bir tipe indirgenmiş olması onları sıradan yaşamın sıradan insanları haline getirmiştir. Toplumun kişisellik taşımayan bu yapısı Heidegger'de dasMan olarak karşılık bulmuştur. Bu yapı bireyi asimile etmekte, onun seçim olanaklarını ortadan

kaldırmaktadır. Birey buna teslim olduğunda yaşadığı hayatın absürd bir şekle büründüğünü hissedecektir. Böylece kendisinin ve yaşamının saçmalığı ile sarmalanan birey bu yapı içerisinde yabancılaşmaya maruz kalacaktır. Camus'nin dikkat çektiği bu absürd duygusu insanı çaresizlik içerisinde kaybolmaya mahkûm etmektedir. Okyanusya'daki her birey bu kaybolmuşluk hissine ortak bir yaşam sürmektedir. Bu absürdlüğü aşmak adına Camus'nün tek yol olarak sunduğu başkaldırı eylemi ise Okyanusya gibi bir toplumda mümkün değildir. Çünkü burada insanlar yaşamın kendi haline giden, doğal boyutundan değil, onlara iktidar tarafından dayatılan boyutundan dolayı bir saçmalığa düşmüş durumdadır. Bu sebeple üyeler bir başkaldırıdan ziyade teslimiyetin onları işkence ve zulümden kurtaracağına inanmaktadır.

Gerçekte her şey ne kadar basitti! Yalnızca teslim ol, gerisini düşünme!

Ne kadar çabalarsan çabala, seni sürekli geriye atan bir akıntıya karşı yüzme ve sonra geri dönüp akıntıyla birlikte yüzmeye karar vermek gibi bir şeydi bu. Sizin tutumunuzdan başka değişen bir şey yoktu. Olması kararlaştırılan şey nasıl olacaktı; neden başkaldırdığını bile bilmiyordu artık. (Orwell, 2009: 242)

Çaresizlik duygusunun vermiş olduğu bu teslimiyet, iktidarın gücünü arttırırken bireylerin gücünü tamamen yok etmektedir. Böylece yabancılaşma Okyanusya'da tüm parti üyelerini sarmakta ve toplumu göremediği bir geleceğe yönlendirmektedir. Orwell'in siyasal yönetimlerin bireyler üzerindeki bu baskıcı politikalarının insanı sindirmesini modern çağın temel problemi olarak görmüş olması yabancılaşma sorununa dikkat çektiğinin en belirgin kanıtıdır. Modern yaşam koşullarının ve siyasal yönetim biçimlerinin, toplumların refah düzeyini artırması beklenirken, onları bir diktalar yaşamına mahkûm etme tehlikesi Orwell'in yabancılaşma problemine önemli bir vurgusudur. Kendisine, dünyaya ve diğer insanlara yabancılaşan bireylerin oluşturduğu toplumların bu çıkmazı aklın ve bilimin ötesinde duran insani duyguların yozlaştırılması tehlikesini de aynı oranda ön plana çıkarmaktadır. İnsanın insan üzerindeki her türlü egemenliğinden kaçmaya çalışan bir düşünür olarak Orwell'in yaptığı eleştiriler modern insanın kendi yaşamına bir fert olarak sahip çıkması gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

SONUÇ

İnsanoğlu yaşamının ilk anından bu yana içerisinde yaşadığı dünyayı değiştirme ve kendine yaşam alanı oluşturma gayreti içerisinde olmuştur. Bu çaba onu hem fiziksel hem de zihinsel açıdan geliştirmiştir. Böyle bir çabanın ürünü olan ütopya da onun daha iyi bir yaşam sürme isteğini dile getirmektedir. İnsanın kendisi için daha iyi ve daha güzel bir toplum ya da dünya sistemi tasarlamasının, bilinmeyen başlangıcı sebebiyle, ortaya çıkış tarihini kesin bir şekilde belirlemek oldukça güçtür. Bu sebeple ütopyanın yazın alanında bir ürün olarak ortaya konan kısmını incelemek mümkündür. Bu anlamada Sümerlere kadar uzanan ütopya, geçmişten günümüze birçok değişime uğramıştır.

İnsanın düşünce dünyası ile paralel bir gelişme gösteren ütopya, tarihteki birçok olaydan etkilenmiş ve kendisi de toplumların gelişimine etkide bulunmuştur. İnsanoğlunun dünyayı daha yakından ve ayrıntılı bir şekilde ele alması, bilimin hızlı bir şekilde ilerlemesini sağlamış ve bu gelişim insan aklına olan güveni de aynı çizgide arttırmıştır. İnsanın aklına ve bilime olan güveni, onun doğayı her boyutuyla ele geçirmesini sağlarken insan için güzel bir gelecek umudu da doğmuştur. Özellikle Aydınlanma döneminden sonra Batı'daki ülkeler çabucak ilerlemiş ve akıl, insanlığın en değerli hazinesi olarak algılanmıştır. Bütün bu gelişmeler karşısında ütopya da kendini geliştirmiş ve bu alanda ortaya konan ürünler giderek artmıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde toplumların ve özellikle de her alanda gelişimine vurgu yapılan insanın söz konusu akıl çağından beklentileri ilk dünya savaşı ile kırılmış ve sonrasında gelen savaşlar da bu beklentilerin yeniden dirilmesine yetmemiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı akla olan güveni temelden sarsmış ve herkesi bilimin ve tekniğin gidişatını düşünmeye sevk etmiştir. Bu noktada ütopya da birçok değişime uğramış ve kendi içinden türeyen yeni bir duruşa sahip olmuştur. Bu, dünyanın ve insanların geleceğine ilişkin ütopyanın iyimser bakış açısına karşın geleceğin taşıdığı korku ve tedirginliği ortaya koyan karşı ütopyanın doğuşudur. 20. yüzyılda insanlığı bu karanlık gelecekte tasarlayan düşünürlerden biri olarak George Orwell, karşı ütopya tarihinde ilk sırada yerini almıştır. Kendinden önceki mutluluk ve huzur dolu ütopyalardan olduğu gibi, korku ve endişe taşıyan karşı ütopyalardan da birçok konuda ayrılmaktadır. Kendinden önceki karşı ütopyacı düşünür ve yazarların özellikle vurgu yaptığı bilimsel ilerlemenin akıl almaz hızına karşın Orwell, tekniğin fazla gelişmediği, bilim ve sanatın

önemsenmediği bir toplum tasarısı sunarak ideoloji ve siyasetin dünya geleceğindeki etkisi üzerinde durmuştur.

Orwell başta 1984 ve Hayvan Çiftliği adlı eserleri olmak üzere, bütün eserlerinde insanın maruz kaldığı kötü yaşama koşulları ve siyasal yönetimlerin toplumlara etki eden politikaları üzerinde durmuş ve insana dayatılan her türlü hegemonyaya karşı bir duruş sergilemiştir. Bu anlamda Orwell'i ütopya tarihinde önemli bir yere taşıyan eseri 1984, totaliter bir rejimin yönetimindeki Okyanusya'nın hikâyesidir. Orwell 1984'te sosyalist bir yönetimin totaliter şeklini sunmaktadır. Böylece tarihte, eşitlik ve özgürlük adına ortaya konan sistemlerin zamanla yozlaşarak totalitarist bir yapıya bürünme ihtimalini sunmuş ve bununla da söz konusu yönetimleri eleştirmiştir. Bir siyasal sistem olarak sosyalizmin, insanlık adına doğru bir seçim olabileceği vurgusunu yapan Orwell, dünyanın bu iyi görünmeyen sona doğru gidişinde, insanı yoksulluk, çaresizlik, savaş ve zulümden kurtaracak her türlü yönetime de önem vermiştir. Orwell için önemli olan, yönetim biçiminin insanı, insani koşullarda yaşamaya layık gören ve bunun için mücadele eden bir nitelikte olmasıdır. Bu sebeple böyle bir yaşam vadeden sosyalizme yönelmiş ancak onun için yapılan savaşların da bu sistemle yönetilen toplumların da, tasarladığı sonuca ulaşmayıp, gücü elinde toplayan bir grubun diktalarına hizmet eden yapılara dönüşmesi ile hayal kırıklığına uğramıştır. Öyle olsa da bunların yalnızca birer uygulama olduğunun bilincinde olarak yaptığı açıklamalarla sosyalizmden umudunu tam olarak yitirmediği görülmektedir.

1984, Orwell'in gelecekte mutlaka görüleceğini iddia ettiği bir tasarı değildir. O yalnızca bir ihtimal olarak verilmiş ve bu yönüyle de insanlığı uyaran bir eser olma özelliğine sahip olmuştur. Eserde en önemli vurgu, insanın düşünme eylemine yapılan saldırı olarak görülmektedir. Bu vurgu, bir düşünür olarak Orwell'in insana bakış açısını yansıtırken; bir yazar olarak da onu öyküleme becerisini ortaya koymaktadır. İnsanın düşünmesi ve bir şeyler üretmesinin hem bireysel olarak kendi yaşamına hem de toplumsal olarak kurum ve kuruluşlara yaptığı etki, onun geleceğini belirleyecek bir etkinliktir. İnsanı bu eylemlerden uzaklaştırmak aynı doğrultuda kendi yaşamından ve kendinden de uzaklaştırmak olacaktır. Kendine uzaklaşmış insanın yaşadığı duygu çaresizlik ve yalnızlık hissine neden olacak, bu da yabancılaşmayı ortaya çıkaracaktır. 1984'teki her politika ve onun eseri olan her uygulama insanı yabancılaşmaya götüren sürecin farklı yolları olarak görülmektedir. Okyanusya'daki parti yönetiminin, toplum üzerinde kurduğu baskı, görülmemiş boyutlara ulaşmıştır. Yönetimin, parti üyeleri ve

proller olarak ayırdığı toplumda ikili bir yapı oluşmuş durumdadır. Totaliter yönetimlerin uygulamalarını birçok örnekle ele alan Orwell, modern çağın temel sorunlarını da ön plana çıkarmıştır.

Totalitarizmin en belirgin özelliği olarak bireyselliği ortadan kaldırma amacı ele alındığında Okyanusya'daki yönetimin, insanın özgürlüğünü yadsıyan politikaları da bireyin varoluş alanını her geçen gün daraltma hatta yok etme amacındadır. Böylece insanın seçim yapma olanağı azaltmakta, bu da insanın kendi özünü oluşturma sorununa sebep olmaktadır. Varoluş filozoflarının, üzerinde önemle durduğu bu sorun modern insanın da başat problemi olarak görülmektedir. Yaptığı seçimlerle kendini ortaya koyan ve imkânlarının farkına varan insan, bu farkındalığı kendi özünü oluşturma yolunda kullanacak ve böylece kendini anlayacak ve üretecektir. Bu özgürlüğün elinden alınması onu çaresiz kıldığı gibi aynı zamanda da etkisiz hale getirecektir. Hayat ve içinde yaşadığı toplum hakkında hiçbir fikir bildirmeyen insanların oluşturduğu yapı, onların üzerinde hâkimiyet kurmayı da kolaylaştıracaktır. 1984'te iktidar, pasifleştirdiği parti üyelerini dil ve tarih bilincinden yoksun kılmaktadır. Bu durum, üyelerin geçmişi unutmalarına ve yozlaşan dil karşısında düzene ayak uydurmasına yol açmıştır. İktidarın kendi çıkarları doğrultusunda geçmişi değiştirmesi ve üyelerin de çiftdüşün yöntemiyle buna ayak uydurmasının sağlanması, totaliter bir yönetimin insan üzerindeki denetiminin hangi boyutlara ulaşabileceğine bir örnektir. 1984, birçok noktada makul görünmeyen politikaların ve gerçek dışı uygulamaların dünyası olarak algılansa da Orwell'in sunduğu toplum yapısı ütopya olmanın ötesinde ciddi bir etkiye sahip olmuştur. 'Büyük Birader' adı altında devletin ya da bir başka yapının insan üzerindeki hâkimiyeti noktasına yaptığı vurgu güncelliğini asla yitirmeyen bir problemdir. Birey-devlet ilişkisinin yanı sıra birey-kurum ilişkisine de vurgu yapan 1984, modern çağda birçok kurumun en başta da ahlaki yapının yozlaşmasına bir başkaldırı olarak algılanabilir. Toplumların devamlılığını sağlayan temel yapı olarak kültürün uğramış olduğu dejenerasyon, Okyanusya'da açık bir şekilde görülmektedir. Kültürü ve onu besleyen kanalları tek tek yok eden iktidar, ideolojisindeki insan tipini elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda politikalar üretmekte ve uygulamalarının sonuçlarını bu amaca odaklamaktadır. Bağımsız düşünme ve ürün ortaya koyma etkinliğini ortadan kaldırıp, geçmişi analiz etmeyen ve kendisine sunulanı sorgulamadan kabul eden bir insan profilini elde etmeyi amaçlayan iktidar, bu sebeple çiftdüşün, suçdururma, Yenikonuş, düşünce polisi, buharlaştırma, bellek deliği gibi yöntemlere

başvurmuştur. Okyanusya'da tüm parti üyelerinin maruz kaldığı söz konusu uygulamalar nihayetinde pasifize edilmiş bir toplum oluşturulmuştur.

Orwell, her alanda durmadan gelişen ya da en azından geliştiği iddia edilen dünyada hala milyonlarca yoksul insanın bulunuşunu da ele almış ve bunu çözülmesi mümkün bir sorun olarak değerlendirmiştir. Üretimin her geçen gün arttığı, dolayısıyla işçilerin her geçen gün daha fazla çalıştığı ancak neticede paylarına düşenin makul miktarlarda olmadığı bir ekonomik sistemin insana değil de ona hükmetmeye hizmet etmesini eleştiren Orwell, bu konuyu 1984'te olduğu gibi diğer eserlerinde de işlemiş bir düşünürdür. Özgürlük ve adaletin dünya toplumlarına yerleşmesinin ön koşulu olarak görülen bu sürecin, totaliter yönetimler tarafından yürütülmesi, dünya açısından ciddi tehlikeler taşır görülmektedir. Bu sebeple bir siyasal yönetim öncelikle insana değer veren ve onu anlamaya çalışan bir temelde yükseldiği zaman özgürlük ve eşitlik yolunda ilerlemiş olacaktır. Bu yolda ilerleme amacı güden sosyalist sistemlerin zaman içerisinde yozlaşan toplum yapısına hem bir örnek hem de yaman bir eleştiri olarak Orwell'in Havyan Çiftliği adlı eserini örnek göstermek yanlış olmaz.

Orwell Hayvan Çiftliği'nde baskıcı bir yönetime karşı verilen mücadelenin yeniden aynı noktaya gelişini konu edinmiştir. Bu eser özgürlük ve eşitlik adına verilen savaşın sonunda bilinçsiz bir şekilde hareket eden kitlelerin yönetimin himayesine girişini ele alırken, bir taraftan toplumu güç elde etme adına bir basamak olarak gören iktidarları, bir taraftan da verdiği mücadeleye sahip çıkmayan toplumları eleştirmektedir. 1984'te olduğu gibi bu eserde de tarih bilincinin yokluğu, toplumların hem kontrolünü hem de yozlaşmasını kolaylaştırmıştır. Bir grubun eşitlik adına ön plana çıkması ve gücü eline aldığı anda ise oligarşik bir kolektivizm ile hareket etmesi, bireyin özgürlük alanını elinden aldığı gibi toplumun siyasi potansiyelini yok etmekte, ekonomik potansiyeline de hükmetmektedir.

Orwell, modern insanın çaresiz, yoksul, edilgen ve bağımlı yapısına yönelik sunduğu birçok örnekte siyasal yönetimin ezici gücünü ön plana çıkarmıştır. Güç elde etmek adına hükmeden ve kendisine bir makineler topluluğu oluşturmayı hedefleyen iktidarlar, insanı bu yönde bir dejenerasyona uğratmış ve düşünmeyen, üretmeyen, başkaldırmayan bir toplum elde etmiştir. Bir insanı makine olarak ele almak, onu yalnızca fonksiyonları ile düşünmek insanı bir nesne konumuna indirgemekte ve değersizleştirmektedir. Kendine yönelik algısı da bu yolla değişen insan,

yabancılaşmakta ve yozlaşmaktadır. Modern insanın bir sorunu olarak kaybolmuşluk hissi de bu doğrultuda ortaya çıkmakta ve kendisini hiçbir yere ait hissetmeyen, hiçbir yerde güvende olmayan ve kimseye güvenip bağlanamayan insan, bu korumasız hali ile iktidar için çok rahat bir şekilde hükmedilir bir yapıya dönüşmektedir. Bu süreçte eğitimi, kültürü, ekonomiyi ve bilimi bir araç olarak kullanan iktidar, gücünü meşru ve ebedi kılmak adına da insanı bir araç olarak görmektedir. Hedeflerine ulaşma yolunda sistematik bir şekilde ilerleyen iktidar, politikaları sebebiyle yabancılaşan toplumun yanı sıra, içinde bulunduğu bu iktidar hırsı ve zulmetme yönelimi ile kendisi de bir yabancılaşma içerisine düşmektedir.

1984 ve Hayvan Çiftliği baskın olmakla birlikte tüm eserlerinde insanın bu kaybolmuşluk durumuna, yoksulluk ve çaresizlik içerisindeki kıvranışına ses olmuş bir düşünür olan Orwell, onun bu süreçten nasıl çıkacağına dair kesin bir yanıt vermemiş olmakla birlikte, çözümü yine siyasal sistemlerde aramaktadır. İnsanın insan üzerindeki baskı ve egemenliğinin ancak insan isterse kalkabileceğini savunan düşünür, özgürlük ve adalet temelinde kurulacak ve insana insani bir çevrede yaşama imkânı sunabilecek yönetimlerin bu süreçte etkili olacağını vurgulamıştır. Temel bir problem olarak gördüğü yoksulluk ortadan kaldırılmadığı sürece dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir insan mutlaka zulüm altında olacaktır. Bu ekonomi temelli bakış açısını destekleyen bir diğer konu da eğitimidir. Toplumların ve bireylerin eğitime olan ihtiyacı modern çağda çok daha artmıştır. Siyasal iktidarların, kitleleri bir sürü gibi yönlendirmesinin önüne geçmek adına eğitim Orwell'in en çok önemseydiği konudur. Çünkü bu, insanın düşünme sürecini kendisinin yönetmesi ve bağımsız bir birey olarak kendi özünü oluşturabilmesinin yanı sıra siyasal yönetimlerin karşısında insani haklarına sahip çıkan bir duruş sergilemesinin ön koşuludur. Eğitimin iktidarın çıkarlarına alet olması ve onun hâkimiyetini güçlendiren bir araç olarak algılanması, toplumların baskı altında kalmasına ve her yeni iktidar ile başka bir yola sürüklenmesine sebep olacaktır. Bu durumda kültür yozlaşacak ve insan da geçmişini sorgulamaz bir hale gelecektir. Eğitim tüm bu sebepler çerçevesinde Orwell'in hem insanın yabancılaşmasına bir neden hem de bundan kurtulmasına bir çıkış yolu olarak gördüğü haritadır.

Orwell ütopya tarihindeki yeri ve yazın alanındaki ürünleri ile güncel sorunlara yönelik çözümleri hala barındıran bir düşünürdür. Onun önemi, hem sorunları tespit etme kabiliyeti hem de bunlara sunduğu seçeneklerin geçerliliğinden gelmektedir. Bu

anlamda Orwell ütopya ve yabancılaşmanın oluşum sürecini sağlam bir temele dayandırmıştır. Bu temel kendinden önceki fikirlerden beslendiği gibi sonrakilere de yol göstermektedir. Gerektiğinde her şeye bir karşı duruş, gerektiğinde de anlamlı bir boyun eğiş ile Orwell'in kendinden sonrakilere verdiği her şey çağımızın sorunlarına ışık tutacak özellikler taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aron, R. (2004). **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**. (5. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi
- Atabay, M. (2004). **Aydınlanma Çağı ve Avrupa**. (1. basım). Ankara: Nobel Yayınları
- Aydın, A. (2000). **Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası**. (1. basım). İstanbul: Alfa Yayınları
- Baykan, F. (2008). **Nietzsche'nin Felsefesi**. (1. basım). Ankara: Bilge Su Yayıncılık
- Bayraktar, F. (2008). Gabriel Marcel'de İnsan, Bilim, Teknik ve Anlam İlişkisi Üzerine. **Felsefe Dünyası**. 2(48). 90-95
- Blackham, H. J. (2005). **Altı Varoluşçu Düşünür**. (1. basım). Ankara: Dost Kitabevi
- Campanella, T. (2008). **Güneş Ülkesi**. (1. basım). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi
- Camus, A. (2007). **Başkaldıran İnsan**. (5. basım). İstanbul: Can Yayınları
- Camus, A. (2004). **Veba**. (1. basım). Ankara: Übele Yayıncılık
- Camus, A. (2008). **Yabancı**. (28. basım). İstanbul: Can Yayınları
- Carr, E. D. (2011). **Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi**. (1. basım). İstanbul: Yordam Kitap
- Cioran, E. M. (2010). **Tarih ve Ütopya**. (2. basım). İstanbul: Metis Yayınları
- Çekmegil, S. (1989). **George Orwell'den Seçmeler**. (1. basım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Dostoyevski, F. M. (2010). **Öteki**. (1. basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Dostoyevski, F. M. (2009). **Yeraltından Notlar**. (1. basım). İstanbul: İskele Yayıncılık
- Ebenstein, W. (2009). **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**. (5. basım). İstanbul: Şule Yayınları
- Engels, F. (2008). **Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm**. (10. basım). Ankara: Sol Yayınları

- Geçtan, E. (1984). **Psikanaliz ve Sonrası**. (2. basım). Ankara: Maya Yayıncılık
- Gökberk, M. (2004). **Felsefe Tarihi**. (15. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Güçlü, A. B. , Uzun, S. ve Yolsal, Ü. H. (2002). **Felsefe Sözlüğü**. (1. basım). Ankara: Bilim Sanat Yayınları
- Gündoğan, A. O. (1997). **Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi**. (2. basım). İstanbul: Birey Yayıncılık
- Hançerlioğlu, O. (1993). **Felsefe Ansiklopedisi**. (4.Cilt). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Huxley, A. (2010). **Cesur Yeni Dünya**. (6. basım). İstanbul: İthaki Yayınları
- Hühnerfeld, P. (2006). **Heidegger Bir Filozof, Bir Alman**. (1. basım). İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Kafka, F. (2010). **Aforizmalar**. (1. basım). İstanbul: Altıkırkbeş Yayın
- Kafka, F. (2010). **Dava**. (6. basım). İstanbul: Varlık Yayınları
- Kafka, F. (2011). **Dönüşüm**. (1. basım). İstanbul: Versus Kitap
- Kafka, F. (2007). **Şato**. (2. basım). İstanbul: Oda Yayınları
- Kaufman, W. (2005). **Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk**. (4. basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kızıltan G. S. (1986). **Çağımızda Yabancılaşma Sorunu**. (1. basım). İstanbul: Metis Yayınları
- Kierkegaard, S. (2005). **Korku ve Titreme**. (3. basım). İstanbul: Anka Yayınları
- Koç, E. (2004). **Gabriel Marcel ve Sadakat**. (1. basım). Ankara: ART Basın Yayın
- Kumar, K. (2006). **Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya**. (1. basım). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık
- Kumar, K. (2005). **Ütopyacılık**. (1. basım). Ankara: İmge Kitabevi
- Magill, F. (1992). **Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasığı**. (2. basım). İstanbul: Dergah Yayınları

- Mannheim, K. (2009). **İdeoloji ve Ütopya**. (1. basım). Ankara: De Ki Basım Yayım
- Marks, K. (2009). **1844 El Yazmaları**. (5. basım). İstanbul: Birikim Yayınları
- Marks, K. , Engels, F. , Huberman, L. ve Stalin, J. (2010). **Komünist Manifesto, Sosyalizmin Alfabetesi, Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm**. (1. basım). İstanbul: Ulak Yayıncılık
- Marks, K. , Engels, F. ve Lenin, V. İ. (1995). **Proletarya Diktatörlüğü Üzerine**. (2. basım). İstanbul: Kaynak Yayıncılık
- More, T. (2007). **Ütopya**. (2. basım). İstanbul: Öteki Yayınevi
- Orwell, G. (1984). **Aslan ve Unicorn: Sosyalizm ve İngiliz Dehası**. (1. basım). İstanbul: Sokak Yayınları
- Orwell, G. (2010). **Aspidistra**. (3. basım). İstanbul: Can Yayınları
- Orwell, G. (2009). **Burma Günleri**. (3. basım). İstanbul: Can Yayınları
- Orwell, G.(2009). **1984**. (25. basım). İstanbul: Can Yayınları.
- Orwell, G. (2005). **Daralma**. (1. basım). İstanbul: İthaki Yayınları
- Orwell, G. (2009). **Hayvan Çiftliği**. (20. basım). İstanbul: Can Yayınları
- Orwell, G. (1985). **Katalonya'ya Selam**. (1. basım). İstanbul: Alan Yayınları
- Orwell, G. (2004). **Papazın Kızı**. (1. basım). İstanbul: İthaki Yayınları
- Orwell, G. (2004). **Paris ve Londra'da Beş Parasız**. (1. basım). İstanbul: İthaki Yayınları
- Orwell, G. (1991). **Soluksuz Zaman**. (1. basım). İstanbul: Armoni Kitabevi
- Orwell, G. (2005). **Wigan İskelesi Yolu**. (1. basım). İstanbul: İthaki Yayınları
- Pappenheim, F. (2002). **Modern İnsanın Yabancılaşması**. (1. basım). Ankara: Phoenix Yayınevi
- Platon. (1992). **Devlet**. (7. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi

Robinson, D. (2000). **Nietzsche ve Postmodernizm**. (1. basım). İstanbul: Everest Yayınları.

Sarcey, M. R. , Bouchet, T. Ve Picon, A. (2003). **Ütopyalar Sözlüğü**. (1. basım). İstanbul: Sel Yayıncılık

Sartre, J. P. (1987). **Bulanti**. (1. basım). İstanbul: Amaç Temel Yayınlar

Şerif, M. M. (2000). **Klasik İslam Filozofları ve Düşünceleri**. (3. basım). İstanbul: İnsan Yayınları

Tolan, B. (1980). **Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma**. (1. basım). Ankara: A.İ. T. İ. A. Yayınları

Usta, S. (2005). **Platon'dan Jambulos'a Antik Çağ Ütopyaları**. (1. basım). İstanbul: Kaynak Yayınları

Williams, R. (1985). **Orwell**. (1. basım). İstanbul: Afa Yayıncılık

Velioğlu, S. (2000). **İnsan ve Yaratma Edimi**. (1. basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları